



नेपाल सरकार  
सिंचाइ मन्त्रालय  
**सिंचाइ विभाग**  
जावलाखेल, ललितपुर

**सिंचाइ वार्षिक पुस्तिका**  
(आ.व. २०६५/२०७०)

कार्तिक, २०७०

## मन्तव्य

सिंचाइ विभागले देशमा उपलब्ध जलश्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरी अधिकतम कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादन वृद्धिको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य परिपूर्तिका लागि अग्रणी भुमिका निर्वाह गर्दै आएको सर्वविदितै छ । यस विभागले हासिल गरेको प्रगति/उपलब्धिलाई आ.ब. २०६४/६५ देखि वार्षिक रूपमा प्रकाशन गर्न थालिएको प्रयासको निरन्तरता स्वरूप उक्त श्रृङखलाको छैठौँ “सिंचाइ वार्षिक पुस्तिका (आ.ब. २०६९/७०)” प्रकाशन गर्न पाएकोमा खुशी व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

सिंचाइ सम्बन्धी विकासका कार्यहरूलाई द्रुत गति प्रदान गर्न र सिंचाइसंग सम्बन्धित सबै सरोकारबालाहरूलाई बढी उत्तरदायी तथा जिम्मेवारी पूर्ण बनाउने उद्देश्य राखी पुरानो सिंचाइ नीतिमा आवश्यक परिमार्जन गरी सिंचाइ नीति २०७० तर्जुमा गरी यस आ.ब. (२०७०/०७१) देखि लागु गरिएको छ । सिंचाइ क्षेत्रमा अपेक्षित बर्षेभरी सिंचाइ सुविधा बढी से बढी सिंचित क्षेत्रमा पुऱ्याउन नयाँ दिशा पहिल्याउन यस नयाँ नीतिबाट मद्दत पुग्ने विश्वास लिएको छु । साथै सबैको सद्भाव र सहयोगबाट निर्माण भैरहेका राष्ट्रिय गौरवका सिंचाइ आयोजनाहरू लक्षित समयवाधि भित्र सम्पन्न हुने विश्वास व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

सिंचाइ विकासका लागि गरिएका प्रयत्न र संचालित कार्यक्रमहरूबाट के कस्ता उपलब्धि हासिल भए भन्ने विषयमा अध्ययन गर्न चाहने पाठकवृन्दको जिज्ञाशा केही हदसम्म मेट्न यस अंकले पनि सहयोगी हुनेछ भन्ने ठानेको छु ।

पुस्तिकाको प्रकाशनमा देखिएका कमी तथा कमजोरी सुधार गर्न मुत्यवान सुभाब उपलब्ध गराउनु भएमा आगामी प्रकाशनलाई अझ बढी परिस्कृत र परिमार्जन गर्न मार्गदर्शन हुने भएकोले पुस्तिका अध्ययन गरी आफ्नो प्रतिक्रिया उपलब्ध गराई दिनु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस पुस्तिकाको प्रकाशनमा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा दत्तचित्त भई लाग्नु भएका यस विभागका कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।



शिव कुमार शर्मा  
महानिर्देशक  
सिंचाइ विभाग

जावलाखेल, ललितपुर

## विषय-सूची

		पेज नं.
<b>परिच्छेद - १</b>	<b>सिंचाइ विभाग: विगत देखी वर्तमानसम्म</b>	<b>१</b>
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	उद्देश्य	२
१.३	नीति	३
१.४	मुख्य कार्यहरू	४
१.५	संगठनात्मक स्वरूप	५
<b>परिच्छेद - २</b>	<b>सिंचाइ विकाससंग सम्बन्धित नीति, नियमावली, रणनीति र योजनाहरू</b>	<b>१२</b>
२.१	सिंचाइ नीति, २०७०	१२
२.२	सिंचाइ नियमावली	१३
२.३	जलश्रोत रणनीति	१३
२.४	राष्ट्रिय जल योजना	१५
२.५	तेह्रौं योजना (२०७०/७१ देखि २०७२/७३) मा प्रस्तावित सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१६
<b>परिच्छेद - ३</b>	<b>सिंचाइ विकासका प्रयास र उपलब्धीहरू</b>	<b>२०</b>
३.१	योजना पूर्वको अवधि (वि.सं. २०१३ साल भन्दा अघि)	२०
३.२	योजना अवधि (वि.सं. २०१३ पछि)	२२
<b>परिच्छेद - ४</b>	<b>संचालनमा रहेका आयोजना/कार्यक्रमहरूको आ.ब. २०६५/७० सम्मको प्रगति</b>	<b>२६</b>
४.१	प्रणाली ब्यवस्थापन तथा तालीम कार्यक्रम (SMTP)	२६
४.२	सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना (IDSC)	२७
४.३	सिंचाइ तथा जलस्रोत ब्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	२८
४.४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	३०
४.५	यान्त्रिक ब्यवस्थापन कार्यक्रम	३१
४.६	समुदाय ब्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	३२
४.७	भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूववेल सिंचाइ आयोजना	३३
४.८	डिप तथा स्यालो ट्यूववेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	३४
४.९	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	३५
४.१०	मर्मत संभार आयोजना	३६
४.११	बृहद् सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना (नारायणी सिंचाइ प्रणाली)	३७
४.१२	बागमती सिंचाइ आयोजना	३८
४.१३	बबई सिंचाइ आयोजना	४०
४.१४	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)	४१

४.१५	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना	४३
४.१६	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना	४५
४.१७	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	४६
४.१८	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	४८
४.१९	मभौला सिंचाइ आयोजना	४९
४.२०	दरौदी-पालुङ्गटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	५०
४.२१	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	५०
४.२२	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	५१
४.२३	रानी, जमरा, कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	५१
४.२४	भेरी बबई डाईभर्सन आयोजना	५४
४.२५	जलसाधन योजना तयारी सुवधा अयोजना (WRPPF)	५५

**परिच्छेद - ५      सिंचाइ विभागको बेरुजु फछ्यौट सम्वन्धी प्रगति      ५७**

अनूसूचीहरू	पेज नं.
१. दरवन्दी तालिका	५८
२. सिंचाइ विभागको संगठन तालिका	५९
३. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू	६०
४. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को सिंचित क्षेत्रफलको लक्ष्य तथा प्रगतिको बिबरण	६१
५. सिंचाइ विभाग अन्तर्गत आ.व. २०६९/७० मासंचालित आयोजना र कार्यक्रमहरूको बजेट तथा खर्चको बिबरण	६२
६. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा संचालन भएका सिंचाइ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको बार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति बिबरण	६३
६(क) आ. व. २०६९/७० को क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरूको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति बिबरण	६४
७. बिभिन्न योजना अबधिहरूमा विकाश गरिएको सिंचित क्षेत्रफल	६६
८. संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको विवरण	६७
९. संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण	६९
९(क) संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको बार्षिक बजेट तथा सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण	७०
१०. आ.व. २०६९/७० सम्मको बेरुजु फछ्यौटको प्रगति विवरण	७२
११. मर्मत संभार तथा दिगो व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालित सिंचाइ प्रणालीहरू मध्ये केहि सिंचाइ प्रणालीहरूको आ.व. २०६९/७० को पानीमापन सम्वन्धी विवरण	७३
१२. मर्मत संभार अन्तर्गत रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा वाली उत्पादकत्व स्थिति	७४
१३. सिंचाइ विभागको नागरिक वडापत्र	७५
१४. सिंचाइ विभागका चिफ इन्जिनियर तथा महानिर्देशकहरू	७६
१५. सिंचाइ गतिविधि सम्वन्धी तस्वीरहरू	७७



## सिंचाइ विभाग: विगत देखि वर्तमानसम्म

### १.१ पृष्ठभूमि

परापूर्वकालदेखि नै नेपाल एक कृषि प्रधान देश रहँदै आएको छ । प्रारम्भमा कृषिको लागि आवश्यक सिंचाइको व्यवस्था कृषकहरूले आफ्नै स्रोत, सीप र प्रविधिबाट गर्दै आएका थिए । सरकारी स्तरबाट भने वि.सं. १९७९ देखि मात्र सिंचाइको विकास शुरु हुन गएको हो । वि.सं. १९८५ मा निर्माण पुरा भै चन्द्र नहरबाट पानी वितरण शुरु भई देशमा आधुनिक सिंचाइ प्रविधिको प्रादुर्भाव हुन गयो । वि.सं. २००० सालतिर सर्लाहीमा जुद्ध नहर (मनुष्मारा) को निर्माण गरियो भने कपिलवस्तुमा जगदीशपुर बाँध र पोखरामा पादी बाँधको थालनी गरियो । वि.सं. २००७ साल भन्दा अगाडिसम्म सिंचाइ क्षेत्रमा सरकारी संलग्नता सीमित थियो । त्यस समयमा सिंचाइ विकासका कार्यहरू बडाहाकिम मार्फत नै कार्यान्वयन हुने गर्दथे । स्वदेशी प्राविधिक जनशक्तिको अभावमा विदेशी जनशक्ति समेत आयात गर्नु पर्ने अवस्था थियो । वि.सं. २००७ सालको राजनैतिक परिवर्तन पश्चात् स्वदेशी प्राविधिक जनशक्तिको उत्पादनको शुरुवात भयो । तापनि वि.सं. २००९ सालमा निर्माण तथा संचार मन्त्रालय अन्तर्गत स्थापना भएको नहर विभागको नेतृत्वको जिम्मेवारी वि.सं. २०१३ साल देखि मात्र नेपाली प्राविधिकको हातमा आयो । वि.सं. २०२३ साल भाद्र ३ गते जल तथा विद्युत मन्त्रालय अन्तर्गत यस विभागको नाम सिंचाइ तथा खानेपानीमा परिवर्तन गरी संगठनात्मक स्वरूपमा समेत फेरबदल र विस्तार गरिएको थियो । त्यस पश्चात वि.सं. २०२९ साल मंसिर ४ गते खाद्य कृषि तथा सिंचाइ मन्त्रालय अन्तरगत मौजुदा विभागको संरचना परिवर्तन गरी सिंचाइ तथा जलवायु विज्ञान विभाग नामाकरण गरियो । यस अघि खाद्य कृषि तथा सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत नै रहने गरी वि.सं. २०२५ सालमा अलग्गै लघु सिंचाइ विभाग पनि स्थापना भएको भएतापनि अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त हुन नसक्दा वि.सं. २०२८ सालमा उक्त विभाग विघटन भई सिंचाइ तथा खानेपानी विभागमा गाभिएको थियो । वि.सं. २०३७ सालमा मौजुदा सिंचाइ तथा जल वायु विज्ञान विभागलाई जलस्रोत मन्त्रालय अन्तरगत राखिएको थियो । सिंचाइ संस्थागत विकासका क्रममा नहर विभाग, सिंचाइ तथा खानेपानी विभाग, सिंचाइ तथा जलवायु विज्ञान विभाग हुँदै वि.सं. २०४४ सालमा सिंचाइ विभाग नामाकरण भई समग्र सिंचाइ विकासको प्रतिनिधित्व गर्ने संस्थाको रूपमा सिंचाइ विभाग स्थापित भएको छ । सिंचाइ विकासको क्रमलाई अझ बढी संस्थागत तथा सुदृढीकरण गर्दै जानको लागि वि.सं. २०६६ जेष्ठ २९ गते देखि सिंचाइ मन्त्रालयको स्थापना भई सिंचाइ विभागलाई त्यस मन्त्रालय अन्तरगत राखिएको छ ।

वि.सं. २०१३ सालमा प्रथम पञ्चवर्षीय योजना लागु भएपछि योजनाबद्ध रूपले सरकारी स्तरबाट सिंचाइ विकासको थालनी भएको हो । कतिपय योजनाहरूमा विकास समिति गठन भई कार्यान्वयन गर्न थालियो भने कतिपय योजनाहरू केन्द्रीय स्तरमा नै कार्यान्वयन गरिए । निर्माण सम्पन्न योजनाहरूमा आवश्यकता अनुरूप नहर डिभिजन/सव डिभिजन स्थापना गरी संचालन र मर्मत संभार गर्न थालियो । वि.सं. २०२८ सालमा क्षेत्रगत हिसाबले ४ वटा क्षेत्रीय निर्देशनालयहरू स्थापना गरियो भने वि.सं. २०३७

सालमा सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रिय निर्देशनालय थप गरी क्षेत्रीय निर्देशनालयको संख्या ४ वटा बाट ५ वटा पुऱ्याइयो । तत्कालीन नहर डिभिजन/सब डिभिजन कार्यालयहरु पनि निर्देशनालयकै मातहतमा राखिएतापनि केन्द्रीय स्तरका योजनाहरु साविक बमोजिम सिंचाइ विभागकै मातहतमा रहन थाले । सिंचाइ योजनाहरुको निर्माण कार्यमा उपभोक्ता किसानको संलग्नता नभएको कारण आशातित प्रतिफल प्राप्त नभएको महसुस गरी वि.सं. २०४५ सालमा पहिलो पटक उपभोक्ता किसान समेत संलग्न हुने प्रावधान गरी सिंचाइ नियमावली, २०४५ कार्यान्वयनमा ल्याइयो । बढ्दो सिंचाइ सुविधाको मागलाई तत्कालीन संस्थागत संरचनाले मात्र पुरा गर्न नसकिने देखिएकाले वि.सं. २०४५ सालमा ७५ वटै जिल्लाहरुमा जिल्ला सिंचाइ कार्यालयहरुको स्थापना गरियो ।

वि.सं. २०४६ सालको प्रजातान्त्रिक संरचना पछि सिंचाइ नीति, २०४९ लागु गरियो । सो नीतिलाई परिमार्जन गरी सिंचाइ नीति, २०४९ (पहिलो संशोधन, २०५३) लागु गरियो । सो परिमार्जित नीति कार्यान्वयनको लागि सिंचाइ नियमावली, २०५६ लागु गरी कार्यान्वयनमा ल्याइयो । स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ लागु भएको परिप्रेक्ष्यमा साना सिंचाइ कार्यक्रम, जिल्ला पुर्वाधार विकास निकायबाट नै संचालन हुने भएकाले वि.सं. २०५८ सालमा सिंचाइ क्षेत्रको संगठनात्मक संरचनामा परिवर्तन अपरिहार्य भई २६ वटा सिंचाइ विकास डिभिजन र २० वटा सिंचाइ विकास सब डिभिजनको स्थापना गरियो । यसै गरी ८ वटा सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन र ३ वटा यान्त्रिक डिभिजन कार्यालयहरु पनि स्थापना गरिएका छन् । यसै वीच निर्माण सम्पन्न भै सकेका योजनाहरु मध्ये साना सिंचाइ योजनाहरु उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गरियो भने मझौला र ठुला योजनाहरु संयुक्त व्यवस्थापनमा संचालन हुँदै आएको छ । सिंचाइ क्षेत्र भित्र उपभोक्ता संस्थालाई सुदृढ पार्ने तथा सिंचाइ विकास कार्यमा अरु प्रभावकारिता ल्याउने तथा सबै निकायहरुलाई जिम्मेवार तथा जवाफदेही बनाउने अभिप्रायले सिंचाइ नीति, २०७० जारी गरिएको छ । विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त अनुरूप पहाडी क्षेत्रको हकमा २५ हेक्टर भन्दा माथिका र तराई तथा भित्री मधेशको हकमा २०० हेक्टर भन्दा माथिका योजनाहरुमा मात्र सिंचाइ विभागले कार्यान्वयन गर्ने तथा भूमिगत जलस्रोत सिंचाइ तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाहरुको हकमा सो भन्दा कम भए पनि सिंचाइ विभागले नै कार्यान्वयन तथा संचालन गरिने र सो बाहेकका अन्य योजना स्थानीय निकाय लगायतबाट संचालन गर्न सकिने व्यवस्था कायमै रहेको छ ।

यसरी सिंचाइ विकास विस्तारमा भए गरेका नीतिगत तथा संस्थागत परिवर्तनले समग्र सिंचाइ क्षेत्रको भूमिकालाई पारदर्शी बनाई जनताको पहुँच भित्र राखी र सुशासन युक्त बनाउन प्रयास गरेको देखिन्छ । तथापि सिंचाइ योजना पहिचान, डिजाइन, निर्माण तथा संचालनमा विभिन्न कार्यालय वीच सामन्जस्यता ल्याउन कर्मचारीको दायित्व, उपभोक्ता किसानको भूमिका समेत अरु प्रष्ट, जिम्मेवार र पारदर्शी बनाउन वाञ्छनीय देखिएकाले वि.सं. २०६९ सालमा सिंचाइ विभागको कार्यविधि समेत तयार गरिएको छ ।

## १.२ उद्देश्य

- देशमा विद्यमान जलस्रोतको विकास गरी सिंचाइ योग्य जमीनमा वर्षेभरि सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने ।
- कृषक सहभागितामूलक अवधारणा अनुरूप उपभोक्ताहरुको संस्थागत विकास गरी विकसित सिंचाइ प्रणालीहरुको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।

- सिंचाइ क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्ति, उपभोक्ता र गैरसरकारी संघ संस्थाको ज्ञान, सीप र संस्थागत कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने ।

### १.३ नीति

प्रचुर जलस्रोतको उपलब्धता/सम्भाव्यता हुँदाहुँदै पनि सिंचित क्षेत्रमा सिंचाइ सेवाको कमी भै यथेष्ट मात्रामा उत्पादकत्वमा वृद्धि हुन नसकिरहेको अवस्थामा सिंचाइको महत्व दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको छ । परम्परागत पद्धति देखि आधुनिक प्रविधि मार्फत प्रवाहित सिंचाइ विकासबाट ग्रामिण क्षेत्रको गरिवी न्यूनीकरण/निवारण गरी कृषकको समुन्नत जीवन यापनमा योगदान पुगेको जगजाहेर छ । सिंचाइलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरी जनसहभागितामूलक व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न प्रत्यक्ष रूपमा उपभोक्तालाई संलग्न र संगठित गराई सिंचाइ प्रणालीको मर्मत संभार र संचालनको जिम्मेवारी उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गर्दै जानु जरुरी भएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्तलाई अंगीकार गरी सिंचाइ विकासलाई अग्रगति दिनु आजको आवश्यकता भएको महशुस गरी सिंचाइ विकासका सम्बन्धमा निम्न नीतिहरू अवलम्बन गरिएका छन् :

नेपाल सरकारले सिंचाइ सुविधा प्राप्त क्षेत्रलाई सिंचित क्षेत्र घोषणा गर्ने र घोषित सिंचित क्षेत्र भित्रको जग्गा गैर कृषि प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नु पूर्व आवश्यकता अनुसार नेपाल सरकारको अनुमति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्त अनुरूप सरोकारवाला (stakeholder) लाई आवश्यक पानीको उपलब्धता, लगानीको प्रतिफल, लागतमा हिस्सेदारी एवं दैवी प्रकोप विरुद्धको स्व-विमा (self insurance) गर्ने गरी आयोजना तर्जुमा गरिनेछ ।

मौसमी वर्षाको पुरक (supplementary) को रूपमा विकसित सिंचाइ प्रणालीलाई वर्षैभरी सिंचाइ (year round irrigation) सुविधा पुऱ्याउन जलाशय, वर्षाको पानी संचय र भूमिगत जलस्रोत आदिको विकास, संरक्षण, सम्बर्द्धन र उपयोग गरिनेछ । अन्तर-जलाधार जल स्थानान्तरण (trans-basin water transfer) तथा व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुरूप ठुला नदीको पानीलाई सुख्खाग्रस्त जलाधार क्षेत्रमा लैजान गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।

मुलतः सिंचाइको प्रयोजनको लागि उपयुक्त देखिएको जलाशययुक्त आयोजनाको विकास व्यवस्थापन सिंचाइ विभागले जल तथा शक्ति आयोगको समन्वयमा गर्नेछ । यस्ता जलाशययुक्त आयोजना तथा सिंचाइका अन्य संरचनाको प्रयोगबाट सम्भावित विद्युत उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यस्ता आयोजनाको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि सिंचाइ विभागले प्रचलित कानून बमोजिम सरकारी वा निजी क्षेत्र वा संयुक्त लगानीलाई प्रोत्साहित गर्नेछ ।

- उपलब्ध भूमिगत जल भण्डारलाई पनि सतह जलाशय कै रूपमा विकास र उपयोग गरी आवश्यक संरक्षण, सम्बर्द्धन र गुणस्तर नियन्त्रणको व्यवस्था गरिनेछ ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- नेपाल सरकारद्वारा निर्मित सिंचाइ प्रणालीहरू कार्ययोजनाका आधारमा उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरण गरिने छ र यस्ता हस्तान्तरित प्रणालीले चर्चेको जग्गा तथा अन्य संरचनाहरूको स्वामित्व भोगाधिकार समेत कानूनले तोकेबमोजिम उपभोक्ताहरूलाई उपलब्ध गराईनेछ ।

- साना र मभौला खालका आयोजनाको तर्जुमा, निर्माण र व्यवस्थापनमा स्थानीय निकाय र उपभोक्ता संस्थाको प्रभावकारी संलग्नता बढाउन उनीहरूको क्षमता बृद्धि गरिनेछ । यस्ता आयोजनामा नयाँ प्रविधि विकासको लागि गैरसरकारी क्षेत्रलाई संलग्न गराईनेछ ।
- आयोजना सम्बन्धी सूचना समयमै प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गरि आयोजनाका बारेमा स्थानीय निकाय, उपभोक्ता संस्था र जनसमुदायको सहभागितामा बृद्धि गरिनेछ ।
- सिंचाइ सेवा सुविधाको परिमाणात्मक मापनको व्यवस्था गरिनेछ । सिंचाइको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन प्रत्येक वालीलाई उपलब्ध गराइएको पानीको परिमाण, सिंचित क्षेत्रफल र उत्पादन बृद्धिको आधारमा गरिनेछ ।
- सिंचाइ क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको ज्ञान र सीपको विकास क्रमलाई तालीमको माध्यमबाट निरन्तरता प्रदान गर्नुका साथै अनुसन्धान क्षमतामा समेत अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- यस नीतिमा उल्लेखित उद्देश्य हासिल गर्न आवश्यकतानुसार कानुनी र संस्थागत सुधार गरिनेछ ।

### १.४ मुख्य कार्यहरू

सिंचाइ विकास, विस्तार र व्यवस्थापनमा सिंचाइ विभाग आफ्नो स्थापनाकाल देखि नै क्रियाशील रहँदै आएको छ । आवश्यकता अनुरूप सिंचाइ नीति, नियमावली आदिको निर्माण, सुधार तथा परिमार्जन गर्दै संगठनात्मक संरचनामा समेत समयानुकूल परिवर्तन गरी कृषि योग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन सिंचाइ पूर्वाधारको विकासको साथै सम्पन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापन सुदृढ एवं प्रभावकारी बनाउन योजनाबद्ध ढंगबाट प्रयासरत रहेको छ । सिंचाइ विभागको मुख्य मुख्य कार्यहरू निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

- क) देशमा उपलब्ध प्रचुर जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गरी सिंचित क्षेत्रको विस्तार (expansion of irrigation area) गर्ने ।
- ख) जलाशययुक्त (storage project), अन्तर जलाधार जल स्थानान्तरण (trans-basin water transfer management) तथा व्यवस्थापनमा आधारित आयोजनाको निर्माण, संचालन, वर्षाको पानी, भूमिगत तथा सतह जलस्रोतको संयोजनात्मक उपयोग (conjunctive use), नयाँ प्रविधियुक्त (non conventional) सिंचाइ प्रणालीको विकास आदिबाट वर्षेभरी सिंचाइ (year round irrigation) सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने सिंचाइ प्रणालीको विकास गर्ने ।
- ग) वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति नियमावली मस्यौदा तयार गर्ने । मूल्याङ्कन गर्ने आधारहरू एवं म्यानुअल तयार गर्ने । सिंचाइ सम्बद्ध आयोजनाहरूको संचालनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने गराउने ।
- घ) विद्यमान सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो एवं प्रभावकारी व्यवस्थापनबाट (sustainable management of existing irrigation systems) भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- ङ) माथि उल्लेखित कार्यहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता बढाउन सिंचाइ क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्ति, उपभोक्ता र गैरसरकारी संघ संस्थाको ज्ञान, सीप र संस्थागत कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने ।

माथि उल्लेखित कार्यहरु सुविधायुक्त फलदायी एवं प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न सिंचाइ विभागले निम्न अनुसार थप कार्यहरु गर्नेछ :

- सिंचाइ क्षेत्रको विकास विस्तार तथा व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति, नियम, ऐन कानूनको मस्यौदा तयार गर्ने ।
- सिंचाइ विकासको सम्भाव्यता एवं उपलब्ध विकल्पहरुलाई दृष्टिगत गरी सिंचाइ विकासको गुरुयोजना तथा रणनीति तर्जुमा गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्दै जाने ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंचाइ मन्त्रालय लगायतका निकायहरूसंग समन्वय राखी सिंचाइ विकासको आवधिक योजना तर्जुमा गरी वार्षिक कार्यक्रमको माध्यमबाट कार्यान्वयन गर्ने ।
- सिंचाइ विकासको लागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधन आन्तरिक तथा वैदेशिक दातृ संघ संस्था तथा राष्ट्रबाट जुटाउन कार्ययोजना तयार गरी नेपाल सरकारमा पेश गर्ने ।
- सिंचाइ विभागको मातहतमा रहेका कार्यालयहरु अन्तर्गत संचालित सम्पूर्ण कार्यहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने । सिंचाइ विकास सम्बन्धी कार्यको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि उपयुक्त फर्मेटहरुको डिजाइन गर्ने, अर्थपूर्ण सूचकहरुको पहिचान गर्ने, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पक्रिया एवं कार्यविधिहरुको विकास गर्ने ।
- सिंचाइ आयोजनाको योजना तर्जुमा, सम्भाव्यता अध्ययन, अन्वेषण, डिजाइन, निर्माण विकास तथा संचालन व्यवस्थापन सम्बन्धी स्टेण्डर्ड नर्मस, कोड्स, क्राइटेरिया, म्यानुअल कार्यविधि आदि तयार गरी प्रकाशित गर्ने र अद्यावधिक गर्दै जाने । डिजाइन सुदृढीकरण सम्बन्धी आयोजनाहरुको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- व्यवस्थापन सूचना पद्धति (MIS) को विकास गरी सिंचाइ सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी अद्यावधिक रूपमा सुव्यवस्थित गर्ने ।
- सिंचाइ आयोजनाहरुको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, गराउने र सम्भाव्य देखिएका आयोजनाहरुको लगत राखी कार्यान्वयनको लागि योजना बनाउने ।
- सिंचाइ आयोजनाहरुको विकास तथा व्यवस्थापनमा कृषकहरुको संगठित सहभागिता जुटाउने पक्रिया एवं कार्यविधिको विकास गरी उपभोक्ताहरुको संस्थागत विकास गर्ने ।
- सिंचाइ विकाससंग सम्बद्ध कार्यहरुको लागि वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने, श्रोत र साधनको बाँडफाँड गर्ने र कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने, समीक्षा गर्ने, सुधारको लागि आवश्यक कारवाही गर्ने ।

### १.५ संगठनात्मक स्वरूप

नेपाल सरकार, सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गतका विभागहरु मध्ये सिंचाइ विभाग एक रहेको छ । सिंचाइ विभागको प्रमुखको रूपमा महानिर्देशक रहने व्यवस्था छ । सिंचाइ विभागका महानिर्देशक प्रत्यक्ष रूपमा सिंचाइ मन्त्रालयका सचिव प्रति उत्तरदायी हुने संगठनात्मक व्यवस्था छ । सिंचाइ विभागको केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गत विभिन्न ४ वटा महाशाखाहरु तथा एउटा महाशाखा स्तरकै तालिम, अनुसन्धान तथा विकास केन्द्रको व्यवस्था भएको छ । ती महाशाखा तथा केन्द्र प्रमुखका रूपमा उप-महानिर्देशकहरु प्रत्यक्ष

रुपमा महानिर्देशक प्रति उत्तरदायी रहने छन् । यी बाहेक प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा र ऐन, कानून परामर्श शाखा पनि महानिर्देशक अन्तर्गत रहने छन् । सिंचाइ विकास सम्बन्धी भए गरेका कार्यक्रमको कार्यान्वयन, नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षणको लागि भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा पांच वटै विकास क्षेत्रमा एक एक वटा गरी पांच क्षेत्रीय निर्देशनालयहरू स्थापना भएका छन् । यी पांचवटा क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालय अन्तर्गत २६ वटा सिंचाइ विकास डिभिजन तथा २० वटा सिंचाइ विकास सब डिभिजन कार्यालयहरूको व्यवस्था गरिएको छ (अनुसूची २) । उक्त डिभिजन तथा सब डिभिजनहरू मध्ये केहीको भौगोलिक क्षेत्र ठुलो हुनाले जनतासंगको सम्पर्क तथा सेवा प्रवाह सुचारु रूपले हुन नसक्दा कार्य संचालनमा प्रतिकूल असर परिरहेको वर्तमान अवस्थामा त्यस्ता जिल्लाहरूमा इकाई कार्यालयहरूको व्यवस्था गर्नु आवश्यक ठानी संगठन परिवर्तनको सोच अगाडि सारिएको छ ।

निर्माण सम्पन्न भई संचालनमा रहेका तथा उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरण नभएका मभौला तथा ठुला सिंचाइ योजनाहरू सुचारु रूपमा संचालन गर्न ८ वटा सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन कार्यालयहरूको व्यवस्था गरिएको छ । यत्र, उपकरण, भारी मेशिनरीहरू, लिफ्ट सिंचाइका पम्पिङ प्लान्ट तथा भूमिगत जल सिंचाइका पम्पिङ सिष्टमहरूको सुव्यवस्थित मर्मत संभार गर्ने प्रयोजनको लागि विकास क्षेत्रको आधारमा ३ वटा यान्त्रिक डिभिजन कार्यालयको व्यवस्था गरिएको छ ।

सिंचाइ विभाग मातहतका केन्द्रीय आयोजनाहरू सम्बन्धित ठाउँमा आयोजना कार्यालयबाट नै संचालित रहने व्यवस्था छ । भूमिगत जल सिंचाइका हकमा सिंचाइ विभाग तथा भूमिगत जलस्रोत विकास समिति अन्तर्गतका ९ वटा शाखा कार्यालयहरूबाट संचालन गर्ने गरिएको छ ।

सिंचाइ विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा साधारण तर्फ १,७५७ (राजपत्राकितमा ७३७ र राजपत्र अर्नाकित तथा श्रेणी विहिनमा ६१० तथा ४१०) र विकास तर्फ ५८१ गरी कुल २,३३८ जना स्थायी तथा अस्थायी दरबन्दी रहेको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची नं. १ मा देखाइएको छ ।

## सिंचाइ विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरू

### १. सिंचाइ विभाग - केन्द्रीय कार्यालय, जावलाखेल, ललितपुर

सिंचाइ विभाग - केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गत चार वटा महाशाखाहरू, एउटा केन्द्र तथा प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, ऐन कानून परामर्श शाखा, आयोजना कार्यान्वयन समूह र केन्द्रीय स्तरका सिंचाइ आयोजना रहेका छन् । महाशाखाहरू निम्न अनुसार छन् ।

- योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा
- सतह सिंचाइ, वातावरण तथा यान्त्रिक व्यवस्थापन महाशाखा
- भूमिगत जल सिंचाइ महाशाखा
- सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा
- तालिम अनुसन्धान तथा विकास केन्द्र

## २. क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयहरू

प्रत्येक विकास क्षेत्रमा निम्न अनुसार क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय रहने व्यवस्था छ ।

क्र.सं	कार्यालय र ठेगाना	कार्य क्षेत्र
१	पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, विराटनगर, मोरङ्ग	पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रका १६ जिल्लाहरू
२	मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, भणिमण्डल, ललितपुर	मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका १९ जिल्लाहरू
३	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखरा, कास्की	पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १५ जिल्लाहरू
४	मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १६ जिल्लाहरू
५	सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, धनगढी, कैलाली	सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ९ जिल्लाहरू

## ३. केन्द्रीय स्तरका सिंचाई आयोजना र कार्यक्रमहरू

सिंचाई विभाग अन्तरगत हाल संचालनमा रहेका केन्द्रीय स्तरका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू यस प्रकार छन् ।

### क) सिंचाई आयोजनाहरू

- सिक्टा सिंचाई आयोजना
- बबई सिंचाई आयोजना
- बागमती सिंचाई आयोजना
- सुनसरी मोरङ्ग सिंचाई आयोजना
- महाकाली सिंचाई आयोजना (तेश्रो चरण)
- सुर्खेत उपत्यका सिंचाई आयोजना
- प्रगन्ना तथा वडुकापथ सिंचाई आयोजना
- रानी, जमरा कुलरिया सिंचाई आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)
- भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

### ख) कार्यक्रमका रूपमा संचालित आयोजनाहरू

- भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना
- डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना (राहत)
- समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना
- मर्मत संभार आयोजना
- वृहत् सरकारी सिंचाई आयोजनाको पुनर्स्थापना
- सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना
- मझौला सिंचाई आयोजना
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजना

- दरौदी पालुङटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना
- कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम
- सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम

#### ग) अध्ययन अनुसन्धान तथा अन्य सहयोगी कार्यक्रमहरू

- सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम
- प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम
- सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना
- यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति
- जल साधन योजना तयारी सुविधा आयोजना

### ४. भूमिगत जलस्रोत विकास समिति

विकास समिति ऐन २०१३ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकार (मन्त्री परिषद्) को निर्णयानुसार भूमिगत जलस्रोत विकास समिति गठन आदेश, २०३१ लाई तेश्रो संशोधन गरी २०६५/१०/२७ को राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरिएको छ । भूमिगत सिंचाइ सम्बन्धी कार्यहरू सिंचाइ विभाग तथा निम्न लिखित भूमिगत जलस्रोत विकास समितिका शाखा कार्यालयहरूबाट संचालन गरिने गरिएको छ ।

- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, विराटनगर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, लाहान
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, जलेश्वर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, वीरगञ्ज
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, भरतपुर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, बुटवल
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, दाङ्ग
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, नेपालगञ्ज
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, धनगढी

### ५. डिभिजन/सव डिभिजन/व्यवस्थापन डिभिजन/यान्त्रिक डिभिजन कार्यालय/इकाई कार्यालय

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत निम्नानुसारका डिभिजन, सव डिभिजन तथा इकाई कार्यालयहरू रहिआएका छन् ।

क. सिंचाइ विकास डिभिजन	-	२६ वटा
ख. सिंचाइ विकास सव-डिभिजन	-	२० वटा
ग. सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन	-	८ वटा
घ. इकाई कार्यालय	-	८ वटा
ङ. यान्त्रिक डिभिजन	-	३ वटा

## क) सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	भापा, इलाम	भद्रपुर, भापा
२	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	सुनसरी, मोरङ	इनरुवा, सुनसरी
३	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	धनकुटा, तेह्रथुम	धनकुटा
४	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	सप्तरी, सिराहा	राजविराज, सप्तरी
५	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	धनुषा, महोत्तरी	जलेश्वर, महोत्तरी
६	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	सिन्धुली, रामेछाप	सिन्धुलीमाडी, सिन्धुली
७	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	सर्लाही	मलंगवा, सर्लाही
८	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	वारा, पर्सा	वीरगंज, पर्सा
९	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	चितवन	भरतपुर, चितवन
१०	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ६	काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर	बसुन्धरा, काठमाण्डौ
११	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ७	सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलान्चोक	धुलिखेल, काभ्रे
१२	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ८	नुवाकोट, रसुवा	विदुर, नुवाकोट
१३	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	लम्जुङ्ग, मनाङ्ग	वेशीसहर, लम्जुङ्ग
१४	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	कास्की, स्याङ्गजा	पुतलीवजार, स्याङ्गजा
१५	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	पाल्पा	तानसेन, पाल्पा
१६	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	वाग्लुङ्ग म्याग्दी, मुस्ताङ्ग	वाग्लुङ्ग
१७	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	कपिलवस्तु	तौलिहवा, कपिलवस्तु
१८	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ६	रुपन्देही	भैरहवा, रुपन्देही
१९	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ७	नवलपरासी	सेमरी, नवलपरासी
२०	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	दाङ्ग	तुल्सीपुर, दाङ्ग
२१	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	बर्दिया, बाँके	नेपालगंज, बाँके
२२	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	सुर्खेत, दैलेख, कालिकोट	विरेन्द्रनगर, सुर्खेत
२३	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	प्यूठान, रोल्पा	विजुवार, प्यूठान
२४	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	जुम्ला, डोल्पा, हुम्ला र मुगु	खलंगा, जुम्ला
२५	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	कैलाली, कञ्चनपुर	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर
२६	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	डोटी, अछाम, बाजुरा	दिपायल, डोटी

**ख) सिंचाइ विकास सब-डिभिजन कार्यालयहरू**

क्र.सं	विकास क्षेत्र	सब- डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	पांचथर, ताप्लेजुङ्ग	फिदीम, पांचथर
२	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	भोजपुर, संखुवासभा	भोजपुर
३	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	खोटाङ्ग	दिक्तेल
४	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	उदयपुर	गाईघाट
५	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ५	ओखलढुङ्गा, सोलुखुम्बु	ओखलढुङ्गा
६	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	रौतहट	गौर
७	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	मकवानपुर	हेटौडा
८	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	धादिङ्ग	धादिङ्गवेशी
९	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	दोलखा	चरीकोट
१०	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	गोरखा	गोरखा
११	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	पर्वत	कुशमा
१२	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	तनहुँ	तनहुँ
१३	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	गुल्मी	तम्घास
१४	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ५	अर्घाखाँची	सन्धीखर्क
१५	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	रुकुम, जाजरकोट	मुसिकोट, रुकुम
१६	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	सल्यान	सल्यान
१७	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	बझाङ्ग	चैनपुर
१८	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	डडेल्धुरा	डडेल्धुरा
१९	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	वैतडी	पाटन
२०	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	दार्चुला	दार्चुला

**ग. सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन कार्यालयहरू**

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. १	विराटनगर, मोरङ्ग
२	पूर्वाञ्चल	कोशी पम्प, चन्द्र नहर सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. २	राजविराज, सप्तरी
३	पूर्वाञ्चल	कमला सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ३	पोर्ताहा, धनुषा
४	मध्यमाञ्चल	बागमती सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ४	कमैया, सर्लाही
५	मध्यमाञ्चल	नारायणी सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ५	वीरगंज, पर्सा
६	पश्चिमाञ्चल	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ६	भैरहवा, रुपन्देही
७	मध्य पश्चिमाञ्चल	बबई-राजापुर सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ७	गुलरिया, बर्दिया
८	सुदूर पश्चिमाञ्चल	महाकाली सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ८	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर

## घ. सिंचाइ इकाइ कार्यालयहरू

क्र.सं.	इकाइ कार्यालय	सम्बन्धित डिभिजन/सव डिभिजन कार्यालयको नाम	कार्य क्षेत्र
१	इकाई कार्यालय, संखुवासभा	पुर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सव-डिभिजन नं. २, भोजपुर	संखुवासभा
२	इकाई कार्यालय, कालिकोट	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३, वीरेन्द्रनगर	कालिकोट
३	इकाई कार्यालय, मुगु	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	मुगु
४	इकाई कार्यालय, डोल्पा	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	डोल्पा
५	इकाई कार्यालय, हुम्ला	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	हुम्ला
६	इकाई कार्यालय, जाजरकोट	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सव-डिभिजन नं. १, मुसीकोट, रुकुम	जाजरकोट
७	इकाई कार्यालय, बाजुरा	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २, राजापुर, डोटी	बाजुरा
८	इकाई कार्यालय, दैलेख	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	दैलेख

## ङ) यान्त्रिक डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	यान्त्रिक डिभिजन नं. १	विराटनगर, मोरङ्ग
२	मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल	यान्त्रिक डिभिजन नं. २	वीरगंज, पर्सा
३	मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल	यान्त्रिक डिभिजन नं. ३	नेपालगञ्ज, बाँके

## सिंचाइ विकाससंग सम्बन्धित नीति, नियमावली, रणनीति र योजनाहरू

सिंचाइ विकासमा संलग्न विभिन्न निकायहरूको उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न नीति, नियम, नियमावली र योजनाहरू, आदि तर्जुमा भएका छन् । यस सन्दर्भमा उपलब्ध जलस्रोतलाई दिगो रूपले विकास तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि नेपाल सरकारले राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीति परिमार्जित छाता नीतिको रूपमा विकास गरेको छ । जलस्रोत रणनीति २०५८ तथा राष्ट्रिय जल योजना २०६२ समेतमा आधारित रही सिंचाइ नीति तथा नियमावलीमा पनि संशोधन गरी वि.सं. २०६० देखि लागु गरिएको थियो । सिंचाइ नीति २०६० लाई अझ परिमार्जन गरी सो नीति तथा नियमावलीको नियमहरूको सम्बन्धित निकाय, संस्था तथा व्यक्तिहरूलाई अझ जिम्मेवार तथा जवाफदेही बनाउन सिंचाइ नीति २०७० मिति २०७० श्रावण २ गते मन्त्री परिषद्बाट स्वीकृत भई लागु गरिएको छ ।

### २.१ सिंचाइ नीति, २०७०

नेपाल सरकारले विगतमा कार्यान्वयनमा ल्याएका सिंचाइ विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू (ईरिगेशन लाईन अफ क्रेडिट, सिंचाइ सेक्टर आयोजना, नेपाल सिंचाइ सेक्टर आयोजना, दोश्रो सिंचाइ सेक्टर आयोजना, सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण योजना, आदि सम्पन्न भएका र ती सम्पन्न आयोजनाहरूको अनुभवको आधारमा मौजुदा सिंचाइ नीतिमा आवश्यक परिमार्जन गरी नयाँ सिंचाइ नीति लागु गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएर नेपाल सरकारले सिंचाइ नीति, २०७० तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

### सिंचाइ नीति २०७० देहाय वमोजिमको अवधारणामा आधारित छ :

- वर्षैभरी सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनका लागि बहुउद्देश्यीय लगायत सतह सिंचाइ, भूमिगत जल सिंचाइ, नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ, लिफ्ट सिंचाइ प्रणालीको विस्तार, प्रवर्द्धन तथा विकास गर्ने ।
- विगतमा विकास गरिएका सिंचाइ संरचनाहरूबाट वर्षैभरी सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि सम्भाव्यताका आधारमा अन्तर जलाधार जल स्थानान्तरण (Inter Basin Water Transfer) हुने आयोजना, जलाशययुक्त (Reservoir Based) आयोजनाको निर्माण गर्ने तथा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध सतह तथा भूमिगत जलश्रोतको संयोजनात्मक (Conjunctive Use) उपयोग गर्ने ।
- सिंचाइ प्रणालीको विकास एवं व्यवस्थापनमा जनसहभागितामुलक पद्धतिलाई प्रभावकारी रूपमा लागु गर्न उपभोक्ता संस्थालाई जिम्मेवार र उत्तरदायी तुल्याउने ।
- सिंचाइ क्षेत्रको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न संस्थागत सुदृढीकरण तथा जनशक्तिको विकास र परिचालन गर्ने ।
- जनसंख्या वृद्धि, आप्रवासन, जलवायु परिवर्तन तथा जलजन्य प्रकोपका कारण पानीका श्रोत तथा तिनको सिंचाइजन्य उपयोगमा परेको प्रतिकूल प्रभावको अध्ययन गरी अनुकूलनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।

- विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरूप साना सिंचाइको विकास र व्यवस्थापनमा स्थानीय निकायको क्षमता र संलग्नता वृद्धि गर्ने ।

### सिंचाइ नीति, २०७० का निम्नलिखित उद्देश्यहरू छन् :

- कृषिमा उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्न टेवा पुऱ्याउनका लागि मुलुकमा उपलब्ध जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गरी सिंचाइ क्षेत्रको दिगो विकास एवं विस्तार गर्ने ।
- सिंचाइ संरचनाहरूको उचित मर्मत संभार, प्रभावकारी जल व्यवस्थापन, आधुनिकीकरण गर्ने तथा नयाँ सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण गरी वर्षेभरी भरपर्दो सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने ।
- सिंचाइका लागि सतह तथा भूमिगत जलस्रोतलाई संयोजनात्मक रूपमा उपयोग गर्ने ।
- संभाव्यताका आधारमा मुलुकका सवै क्षेत्रमा सिंचाइको सन्तुलित र सामन्जस्ययुक्त विकास गर्ने ।
- बहुउद्देश्यीय जलाशय एवं अन्तर जलाधार जल स्थानान्तरण योजना लगायत सिंचाइ सम्बन्धी प्रविधिको विकास तथा कार्यान्वयन गर्न सक्षम हुने गरी संगठनात्मक सुधार तथा जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

### २.२ सिंचाइ नियमावली

सिंचाइ नियमावली, २०५६ लाई सिंचाइ नीति संग सामन्जस्यता कायम गर्दै अझ बढी स्पष्ट र व्यवहारिक बनाउने उद्देश्यले पहिलो पटक संशोधन गरी (सिंचाइ नियमावली प्रथम संशोधन, २०६०) जारी गरिएको छ । यस नियमावलीको निम्नलिखित विशेषताहरू रहेका छन् ।

- सिंचाइ योजनाको निर्माण देखि मर्मत संभार तथा संचालन कार्यमा स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई सहभागी गराउन प्रोत्साहित गर्ने ।
- उपभोक्ता कृषकहरूलाई संगठित गरी संस्थागत विकास गर्दै लैजाने ।
- निर्मित सिंचाइ प्रणालीहरूको क्रमशः उपभोक्ता संस्थाहरूलाई हस्तान्तरण गर्दै लैजाने ।
- मर्मत संभार कोष वृद्धि गरी उपभोक्ता संस्थालाई आत्मनिर्भर बनाउँदै लैजाने ।
- निर्माण सम्पन्न भइ हस्तान्तरण भइसकेपछि, जल उपभोक्ता संस्थाका गतिविधि तथा सिंचाइ प्रणालीको अवस्थाको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई जोड दिने ।

### २.३ जलस्रोत रणनीति

जलस्रोत रणनीतिको परिप्रेक्ष्यमा, प्रत्येक नेपालीले पिउनका लागि र उपयुक्त सरसफाइका लागि पानी माथिको पहुँच कायम हुनु पर्ने देखिन्छ । उपयुक्त मूल्यवाट प्रत्येक नेपालीलाई खाना बनाउन र शक्ति उत्पादन गर्नको लागि पर्याप्त पानी उपलब्ध हुनु जरुरी छ । यी राष्ट्रिय उद्देश्य हासिल गर्नका लागि हालसम्म पानी व्यवस्थापन गरिएको अवस्थामा व्यापक परिवर्तन ल्याई मौजुदा पानीको प्रयोगलाई ब्यवस्थित तरिकावाट बढाउँदै लैजानु पर्दछ । आम जनताको फाइदालाई मध्यनजर राखी दीर्घकालीन रूपमा भरपर्दो उपलब्धि हासिल गर्नका लागि river basin को आधारमा आफ्नो भविष्यका कार्यक्रमहरू

केन्द्रित हुनु पर्दछ । यसका लागि समग्र र क्रमबद्ध एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुशरण गर्नुपर्ने हुन्छ । यही परिस्थितिको आत्मसात राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीतिले गरेको छ ।

### २.३.१ कृषि विकासका लागि सिंचाइ

सबै दृष्टिकोणबाट नेपालमा सिंचाइ विकास र व्यवस्थापन एउटा महत्वपूर्ण sub-sector को रूपमा रहेको र कृषि पेशामा संलग्न भएका समुदायको जीवन शैलीमा यसले प्रत्यक्ष प्रभाव पारेको छ । यसका साथै खाद्य सुरक्षाको स्थितिलाई सन्तुलन गरी राख्नका लागि सिंचाइलाई पनि एउटा महत्वपूर्ण साधनको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसकारण कृषि विकासमा सिंचाइको महत्वलाई दृष्टिगत गर्दै जलस्रोत रणनीतिले पर्याप्त लगानीको लागि खाका तयार पारेको छ ।

जलस्रोत रणनीतिले पहिलो पाँचवर्षमा दिगो र प्रभावकारी सिंचाइ प्रणालीको कार्यान्वयन र विकास गर्ने रणनीति राखेको छ । जसले गर्दा कृषि उत्पादनको विविधीकरण र वाली सघनता बढाउन सक्ने आधारको स्थापना हुनसक्छ र अन्त्यमा किसान समुदायहरूको अवस्थामा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्याउँदछ । यस रणनीतिले सिंचाइ योजनाहरूको वित्तीय र प्राविधिक दिगोपनाको साथसाथै कृषिको व्यवसायीकरण गर्नका लागि पनि प्रोत्साहित गरेको छ ।

रणनीतिले कार्यान्वयनको १० वर्ष भित्र भरपर्दो सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनका लागि सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू त्यसतर्फ केन्द्रित गरी सिंचाइको भरपर्दो सेवा, उपभोक्ता वर्गहरूमा उपलब्ध गराएपछि त्यस्तो सेवाहरू सघन रूपमा विस्तारित गर्ने र यस मार्फत कृषकहरूमा आय आर्जन बढाई आर्थिक रूपमा समृद्ध गराउने परिकल्पना गरेको छ ।

२५ वर्षको अन्त्यसम्ममा सिंचाइ प्रणालीहरू उपयुक्त प्रभावकारी ढंगको बनाइ सिंचाइ योग्य जमिनको अधिकतम प्रयोगमा जोड दिने रणनीतिक लक्ष्य राखिएको छ ।

### सिंचाइ क्षेत्रका लागि समय सापेक्षित रणनीतिक लक्ष्य निम्न छन् ।

#### क. पहिलो पाँचवर्ष (सन् २००७) अवधिमा उपलब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- सिंचित क्षेत्रको ६० प्रतिशतमा वर्षे भरी सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने ।
- सिंचित क्षेत्रमा वाली उत्पादन सरदर ४० प्रतिशतले बृद्धि गर्ने ।
- ५०० हेक्टरसम्मका सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापन गर्न सक्नेगरी जल उपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाउने ।
- वर्षेभरी सिंचाइ हुने क्षेत्रमा सरदर २०० प्रतिशतले वाली सघनता बढाउने ।

#### ख. १५ वर्ष (सन् २०१७) समयवधिमा उपलब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- ५,००० हेक्टर सिंचित क्षेत्र भएको सिंचाइ प्रणालीहरू व्यवस्थापन गर्न सक्नेगरी जलउपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाउने ।

- सिंचित क्षेत्रको दुई तिहाइ भागमा वर्षै भरी सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- सिंचित क्षेत्रमा वाली उत्पादन सरदर १२५ प्रतिशतले बृद्धि गर्ने
- सिंचित क्षेत्रको ८० प्रतिशत भागमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- कमाण्ड क्षेत्रको प्रभावकारी उपयोग ८० प्रतिशत सम्म पुऱ्याउने ।
- सिंचाइ सेवा शुल्क असुली २० प्रतिशत भन्दा बढाउने ।

### ग. २५ वर्ष (सन् २०२७) समयावधिमा उपब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- वाली सघनता सरदर २५० प्रतिशतले बढाउने ।
- सिंचित क्षेत्रको ९० प्रतिशत क्षेत्रमा सिंचाइ सेवा शुल्क उठाउने ।
- सिंचाइ प्रणालीको प्रभावकारिता ६० प्रतिशत पुऱ्याउने ।
- कमाण्ड क्षेत्रको प्रभावकारी उपयोग शत प्रतिशत पुऱ्याउने ।

### २.३.२ रणनीति

माथि उल्लेखित लक्ष्यहरूबाट उपलब्धि हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिक तरिकाहरू अपनाउने सोच राखिएको छ :

- सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना एवं व्यवस्थापन गर्दा कृषि विकास संग आवद्ध गर्ने ।
- मौजुदा सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापकीय सुधार गर्ने ।
- नयाँ सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना कार्यान्वयनमा सुधार गर्ने ।
- वालीको सघनता र विविधीकरणमा टेवा पुऱ्याउने ध्येयले वर्षैभरी सिंचाइ हुने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना, कार्यान्वयन र व्यवस्थापन गर्ने क्षमता स्थानीय स्तरमा नै विकास गर्दै लैजाने ।
- कृषिमा प्रभावकारिता र सिंचाइलाई विकास गर्नका लागि खण्डिकरण रोक्ने अर्थात चक्लावन्दी रुपमा भूमि व्यवस्थापन कार्य अधि बढाउने ।
- भूमिगत जल प्रयोगको विकास र व्यवस्थापनमा जोड दिने ।

### २.४ राष्ट्रिय जल योजना (National Water Plan)

राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीति सन् २००२ मा आधारित राष्ट्रिय जल योजना (२००५) नेपाल सरकारले स्वीकृत गरी अवलम्बन गरेको दीर्घकालीन योजना हो । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको सिद्धान्तलाई अंगिकार गरेको यस योजनालाई अल्पकालीन (सन् २००७), मध्यकालीन (सन् २०१७ सम्म) र दीर्घकालीन (सन् २०२७) सम्म गरी तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जल योजनामा सिंचाइ क्षेत्रको विकासमा लक्ष्यहरूलाई संक्षिप्त रूपमा तल दिइए अनुसार निर्धारण गरिएको छ ।

लक्ष्यहरू	साल (सन्)		
	२००७	२०१७	२०२७
सम्पूर्ण सिंचित क्षेत्रमा वर्षे भरी सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।	४९%	६४%	६७%
सन् २००१ को तुलनामा सम्पूर्ण सिंचित क्षेत्रमा अन्न बाली उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।	१५%	२८%	४४%
वर्षे भरी सिंचाइ सुविधा पुगेको क्षेत्रमा बालीको सघनतामा वृद्धि गर्ने ।	१४०%	१६४%	१९३%
अन्न बालीको औसत बाली सघनतामा वृद्धि गर्ने	१२६%	१३४%	१४३%
कुल बाली सघनतामा वृद्धि गर्ने ।	१६०%	१७०%	२००%
सम्भावित सिंचित क्षेत्रफलमा सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने ।	७१%	८५%	९७%
सिंचाइ कार्य प्रभावकारिता (irrigation efficiency) वढाउने ।	३५%	४५%	५०%
मर्मत संभार तथा संचालन खर्चको लागि सिंचाइ सेवा शुल्कको योगदान (O&M cost recovery) वढाउने ।	३०%	४५%	७५%

राष्ट्रिय जल योजना, २००५ ले उपरोक्त लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न तल उल्लेखित पाँच वटा कार्यक्रमहरूको पहिचान गरेको छ ।

- सिंचित कृषिका लागि एकीकृत कार्यक्रम
- विद्यमान सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापनमा सुधार
- नयां सिंचाइ प्रणालीहरूको उपयुक्त योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सुधार
- योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन सम्बन्धमा स्थानीय निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि
- कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

## २.५ तेह्रौं योजना (२०७०/७१-२०७२/७३) मा प्रस्तावित सिंचाइ बिकास कार्यक्रम

### क. उद्देश्य

देशमा उपलब्ध जलस्रोतको समुचित उपयोग गरी सिंचाइ क्षेत्रको बहुउद्देश्यीय तथा दिगो विकासद्वारा कृषिक्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने ।

### ख. रणनीति

- तत्काल प्रतिफल दिने तथा रोजगारी सिर्जना गर्ने साना तथा मझौला सतह र भूमिगत सिंचाइ आयोजनाहरूको प्राथमिकतापूर्वक कार्यान्वयन गर्ने ।
- बहुउद्देश्यीय जलाशययुक्त एवम् अन्तर जलाधार जलस्थानान्तरण जलस्रोत आयोजनाअन्तर्गत सञ्चालन हुने सिंचाइका कार्यक्रममार्फत वर्षेभरि सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

- कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सरोकारवाला निकायहरु एवम् अन्तर-सम्बन्धित कार्यक्रमबीच समन्वय कायम गर्ने ।
- सम्पन्न भइसकेका प्रणालीहरुको नियमित तथा आवधिक मर्मतसंभार गरी व्यवस्थापन र सञ्चालनलाई दिगो, दक्ष र प्रभावकारी बनाउन आवश्यकताअनुसार उपभोक्ता समितिलाई समेत सक्षम बनाउने ।
- सिंचाइ संरचनाहरुको विकास एवम् सञ्चालन गर्दा वातावरणमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलित, सहभागितामूलक हुने र रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने गरी अध्ययन, अनुसन्धान, डिजाईन एवम् कार्यान्वयन गर्ने ।
- सिंचाइ सेवालालाई दिगो भरपर्दो बनाउन मर्मत तथा सञ्चालन लागत सम्बन्धित जल उपभोक्ताबाट असुली गर्नेगरी आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- सिंचाइ विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा अन्य सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी स्थानीय तहमा रहेका वातावरणमैत्री तालतलैया, पोखरी, सिमसार तथा मूलहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन हुने गरी सञ्चालन गर्ने ।

### ग. परिमाणात्मक लक्ष्यहरु

क्र.सं.	विवरण	तेह्रौं योजनाको लक्ष्य
१	सतह सिंचाइ (हेक्टर)	१८,०००
२	भूमिगत सिंचाइ (हेक्टर)	८९,८५०
३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ	१,७००
४	कृषक संचालित सिंचाइ	४६,८००
	कुल जम्मा	१,५६,३५०
५	विद्यमान सिंचाइ प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनबाट सिंचाइ (सालवसाली ३,२६,००० हेक्टर)	
६	संचालित सिंचाइ प्रणालीको दिगो व्यवस्थापन/हस्तान्तरण तर्फ (११,८०० हेक्टर)	
७	वृहत् सिंचाइ आयोजनाहरुको पुनःस्थापना र सुधार कार्य (८,२०० हेक्टर)	

### घ. प्रमुख आयोजना/कार्यक्रमहरु

तेह्रौं योजनाको लक्ष्य हासिल गर्नको लागि निम्न आयोजना/कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन् ।

#### (१) संचालित केही आयोजना/कार्यक्रमहरु

- सिक्टा सिंचाइ आयोजना
- रानी, जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)
- भेरी बबई डाईभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना
- बबई सिंचाइ आयोजना

- सुनसरी मोरङ्ग सिंचाई आयोजना
- महाकाली सिंचाई आयोजना (तेस्रो चरण)
- बागमती सिंचाई आयोजना
- प्रगन्ना तथा वड्कापथ सिंचाई आयोजना
- मभौला सिंचाई आयोजना
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजना (NITP)
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति
- भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना
- डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना (राहत)
- समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)
- सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)
- मर्मत संभार आयोजना
- सिंचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम
- भेरी बबइ डाईभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना
- प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम
- कर्णाली अञ्चल सिंचाई विकास कार्यक्रम
- सेती महाकाली सिंचाई विकास कार्यक्रम
- दरौदी पालुङ्गटार सिंचाई (नदी नियन्त्रण) आयोजना
- जल साधन योजना तयारी सुविधा आयोजना

## (२) नयाँ प्रस्तावित आयोजना/कार्यक्रमहरू

- जमुनी सिंचाई आयोजना, बारा
- समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP-Additional Financing)
- सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP- Additional Financing)
- डुण्डुवा सिंचाई आयोजना, बाँके
- सुनसरी खोला सिंचाई आयोजना
- पिंगुवा खोला सिंचाई योजना (१,७०० हे.), तेह्रथुम
- काली गण्डकी करिडोर लिफ्ट सिंचाई आयोजना (२,००० हे.)
- सल्यानटार सिंचाई योजना (२,००० हे.)

## ड. अनुमानित बजेट

यस तेह्रौं योजना अबधिमा प्रस्तावित उल्लेखित विभिन्न आयोजना/कार्यक्रमहरु संचालन गर्न करीब रु. ६२ अर्ब ५६ करोड बजेट व्यवस्था हुनु पर्ने अनुमान गरिएको छ ।

क्र. स.	कार्यक्रम	बजेट (रु. करोडमा)
क	संचालनमा रहेको सिंचाइ आयोजना/कार्यक्रमहरु	
१	सिंचित क्षेत्रफल बढाउने कार्यक्रम	३८७५.५०
२	सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा पुनर्स्थापना	११९०.००
३	संस्थागत विकास	१९.५०
४	अध्ययन तथा अनुसन्धान (WRPPF को लागि समेत)	२००.००
	जम्मा (क)	५२८५.००
ख	प्रस्तावित नयाँ सिंचाइ आयोजना/कार्यक्रमहरु	
	८ वटा आयोजना/कार्यक्रमहरुका	७६१.००
ग	व्यवस्थापन बजेट	२१०.००
	कूल जम्मा (क + ख + ग)	६२५६.००

## सिंचाइ विकासका प्रयास र उपलब्धीहरू

नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८,१०० हेक्टर मध्ये करिब २६,४९,००० हेक्टर जमिन कृषि योग्य रहेको अनुमान छ। विकट भौगोलिक वनोट तथा जमिनको स्थितिका कारण उक्त कृषियोग्य जमिन मध्ये करिब १७,६६,००० हेक्टरमा मात्र सतह र भूमिगत जलस्रोतबाट सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन सकिने अवस्था विद्यमान छ। नेपालको भौगोलिक अवस्थिति अनुसार तराई पहाड र हिमाली क्षेत्रको खेतीयोग्य र सिंचाइ योग्य क्षेत्रफल निम्न अनुसार रहेको छ।

भौगोलिक क्षेत्र	खेतीयोग्य जमिन (हेक्टर)	सिंचाइ योग्य जमिन (हेक्टर)
तराई	१३,६०,०००	१३,३८,०००
पहाड	१०,५४,०००	३,६९,०००
हिमाल	२,२७,०००	६०,०००
जम्मा	२६,४९,०००	१७,६६,०००

नेपाल जस्तो कठिन भू-वनोट भएको देशमा कृषकहरूले आफ्नो स्रोत, सीप र प्रविधिबाट चीरकाल देखि साना र मझौला आकारका सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण तथा संचालन गरी सिंचाइ गर्दै आएको भएतापनि धेरै पछि मात्र सरकारी क्षेत्रबाट सिंचाइ विकासका गतिविधिहरूमा लगानी हुन थालेको देखिन्छ। यसको शुरुवात वि.सं. १९७९ सालमा हालको सप्तरी जिल्लामा रहेको चन्द्र नहर निर्माणको शुरुवातबाट भएको मान्न सकिन्छ। तद्उपरान्त सिंचाइ विकासमा सरकारी स्तरबाट गरिने लगानी निरन्तर वढ्दै गइरहेको फलस्वरूप तराई पहाड र उच्च पहाडी क्षेत्रहरूमा धेरै संख्यामा सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण भइसकेको छ। नेपालमा सिंचाइ विकासका समग्र प्रयासहरूलाई निम्न वमोजिम दुई वटा कालखण्डमा राखेर हेर्दा अझ वढी स्पष्ट हुन्छ।

### ३.१ योजना पूर्वको अवधि (वि.सं. २०१३ साल भन्दा अघि)

नेपालमा सिंचाइ विकासको शुरुवात कहिले देखि भएको थियो भन्ने तिथि, मिति एकिन गर्न नसकिएता पनि कृषि जीवनको शुरुवातसंगै सिंचाइ विकासको परम्पराको पनि शुरुवात भएको अनुमान गर्न सकिन्छ। केही अपवादलाई छोडेर सन् १९५० को दशकसम्म सिंचाइ विकासका प्रयत्नहरू मूलतः स्थानीय कृषकहरूको आफ्नै अगुवाई, लगानी, र स्थानीय प्रविधिमा आधारित थिए र यो क्रम केही हदसम्म अहिले पनि जारी नै रहेको छ। एक अनुमान अनुसार यसरी कृषकहरूले आफै निर्माण गरी संचालन गर्दै आएका सिंचाइ प्रणालीहरूबाट नेपालको कुल सिंचित क्षेत्रफलको करिब दुई तिहाई क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भई रहेको छ।

कृषक समुदायले शताब्दीयौसम्म आवश्यकता अनुसार विभिन्न आकार प्रकारका सिंचाइ कुलो, पैनी, कुलेसाहरुको निर्माण, विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गर्ने कार्य निरन्तर गरी आएको भएतापनि अपवादको रूपमा तत्कालीन राज्य/शासकहरुबाट सहयोग प्राप्त गरी सिंचाइ प्रणालीहरुको निर्माण गरिएको उदाहरण इतिहासबाट पनि देखिन्छ । १७ औं शताब्दीतिर मल्लकालीन समयमा निर्माण भई हालसम्म पनि अस्तित्वमा रहेका उपत्यका स्थित राजकुलोहरुको निर्माणमा तत्कालीन शासक वर्गबाट केहि सहयोग प्राप्त गरि निर्माण गरिएका थिए भन्ने प्रमाण पाइन्छ । यसरी निर्माण गरिएका राजकुलोहरुको व्यवस्थापन स्थानीय कृषक समुदाय तथा विभिन्न गुठीहरुबाट हुँदै आएको थियो । राजकुलोहरुको अलावा हालसम्म पनि संचालनमा रहेका सयौं वर्ष पुराना प्राचीन कुलाहरुमा पश्चिम नेपालमा रानी जमरा कुलरिया (कैलाली), अर्गेली (पाल्पा), छत्तीस मौजा (रुपन्देही) र वर्दिया राजापुर क्षेत्रमा संचालित कुलाहरुले अझैपनि ठुलो क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याईरहेका छन् ।

राणा शासनकालमा विर्ता र जागीरको रूपमा जमिन वितरण गर्ने कार्य व्यापक रूपमा विस्तार हुँदै गयो र जमिनको उत्पादकत्व वृद्धि गरि राज्य संचालनका लागि आवश्यक राजश्व संकलन समेत गर्ने उद्देश्यले नेपालका विभिन्न स्थानमा विशेष गरि तराई क्षेत्रमा सिंचाइ प्रणालीहरुको निर्माण गर्ने परिपाटीको पनि शुरुवात हुँदै गएको देखिन्छ । तत्कालीन वडा हाकिमको प्रत्यक्ष निगरानीमा स्थानीय कर्मचारीहरु (डिडा, सुब्बा आदि) लाई सिंचाइ प्रणालीहरुको रेखदेखको जिम्मेवारी दिने र जिम्वाल, मौजावालहरुले तोकिएको रकम बुझाउनु पर्ने व्यवस्था मिलाईएको थियो ।

ई.स. १९२२ मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री चन्द्र शम्शेरले बृटिश भारत सरकारको सहयोगमा हालको सप्तरी जिल्लामा रहेको त्रियुगा नदीमा मुहान बाँधि चन्द्र नहरको निर्माण कार्यको शुरुवात गरेका थिए । जुन हालसम्म संचालनमा रहेको छ । चन्द्र नहरको निर्माणसगै नेपालमा सिंचाइ प्रणाली विकासमा आधुनिक प्रविधिको शुरुवात भएको मान्न सकिन्छ । साथै सम्पूर्ण रूपमा सरकारी लगानी र प्रयासमा सिंचाइ विकासको थालनीको रूपमा पनि लिन सकिन्छ । साथै चन्द्र नहरको संचालनसगै पानीपोतका नियमहरु (सनद् सवाल) बनाई प्रचलनमा आएका थिए ।

चन्द्र शम्शेरलाई पछ्याउँदै जुद्ध शम्शेरले पनि कपिलवस्तुमा वाणगंगा, जगदिशपुर जलाशय (सन् १९३९-४२) र सर्लाहीमा जुद्ध नहर (सन् १९४३-४६) को निर्माण गरेका थिए । यसरी कुलो, पैनी, नहरहरुको परम्परागत व्यवस्थापन पद्धतिलाई सनद् सवाल र राजकीय निर्णयहरु मार्फत कानुनी मान्यता प्रदान गर्ने वा नियमित गर्ने, सिंचाइ जन्य समस्या वा विवाद निराकरण गर्ने आधिकारिक निकाय वा व्यक्तिको स्पष्ट व्यवस्था गर्ने कार्यको शुरुवात पनि राणा शासन कालमा भएको देखिन्छ ।

सन् १९५० (वि.सं. २००७) को राजनीतिक परिवर्तन पश्चात देशमा सिंचाइ विकासका गतिविधिहरुलाई संस्थागत रूपमा संचालन गर्न प्रथम पटक सन् १९५२ (वि.सं. २००९) मा निर्माण तथा संचार मन्त्रालय अन्तर्गत रहने गरी नहर विभागको स्थापना गरिएको थियो । पछि विस्तारै विभिन्न क्षेत्रमा नहर डिभिजनहरुको स्थापना गरी अधिकार विकेन्द्रीकरण गर्दै साना ठुला सिंचाइ प्रणालीहरुको निर्माण विकास गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा संचालन भई रहयो । जुन कार्य वर्तमानमा सिंचाइ विभागले गरिरहेको छ । यस

प्रकार योजना पूर्वको अवधिमा देश भरी विभिन्न आकार प्रकारका १२ हजार भन्दा बढी सिंचाइ प्रणालीहरु संचालनमा रहेका र त्यस्ता सिंचाइ प्रणालीहरुबाट करिव ४-५ लाख हेक्टर जमिनमा आंशिक सिंचाइ सुविधा पुगेको अनुमान गरिएको छ ।

### ३.२. योजना अवधि (वि.सं. २०१३ पछि)

योजनावद्ध विकासको थालनी पछि मात्र नेपालमा सिंचाइ विकासमा सरकारी स्तरबाट लगानी गर्ने परिपाटीको व्यापक रूपमा शुरुवात भएको हो । पंचवर्षीय योजना लागु भएपछि राज्यले आन्तरिक तथा वाह्य स्रोतबाट देशमा छरिएर रहेका नदीनाला तथा भूमिगत जल भण्डारको उपयोग गरी साना, मझौला तथा ठूला सिंचाइ प्रणालीहरु निर्माण गर्दै आईरहेको छ । यी सिंचाइ प्रणालीहरुको निर्माणबाट देशमा खाद्यान्न उत्पादनमा उल्लेख्य टेवा पुगिरहेको छ ।

आवश्यकता अनुरूप सिंचाइ सेवा विस्तार गर्न सिंचाइ विभाग अन्तर्गत विभिन्न क्षेत्रहरुलाई समेट्ने गरी डिभिजन/सब डिभिजनहरु स्थापना गरी तिनीहरुको माध्यमबाट सिंचाइ विकासका गतिविधिहरु अगाडि बढी रहेका छन् । सिंचाइ विभाग स्थापना भएको पाँच दशक भन्दा बढीको समयमा विभिन्न नीति, रणनीति, योजना तथा अवधारणाहरुको तर्जुमा तथा सामायिक परिमार्जन गर्ने कार्यहरु पनि निरन्तर रूपमा हुँदै आएका छन् । नेपालको सिंचाइ नीतिले सिंचाइ प्रणालीहरुको मर्मत संभार तथा दिगो व्यवस्थापनको लागि स्थानीय कृषकहरुलाई जल उपभोक्ता संस्था मार्फत संगठित गरि उनीहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा संस्थागत सुदृढीकरणका माध्यमबाट संयुक्त व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण कार्यक्रमबाट सिंचाइ व्यवस्थापनमा साभेदारी तथा समावेशी अवधारणाको अवलम्बन गरिएको छ । यसका साथै परम्परागत रूपमा कृषक समुदायद्वारा संचालित कृषक कुलोहरुको नवीकरण सुधार र सरकारीस्तरबाट निर्मित प्रणालीहरुको मर्मत संभार गर्ने कार्यलाई पनि महत्व दिईदै आएको छ ।

सिंचाइ प्रणालीको निर्माण तथा व्यवस्थापनमा स्थानीय कृषकहरुको सहभागिता विना प्रभावकारी सेवा उपलब्ध हुन नसकिने तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दै निर्माण पक्रियामा संगठित जल उपभोक्ता संस्था मार्फत उनीहरुको संलग्नता सुनिश्चित गरी व्यवस्थापनको जिम्मेवारी क्रमशः उक्त संस्थालाई नै हस्तान्तरण गर्ने र सिंचाइ सेवा प्रदान गरेवापत आम उपभोक्ताहरुबाट सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन गर्दै संस्था तथा सिंचाइ प्रणालीको दिगो विकासमा टेवा पुऱ्याउने नीति अवलम्बन गरिएको छ । यस नीतिको कार्यान्वयन पछि विस्तारै उपभोक्ताहरुमा सिंचाइ सेवा शुल्क बुझाउने बानीको विकास हुँदै गएको भएतापनि राष्ट्रिय जल योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष्यमा पुग्न अबै बढी मेहनत गर्नु पर्ने देखिन्छ । संचालनमा रहेका ३२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरुबाट आ.व. २०६९/७० मा जम्मा रु. १,५९,९१,३४०/- सिंचाइ सेवा शुल्क उठेको छ र विगत पाँच वर्षमा उठेको सिंचाइ सेवा शुल्कको अद्यावधिक विवरण अनुसूची नं. ९ मा दिइएको छ । साथै मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालित सिंचाइ प्रणालीहरुमा मर्मत संभार बजेट र सिंचाइ सेवा शुल्क संकलनको विगत ५ आर्थिक वर्षहरुको तुलनात्मक विवरण अनुसूची ९ (क) मा दिइएको छ । मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालित विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरुको वर्षे,

हिउँद र चैते बालीहरुमा संभावित रुपमा उपलब्ध पानीको मात्रा र सिंचित क्षेत्रफलको विवरण अनुसूची ८ मा समावेश गरिएको छ। संचालित सिंचाइ प्रणालीहरुको विकासको सूचकहरुमध्ये एक पानीमापनको मासिक औसत विवरणहरु समावेश गर्ने जमर्को गरिएको छ। यस अवधि (आ.व. २०६९/७०) भित्र केही सिंचाइ प्रणालीहरुबाट प्राप्त मासिक औसत पानीमापनको विवरण अनुसूची ११ मा समावेश गरिएको छ। त्यस्तै सिंचाइ प्रणालीहरुको संचालन र विकासको सूचकहरुमध्ये अर्को विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरुमा मुख्य बालीहरुको औसत उत्पादकत्व सम्बन्धी विवरण अनुसूची १२ मा समावेश गरिएको छ।

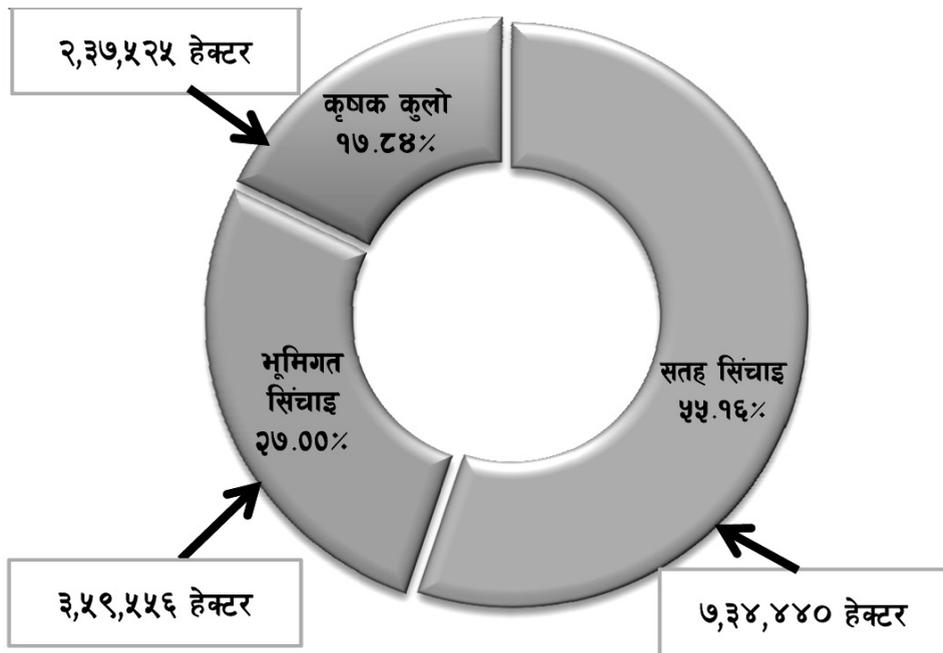
योजनबद्ध विकासको थालनी पश्चात सिंचाइ विभागले गरेको निरन्तर प्रयासबाट आ.व. २०६९/७० मा सतह सिंचाइ तर्फ १५,००० हेक्टर (नयाँ सिंचाइमा २,३८१ हेक्टर र कृषक कुलो सुधारमा १२,६१९ हेक्टर) र भूमिगत जल सिंचाइ तर्फ १७,१८० हेक्टर गरी थप जम्मा ३२,१८० हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइको विस्तार भएको छ। यस अनुसार आ.व. २०६९/७० को अन्तसम्ममा कुल १३,३१,५२१ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भई अधिकांश आम कृषकहरु लाभान्वित भई रहेका छन्। यो क्षेत्रफल कुल सिंचाइ योग्य जमिनको ७५.४० प्रतिशत हुन आउँदछ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ४ र ७ मा दिइएको छ।

### सिंचाइ विकासको अध्यावधिक स्थिति (हेक्टर)

योजना अवधि	सतह सिंचाइ	भूमिगत जल सिंचाइ	कृषकहरुबाट परम्परागत रुपमा संचालित
प्रथम पंचवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) शुरु हुनु भन्दा अगाडि	६,२२८		
प्रथम पंचवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) देखि सातौँ पंचवर्षीय योजना (२०४२/४३-२०४६/४७) सम्म र अन्तरिम अवधि (२०४७/४८-२०४८/४९) को अन्त्य सम्म	३,५२,०७६	१,०९,०९८	३,८१,८१४
आठौँ पंचवर्षीय योजना (२०४९/५०-२०५३/५४)	१,४६,१७८	६०,२२३	
नवौँ पंचवर्षीय योजना (२०५४/५५-२०५८/५९)	१,१०,४६५	३६,२३८	३,००,९३५
दशौँ पंचवर्षीय योजना (२०५९/६०-२०६३/६४)	३९,८०२	४७,६८३	२,८६,६३७
तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/०६७)	२३,८२८	४६,४५४	२,७४,२०३
त्रिवर्षीय योजना (२०६७/०६८-२०६९/०७०)	५५,८६३	५९,८६०	२,३७,५२५
जम्मा	७,३४,४४०	३,५९,५५६	

सिंचाइको पूर्वाधारहरु विकास गरिएको सिंचित क्षेत्र मध्ये सरकारी निकायहरुको प्रयासबाट सतह र भूमिगत जल सिंचाइ तर्फ क्रमशः ७,३४,४४० हेक्टर र ३,५९,५५६ हेक्टर र कृषक कुलो तर्फ २,३७,५२५ हेक्टर पर्दछ।

## सिंचाइ विकासको अध्यावधिक स्थिति



प्रथम पञ्चवर्षीय योजना शुरु हुनु भन्दा पहिले सरकारी स्तरबाट विकसित गरिएको क्षेत्रफल जम्मा ६,२२८ हेक्टर मात्रै रहेको थियो भने आठौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तसम्ममा सो विस्तार भएर १०,५५,६१७ पुगेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। सिंचाइ पूर्वाधार विकास गरिएको सिंचित क्षेत्रफल क्रमशः विस्तार हुँदै नवौँ योजनाको अन्त्यसम्म ११,२१,४४१ हेक्टर, दशौँ योजनाको अन्त्यसम्म ११,९४,६२८ हेक्टर र तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७) को अन्त्यसम्म पुग्दा १२,५२,४७६ हेक्टर पुगेकोमा त्रि वर्षीय योजना (२०६७/६८-२०६९/७०) को अन्त्यसम्म कुल सिंचित क्षेत्र १३,३१,५२१ हेक्टर पुगेको छ।

योजनावद्ध विकासको चरणमा निर्माण भएका ठूला सिंचाइ योजनाहरूमा सुनसरी मोरङ (६८,००० हे.) बागमती (४६,५०० हे.), कमला (२५,००० हे.), नारायणी (२८,७०० हे.) नेपाल पश्चिम गण्डक (१०,३०० हे.), भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत जल सिंचाइ प्रणाली (२०,३०९ हे.), ववई (१३,५०० हे.), महाकाली (११,६०० हे.) राजापुर (१३,००० हे.), कोशी पम्प नहर (११,००० हे.) आदि प्रमुख रहेका छन्। उपरोक्त सिंचाइ प्रणालीहरू लगायत अन्य सिंचाइ प्रणालीहरू (३२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरू) मर्मत संभार आयोजना अन्तर्गत संचालित छन्। (अनुसूची १५ को पृष्ठ क)

यसरी क्षेत्र विस्तारको हिसावले उल्लेखनीय प्रगति भएको देखिएता पनि अबै कुल सिंचाइ योग्य क्षेत्रफलको करिब २४.६० प्रतिशत क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधाको लागि पूर्वाधार विकास गर्ने कार्य बाँकी नै

रहेको छ। सिंचाइ विभागका आगामी प्रयासहरु बाँकी रहेको क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने र निर्माण गरिएका सिंचाइ प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने तर्फ केन्द्रित हुने छन्।

गत आ.व. २०६९/७० मा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार कुल जम्मा रु. ८,८४,२३,९८,०००/- को बजेट विनियोजन भएकोमा विकास कार्यक्रम तर्फ रु. ७,८७,०५,०८,५५०/- मात्र खर्च भएको छ। सोही अनुसार विकास कार्यक्रमहरुको त्यस आ.व.को भौतिक र वित्तीय प्रगति क्रमशः ८८.३६ र ८९.०१ प्रतिशत रहेको छ। आ.व. २०६९/७० को केन्द्रीयस्तरमा संचालित विभिन्न आयोजना कार्यक्रम तथा क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरु अन्तर्गत संचालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको भौतिक र वित्तीय प्रगति विवरणहरु अनुसूची ६ र ६ (क) मा दिइएको छ।

## संचालनमा रहेका आयोजना/कार्यक्रमहरूको आ.व. २०६५/७० सम्मको प्रगति

आ.व. २०७०/७१ देखि शुरु हुने नयाँ त्रिवर्षीय (आ.व. २०७०/७१ - २०७२/७३) योजनाले नयाँ सिंचाइ विस्तारको लागि सतह सिंचाइ आयोजनाहरूबाट १८,०००, भूमिगत सिंचाइ आयोजनाहरूबाट ८९,८५०, नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ कार्यक्रमबाट १,७०० गरि जम्मा १,०९,५५० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने भौतिक लक्ष्य लिएको छ । यसै गरि ४६,८०० हेक्टर जमिनमा कृषकहरूबाट संचालित सिंचाइ प्रणालीहरू सुधार र विस्तार गर्ने लक्ष्य लिएको छ । यी नतिजा हासिल गर्न योजना अवधिमा राखिएका भौतिक प्रगति खुलाउने आ.व. २०६९/७० को प्रगति तथा केहि प्रमुख सूचकहरूको लक्ष्य निम्न बमोजिम रहेको छ ।

### केहि प्रमुख प्रतिफल सूचकहरूको लक्ष्य

प्रतिफल सूचकहरू	आ.व. २०६५/७० को प्रगति (हेक्टर)	तेह्रौँ योजनाको लक्ष्य २०७०/७१-२०७२/७३ (हेक्टर)
सतह (ठुला तथा बृहत) सिंचाइ आयोजनाहरूबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	२,३८१	१८,०००
भूमिगत सिंचाइ योजनाहरूबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	१७,१८०	८९,८५०
नयाँ प्रविधि सिंचाइ कार्यक्रमबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	३६५	१,७००
कृषकहरूबाट संचालित सिंचाइ प्रणालीहरूबाट सिंचाइ सुविधा	१२,६१९	४६,८००
बिद्यमान सरकार ब्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो ब्यवस्थापनबाट सिंचाइ सुविधा (सालबसाली रुपमा)	३,२६,०००	३,२६,०००

आ.व. २०७०/७१ मा सिंचाइ क्षेत्रमा कूल २६ विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू संचालनमा छन् । यी आयोजनाहरू मध्ये मध्यावधि खर्च संरचना अनुसार प्रथम, दोस्रो र तेश्रो प्राथमिकतामा क्रमशः १८, ७ र १ आयोजना/कार्यक्रमहरू रहेका छन् (अनुसूची ३) । तेश्रो प्राथमिकतामा रहेको भूमिगत जलश्रोत विकास समितिलाई सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत राखिएको छ र सिंचाइ विभाग अन्तर्गत जम्मा २५ वटा आयोजना/कार्यक्रम समावेश भएका छन् ।

### ४.१ प्रणाली ब्यवस्थापन तथा तालीम कार्यक्रम (SMTP)

यो कार्यक्रम सिंचाइ ब्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ गराउने, सिंचाइ प्रणालीहरू संचालन गर्ने, क्षमता बृद्धि गर्ने, मर्मत संभार कार्यमा उपभोक्तालाई संलग्न गराई उत्तरदायित्व र अख्तियार प्रदान गरी संस्थागत विकास गर्ने उद्देश्यले शुरुवात गरिएको हो ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०५२/५३
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालवसाली
कुल लागत	: -
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ८७,१५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: दिगो व्यवस्थापन, तालिम तथा संस्थागत विकास
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- मर्मत संभार स्तरमा रहेका विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूमा जल उपभोक्ता संस्था पुनर्गठन गरी संस्थाहरूलाई सक्षम बनाउने क्रममा विभिन्न तालिम तथा गोष्ठी संचालन गरिएको ।
- सिंचाइ संचार सामाग्री उत्पादन, प्रचार, प्रसार र वितरण गरेको ।
- उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन कृषि कार्यालयसंग समन्वय गरी विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूमा जल व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यमूलक अनुसन्धान गरेको ।
- सिंचाइ नीति/नियमावली अनुरूप सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन कार्य ज.उ.स. मार्फत भइरहेको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- जल उपभोक्ता संस्थालाई नहर मर्मत सम्भार, सञ्चालन र आय आर्जन सम्बन्धी कार्यमूलक तालिम दिने ।
- सिंचाइसँग सम्बन्धित प्रचार प्रसार सामाग्रीको प्रकाशन तथा वितरण गर्ने ।
- मर्मत सम्भारमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा भए गरेका कार्यहरूको अनुगमन गर्ने ।
- जल उपभोक्ता संस्थाहरूको तालिम गोष्ठी आदिको माध्यमबाट क्षमता विकास गरी सिंचाइ सेवा शुल्क संकलनमा बृद्धि गर्ने र सो को परिचालनबाट सिंचाइ आयोजनाहरूको दिगो विकास तथा व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- उत्कृष्ट जल उपभोक्ता संस्थालाई राम्रो काम गरे बापत पुरस्कृत गर्ने ।
- प्राविधिक कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, गोष्ठी आदि सञ्चालन गर्ने ।

### ४.२ सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना

यस आयोजनाको प्रारम्भिक चरण आ.व. २०४५/०४६ देखि शुरु भई सालवसाली रूपमा संस्थागत विकासको विभिन्न काम गर्दै आएको र विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा वि.स. २०५१ साल कार्तिक २० गते देखि ललितपुर उप महानगरपालिका वडा नं. १३ जावलाखेल स्थित ९ रोपनी ९ आना जग्गामा सिंचाइ विभागको भवन निर्माण गर्ने उद्देश्यले वि.स. २०५१ साल कार्तिक २० गते रु. ८ करोड ३० लाखको लागतमा शुरु भई वि.सं. २०५३ आश्विन १८ गते सम्पूर्ण भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको हो । विभाग अन्तर्गतका जिल्लास्थित अधिकांश कार्यालय भवनहरू यसै आयोजना अन्तर्गत

निर्माण भएका छन् । हाल नेपाल सरकारको सालवसाली कार्यक्रम अन्तर्गत यस आयोजनाबाट सिंचाइ मन्त्रालय, सिंहदरवारको सरसफाई तथा मर्मत सम्भार कार्यका साथै सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर स्थित कार्यालय भवनको सुरक्षा, सरसफाई तथा मर्मत संभार एवं सिंचाइ संस्थागत विकासको लागि आवश्यक तालिम, गोष्ठी, सफ्टवेयरको विकास लगायतका विविध कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउँदै आईरहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०४५/४६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालवसाली
कुल लागत	: -
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. २,२७,९४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: संस्थागत सुदृढीकरण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

➤ सिंचाइ मन्त्रालयको सरसफाई, सिंचाइ विभागको भवन सुरक्षा, सरसफाई, लिफ्ट, खानेपानी, विद्युतीकरण, टेलिफोन, पुस्तकालय व्यवस्थापन, तालिम संचालन, बगैँचा व्यवस्थापन, भवन मर्मत संभार आदि कार्य गरी सिंचाइ विभागबाट संचालित कार्यक्रमहरू सुचारु रूपमा यथा समयमै सम्पन्न गरी संस्थागत विकासमा टेवा पुऱ्याएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ मन्त्रालयको सरसफाई, सिंचाइ विभागको भवन सुरक्षा, सरसफाई, लिफ्ट सञ्चालन, खानेपानी, विद्युतीकरण, टेलिफोन, पुस्तकालय, बगैँचा आदिको व्यवस्थापन लगायत मर्मत सम्भारको कार्यहरू गर्ने ।
- सिंचाइ कार्यालयहरूका भवनहरूको आवश्यक मर्मत सम्भार गर्ने ।
- आवश्यक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- सिंचाइ विकास सम्बन्धी विभिन्न निर्देशिका तथा सफ्टवेयरहरू विकास एवं वितरण गरी संस्थागत विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

### ४.३ सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)

विश्व बैंकको सहयोगमा सन् १९९७ बाट शुरु भई सन् २००४ सम्म (वि.स. २०५४/०५५ देखि वि.सं. २०६०/६१) संचालनमा रहेको नेपाल सिंचाइ सेक्टर आयोजनाको क्रमागत (follow-on) आयोजनाका रूपमा सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना आ.व. २०६४/६५ बाट कार्यान्वयनमा आई आ.व. २०६९/७० सम्म संचालनमा रहने छ । कृषि क्षेत्रको विकास गरी देशमा विद्यमान गरिवी निवारण गर्नु यस आयोजनाको दीर्घकालीन उद्देश्य रहेको छ । गरिवी निवारणको राष्ट्रिय रणनीतिलाई सहयोग

गर्ने क्रममा सिंचाइ सेक्टरका आयोजना पनि सोही उद्देश्य अनुरूप नै तर्जुमा गरिएको थियो । यस आयोजनाको उद्देश्यहरुमा सिंचाइ सेवा प्रवाह वा पहुँचमा सुधार ल्याउने र सिंचाइ आयोजनाहरुलाई दिगो र उत्पादन मूलक बनाउने रहेका छन । उपरोक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि सिंचाइका पूर्वाधार विकास तथा सुधार गर्ने, सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने र जल व्यवस्थापन तथा उत्पादन बृद्धिका लागि संस्थागत तथा नीतिगत सहयोग गर्ने कार्यक्रमहरु रहेका छन ।

पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ४० वटा जिल्लामा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरु पुनर्स्थापना र संयुक्त व्यवस्थापनमा रहेका प्रणालीहरु कन्काई सिंचाइ प्रणाली भापा, सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली, मोरङ्ग, नारायणी सिंचाइ प्रणाली, पर्सा र महाकाली सिंचाइ प्रणाली, कञ्चनपुरको क्रमिक रुपमा उपभोक्ताहरुलाई व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने कार्य यस आयोजनाको कार्यान्वयन क्षेत्र हुनेछ ।

### आयोजनाका कम्पोनेन्टहरु

- कम्पोनेन्ट “ए” : पश्चिमका तीन विकास क्षेत्रमा १७,००० हेक्टर सतह तथा २,१०० हेक्टर भूमिगत सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- कम्पोनेन्ट “बी” : कन्काई, सुनसरी मोरङ्ग, नारायणी र महाकाली सिंचाइ प्रणालीका करिब ३०,००० हेक्टर क्षेत्रमा सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरणको कार्य गर्ने ।
- कम्पोनेन्ट “सी” : सिंचाइ तथा जलस्रोत सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत सहयोग कार्य गरिने ।
- कम्पोनेन्ट “डी” : कृषि सँगको समन्वयमा एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्य गरी उत्पादन बृद्धि गर्ने काम गरिने ।

### आयोजनाको लक्ष्य

यस आयोजनाबाट सिंचाइ सेवामा विस्तार, सुधार र व्यवस्थापन क्षेत्रमा देशका ३ वटा विकास क्षेत्रमा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीको पुनर्निर्माण र आधुनिकीकरण गर्ने कार्यका लागि सतह सिंचाइ तर्फ करिब १०४ वटा सिंचाइ प्रणालीका १७,००० हेक्टर, भूमिगत सिंचाइ तर्फ २,१०० हेक्टर कमाण्ड क्षेत्र समेट्ने छ । हाल संयुक्त व्यवस्थापनमा रहेका ४ वटा ठूला सिंचाइ प्रणालीका करिब ३०,००० हेक्टर सिंचित क्षेत्रको सिंचाइ व्यवस्थापनको दायित्व सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण कार्यक्रम (IMT) मार्फत जल उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गरिने छ ।

आयोजनाको शुरु मिति : आ.व. २०६४/६५

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : आ.व. २०६९/७०

कुल लागत : ६५ मिलियन यु.एस.डलर

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. १,३६,००,४६०००/-

आयोजनाको प्रकृति : निर्माण, सुधार र व्यवस्थापन हस्तान्तरण

स्रोत : नेपाल सरकार र विश्व बैंक

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- सतह सिंचाइ तर्फ १०६ वटा (१५,५९० हे.) सिंचाइ योजनाहरूको (भूमिगत जल सिंचाइ तर्फको ९ वटा २,३९५ हे. समेत) निर्माण सम्पन्न भएको र बाँकी २८ वटा योजनाहरू आ.व. २०७०/७१ मा Carryover हुने ।
- कन्काई, महाकाली (प्रथम चरण), सुनसरी मोरङ सितागंज शाखा र नारायणी सिं.प्र. ब्लक ८ का ज.उ.स. हरुसंग व्यवस्थापन हस्तान्तरण सम्झौता सम्पन्न ।
- Essential Structure Improvement (ESI) कार्य अन्तर्गत कन्काईमा ८०%, सुनसरी मोरङमा ८०%, नारायणीमा ५०% र महाकाली सिं. प्र. मा ९०% कार्य सम्पन्न भएको ।
- जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्य अन्तर्गत कन्काईमा ६०%, सुनसरी मोरङमा १५%, नारायणीमा १०% र महाकाली सिंचाइ प्रणालीमा १५% कार्य सम्पन्न भएको ।
- सिंचाइ विभागमा GIS based MIS स्थापनाको लागि desktop system कार्य सम्पन्न तथा Web Based GMIS System को Development कार्य सम्पन्न ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागत २८ वटा सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न हुने ।
- कन्काई, सुनसरी मोरङ, नारायणी र महाकाली सिंचाइ प्रणालीमा Essential Structure Improvement (ESI) का साथै जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- GMIS operation सम्बन्धी Workshop तथा Training कार्य गरिने ।
- GIS based MIS System सञ्चालनमा ल्याउने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूमा एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरूलाई निरन्तरता दिने ।

### ४.४ सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम

यो कार्यक्रम सिंचाइ विभाग अन्तर्गतका विभिन्न ठूला तथा मझौला आयोजनाहरूको पहिचानसंगै सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन, डिजाइन ड्रइङ्ग, गुरुयोजना तयारी तथा सिंचाइ मन्त्रालय र विभिन्न निकायबाट प्राप्त अध्ययन अनुसन्धान प्रतिवेदनहरू, म्यानुएलहरू आदि व्यवस्थित ढंगले राख्ने उद्देश्यले शुरु गरिएको हो । साथै सिंचाइ विकास तथा व्यवस्थापन/सम्पादन स्तर वृद्धिको लागि आवश्यक अनुसन्धान कार्यहरू पनि यस कार्यक्रमबाट गरिएका छन् ।

आयोजनाको शुरु मिति : आ.व. २०५९/६०

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : सालवसाली

कुल लागत :

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. ५,७४,००,०००/-

आयोजनाको प्रकृति : अध्ययन

स्रोत : नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- कालीगण्डकी-तिनाउ, कालीगण्डकी-नवलपरासी डाइभर्सन आयोजनाहरूको पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन कार्य सम्पन्न ।
- पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चलका केही जिल्लाहरूको GIS Database तयारी कार्य सम्पन्न ।
- त्रिशुली-चितवन डाइभर्सन आयोजनाको पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन कार्य भैरहेको ।
- केही सिंचाइ आयोजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन कार्य सम्पन्न ।
- वागमती सिंचाइ आयोजना पूर्वी मूल नहर विस्तारको अध्ययन कार्य भैरहेको ।
- सिंचाइ नीति संशोधन तथा परिमार्जनको कार्य भैरहेको ।
- अनुसन्धान तथा विकासका लागि Institute of Engineering संग MOU भएको ।
- सिंचाइ संरचनाहरूको गुणस्तर परीक्षण गर्न स्थापित प्रयोगशालाहरू संचालन भैरहेको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- तमोर-मोरङ्ग, कालीगण्डकी-तिनाउ, कालीगण्डकी नवलपरासी, सुनकोशी - मरीन, जस्ता डाइभर्सन आयोजनाहरूको पूर्व सम्भाव्यता र केहीको विस्तृत अध्ययन समेत गरिनेछ। कन्काई उच्चबांध, कालीगण्डकी-तिनाउ, सुनकोशी-मरीन Project हरूको Socio-economic Impact र EIA गर्ने ।
- पश्चिमाञ्चलका बाँकी तथा मध्य पश्चिमाञ्चलका केही जिल्लाहरूको GIS Database तयार गर्ने ।
- अनुसन्धान तथा विकासको कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- सिंचाइ विकास कोषको अवधारणा लागू गर्न आवश्यक तयारी पूरा गर्ने ।
- केही सिंचाइ आयोजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन कार्य गर्ने ।
- निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशालाको लागि आवश्यक उपकरण र रसायन खरीद गर्ने ।
- सिंचित क्षेत्र Mapping तथा Database को कार्य क्रमश गर्दै जाने ।
- E-procurement सम्बन्धी कार्यको updating तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

### ४.५ यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत रहेका विभिन्न योजना कार्यालयमा रहेका भारी उपकरण/सवारी साधन तथा अन्य मेशिनरी औजारहरूको व्यवस्थापन तथा नयाँ भारी उपकरण खरीद गर्ने अभिप्रायले यो कार्यक्रम संचालन भईरहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति : आ.व. २०५९/६०

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : सालवसाली

कुल लागत : -

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. १,९२,००,०००/-

आयोजनाको प्रकृति : मर्मत

स्रोत : नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- ८१ थान हेभी इक्वीपमेन्टको मर्मत गरिएको ।
- २३६ थान चालू रहेको मेशिनहरु आकस्मिक तथा साधारण मर्मत गरी सञ्चालन गरेको ।
- हेभी मेशिनहरु ९४,७०० घण्टा सञ्चालन गरेको ।
- ६ थान Excavator मेशिनहरु खरीद भै सञ्चालनमा रहेको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरु (लक्ष्य)**

- ६ थान हेभी इक्वीपमेन्टको मर्मत गर्ने ।
- १४ थान चालू रहेको मेशिनहरु आकस्मिक तथा साधारण मर्मत गरी सञ्चालन गर्ने ।
- सञ्चालनमा रहेका हेभी मेशिनहरु ८,००० घण्टा सञ्चालन गर्ने ।
- ७ थान हल्का गाडीहरुको मेजर मर्मत गर्ने ।
- १ थान Excavator मेशिन खरीद गर्ने ।

**४.६ समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)**

दातृ संस्था एशियाली विकास बैंक (ADB) को ऋण सहयोगबाट संचालित दोश्रो सिंचाइ सेक्टर आयोजना (SISP) सन् २००३ मा सम्पन्न भए पश्चात ग्रामिण क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर बढाई गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यो समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (Community-Managed Irrigated Agriculture Sector Project CMIASP) शुरु गरिएको छ । यस आयोजनाको लागि दातृ संस्था ADB तथा OPEC Fund संग ऋण सम्भौता भएको छ । यो आयोजना २०६३ साल असार देखि ६ वर्षका लागि पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका ३५ वटै जिल्लामा लागु हुने गरी संचालनमा रहेको छ । ग्रामिण भेगको आर्थिक वृद्धिदर बढाई गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोग पुऱ्याउनु यस आयोजनाको प्रमुख उद्देश्य हो । जल उपभोक्ता समितिको सशक्तीकरण, सिंचाइ सेवाको विकास, विस्तार, कृषि प्रसार तथा परम्परा देखि पछ्याडि पढेँ आएका सबै गरिव जनजाति एवं दलित मानव श्रोतको क्षमताको विकास गरी समावेशी आधारमा लक्षित समूहको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन यस आयोजनाले कार्यक्रम संचालन गर्नेछ । यस आयोजना अन्तर्गत पूर्वाञ्चल तथा मध्यमाञ्चलका सबै ३५ वटै जिल्लामा गरी १३,७०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा सुनिश्चित गर्न करिव २१० वटा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति : आ.व. २०६२/६३

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : आ.व. २०६८/६९

कुल लागत : ३८.६ मिलियन यु.एस.डलर

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. ४२,२८,७३,०००/-

आयोजनाको प्रकृति : निर्माण

स्रोत : नेपाल सरकार, ए.डि.वी. र ओपेक फन्ड

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- Batch I तर्फ १४ जिल्लाका २७ उप-आयोजनाहरूको निर्माण प्रारम्भ भई २६ वटा सम्पन्न भएको ।
- Batch II तर्फ २१ जिल्लाका ४० वटा निर्माणाधिन उप-आयोजनाहरूमध्ये ३० वटा सम्पन्न भै सकेको र बाँकीमा करिब ९० % कार्य सम्पन्न भएको ।
- Batch III तर्फ ४४ वटा निर्माणाधिन उप-आयोजनाहरूमध्ये २८ वटा सम्पन्न भै सकेको र बाँकीमा करिब ७५% कार्य सम्पन्न भएको ।
- १३,००० हे. मा सिंचाइ सुविधा व्यवस्थित भएको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- Batch I तर्फका बाँकी १ वटा क्रमागत उप-आयोजनाको निर्माण सम्पन्न गरिने ।
- Batch II तर्फका ४० वटा उप-आयोजनाहरू मध्ये बाँकी १० वटा सम्पन्न गर्ने ।
- Batch III तर्फका ४४ वटा उप-आयोजनाहरू मध्ये बाँकी १६ वटा सम्पन्न गर्ने ।
- यसरी सम्पूर्ण १११ वटा उप-आयोजनाहरू सम्पन्न गरी लक्षित १५,६०० हे. मा सिंचाइ सुविधा व्यवस्थित हुने ।

**४.७ भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना**

दीर्घकालीन कृषि योजनाले वार्षिक ८,८०० गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गरी २२,००० हेक्टरमा र ५० गोटा डीप ट्यूबवेल निर्माण गरी २,००० हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा विकास गर्ने लक्ष्य राखी बीस वर्ष अवधिको (वि.स. २०५४ देखि २०७४ सम्म) यो योजना संचालनमा रहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति : आ.व. २०५४/५५

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : आ.व. २०७४/७५

कुल लागत : रु. १५ अर्ब ५० करोड

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. ५०,१३,२८,०००/-

आयोजनाको प्रकृति : निर्माण

स्रोत : नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति****स्यालो ट्यूबवेल तर्फ**

- ४७,२६८ गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण भई १,१०,९९८ हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको ।

**डीप ट्यूबवेल तर्फ**

- १७७ गोटा डीप ट्यूबवेल निर्माण भई ५,२०२ हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको ।

## आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

### स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ तर्फ

- ३३ जिल्लाहरूमा उप-आयोजनाको तयारी, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य गर्ने ।
- ८,००० गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गरी २०,००० हेक्टर जमिनमा थप सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- कृषकहरूको सीप अभिवृद्धि गर्न तालिम संचालन तथा इनार तथा स्यालो ट्यूबवेलहरूको अन्वेषण तथा अध्ययन गर्ने ।

### डीप ट्यूबवेल सिंचाइ तर्फ

- २० गोटा नयाँ तथा क्रमागत डीप ट्यूबवेल (स्यालो ट्यूबवेल सम्भाव्य नभएको क्षेत्रमा) निर्माण गर्ने ।
- २० गोटा बोरिङ्ग कार्य सम्पन्न भएका डीप ट्यूबवेलहरूमा सिंचाइ प्रणाली (पम्पघर, वितरण प्रणाली तथा विद्युतीकरण) निर्माण गरी ८०० हेक्टर जमिनमा थप सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- कृषकहरू तथा सम्बन्धित शाखा कार्यालयहरूका कर्मचारीहरूलाई तालिम दिने तथा डीप ट्यूबवेलको अन्वेषण तथा अध्ययन गर्ने ।

## ४.८ डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)

नेपाल सरकार र भारत सरकारको संयुक्त आर्थिक श्रोतमा यो योजना आ.व. २०६१/६२ देखि संचालनमा रहेको छ । पुर्वी तराईका ४ वटा जिल्लाहरू भापा, सुनसरी, सप्तरी र सिराहामा कुल २२ वटा डीप ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली निर्माण गरी ८८० हेक्टर भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने यस योजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । आ.व. २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा यो योजनाबाट २४० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएकोमा आ.व. २०६४/६५ को अन्त्यसम्ममा थप ६४० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । यसको अतिरिक्त धनुषा तथा महोत्तरी जिल्लामा १,००० वटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण तथा सिराहा जिल्लामा ३५० वटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण कार्य पनि यसै कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुनेछ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	: रु ४२ करोड ६३ लाख ४९ हजार
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. १७,१३,८०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार र भारत सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- २२ वटा डीप ट्यूबवेल निर्माण सम्पन्न ।
- धनुषा, महोत्तरी र सिराहा जिल्लाहरू मा १,२९५ गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण सम्पन्न ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- सप्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा, पर्सा, चितवन, नवलपरासी, रुपन्देही तथा कपिलवस्तु जिल्लाहरूमा १,००० गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण भै करिब २,५०० हे. मा थप सिंचाई उपलब्ध हुने ।

**४.५ सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना**

मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको सदरमुकाम सुर्खेत जिल्लामा ५,०५० हेक्टर जमिनमा फैलिएको सुर्खेत उपत्यका मध्ये कृषि योग्य जमीन करिब ३,२५० हेक्टर रहेको छ र त्यस मध्ये १,३१० हेक्टर जमिनको सिंचाइ व्यवस्थित भई कृषकहरूबाट आफ्नै प्रयास तथा सिंचाइ विभागद्वारा संचालित विभिन्न कार्यक्रमहरू अन्तर्गत इत्राम खोला, खोर्के खोला लगायतका स्थानीय श्रोत प्रयोग गरी १२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरू संचालनमा रहिआएका छन् । यसलाई व्यवस्थित गर्न र बाँकी १,९४० हेक्टर कृषि योग्य जमीन मध्ये करिब १४० हेक्टर भिरालो/पाखोलाई छाडेर १,८०० हेक्टर जमीनमा थप सिंचाइको व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ ।

वि.सं. २०४५ सालमा विभिन्न चरणहरूमा अध्ययन गरी चिंगाड लगायत खहरे र भुप्रा खोलाहरू समेतबाट पानी ल्याई सुर्खेत उपत्यकाको सिंचाइ गर्न पहाडी क्षेत्रमा नहरको idle length ज्यादै लामो हुने, पछि मर्मत संभारको क्रममा जटिलता आउने तथा हालका वर्षहरूमा सुर्खेत उपत्यकामा देखिएको वृद्धो शहरीकरण समेतलाई ध्यानमा राखी उक्त अवधारणालाई केही परिमार्जन गरी भुप्रा र खहरे खोलाहरू मात्र प्रयोग गरी २४ कि.मी. मुल नहर बनाई थप नयाँ १,८०० हेक्टर कमाण्ड क्षेत्रलाई सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नुका साथै १,२०० हेक्टर जमीन सिंचाइ गर्ने पुरानो संरचनाहरूको सुदृढीकरण तथा व्यवस्थापन सहितको अवधारणा बनाई आयोजनाको काम अधि वढाइएको छ । कुल ४० करोड इष्टिमेट रहेको यस आयोजनाको प्रति हेक्टर लागत रु. २,२२,००० (रु. दुई लाख वाइस हजार मात्र) रहेको छ । आ.व. २०६४/६५ देखि यस आयोजना शुरु भई वि.स. २०६८/६९ मा सम्पन्न गरिने लक्ष्य छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६४/६५
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	: रु. १ अर्व
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. १८,०६,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- आयोजनाको विस्तृत सर्भेक्षण गरी लागत अनुमान सहितको प्रतिवेदन तयार भएको ।
- स्रोतमा पानी उपलब्धता बारे अध्ययन भैरहेको ।
- आयोजना बारे नागरिक सुनुवाइ भएको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- स्रोतमा पानी उपलब्धता एवं सिंचाइको बैकल्पिक उपायको अध्ययन गरी तदनुरूप प्रतिवेदन परिमार्जन गरी आयोजना स्वीकृतिको प्रकृया अगाडि बढाइने ।

**४.१० मर्मत संभार आयोजना**

यस कार्यक्रम अन्तर्गत निर्माण पुरा भएका ठुला तथा मझौला सिंचाइ आयोजनाहरूको उपादेयतालाई घट्न नदिइ व्यवस्थित रूपमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्य अनुरूप विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार गरि संचालन भई आएको छ । संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरू (JMISs) तथा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू (FMISs) को मर्मत संभारको कार्य नेपाल सरकारको आफ्नै श्रोत र साधनबाट संचालन भैरहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति : -

आयोजना सम्पन्न हुने मिति : सालवसाली

आ.व. २०७०/७१ को बजेट : रु. ३९,८३,३०,०००/-

आयोजनाको प्रकृति : मर्मत संभार, संचालन (O&M) र दिगो व्यवस्थापन

स्रोत : नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- संयुक्त व्यवस्थापनमा रहेका विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको करिब ३,२६,००० हे. कमाण्ड क्षेत्र भित्र सिंचाइ सेवा पुऱ्याउन सिंचाइ प्रणालीको नियमित मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन गरिएको ।
- अन्य कतिपय कृषक व्यवस्थित प्रणालीहरूको मर्मत गरी नहर सञ्चालन तथा दिगो व्यवस्थापनको कार्यमा सहयोग पुऱ्याइएको ।
- केही पहाडी सिंचाइ प्रणालीहरूको पुर्नस्थापना कार्य शुरु भएको ।
- उत्पादन वृद्धिका लागि कृषि प्रविधि एकीकृत र समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गरेको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- मर्मत सम्भार कार्यक्रम अन्तर्गत संयुक्त व्यवस्थापनमा सञ्चालित सिंचाइ प्रणालीहरूको सालवसाली नियमित मर्मत सम्भार कार्य गरी सिंचाइ सेवा व्यवस्थित गर्ने ।
- माग भै आएका र सम्भाव्य देखिएका कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत सम्भार कार्य गरी सिंचाइ सेवा व्यवस्थित गर्ने ।
- सिंचाइ विभागले कृषि विभाग, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् र कृषि विकास बैकसँग समन्वय गरी एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- कृषि प्रविधिहरू एकीकृत गरी कृषक समक्ष पुऱ्याई उत्पादकत्व र बाली सघनतामा वृद्धि गरी पानीको उत्पादकत्व बढाउने ।
- केही पहाडी सिंचाइ प्रणालीहरूको पुनर्स्थापनाको कार्य चालु रहने ।

## ४.११ बृहत सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना (नारायणी सिंचाइ प्रणाली)

नारायणी अंचल पर्सा, वारा एवं रौतहट जिल्लाको दक्षिणी भेगका ३७,४०० हेक्टर जग्गामा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादनमा अभिवृद्धि गरि स्थानीय कृषकहरुको जीवनस्तर उकास्ने उद्देश्यले नारायणी (गण्डक) नदीमा वैरेज निर्माण गरि नहर प्रणाली विकास गरिएको छ। भारत सरकारद्वारा विकास गरिएको यो प्रणालीको हेडवर्क्स नेपाल भारतको सिमानामा नारायणी नदीमा भारतको विहार राज्यको वाल्मीकीनगरमा निर्माण गरि पूर्वी मुल नहर (तिरहुत मुल नहर) को दोन शाखा नहर मार्फत पश्चिम चम्पारनको इनर्वा गाउँ एवं नेपालको पर्सा जिल्लाको जानकीटोल गा.वि.स.बाट नेपालमा प्रवेश गराई नेपाल पूर्वी नहरमा पानी उपलब्ध गराईएको छ। २,५०० क्युसेक क्षमताको ९२ कि.मि. लामो दोन शाखा नहरको अन्तिम बिन्दुबाट नेपालको लागि ६५० क्युसेक क्षमताको नेपाल पूर्वी नहर एवं १,५५० क्युसेक क्षमताको विहारको घोरासहन शाखा नहर विकास गरिएको छ। यो प्रणाली सन १९७५ एवं १९७६ मा दुई चरणमा नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण गरियो। तद्उपरान्त विश्व बैंकको ऋण सहायतामा नेपाल सरकारद्वारा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन गरि ७.५ हेक्टर को सिंचाई रोटेशन ब्लक बनाई फार्म स्तरसम्मको प्रणाली विकसित गरिएको छ।

सिंचित क्षेत्र (सतह तर्फ)	: २६,७०० हेक्टर
भूमिगत	: २,७०० हेक्टर
कुल	: ३१,४०० हेक्टर
ब्लक	: १५ वटा
मुल नहर (नेपाल पूर्वी नहर) (NEC):	६१ कि.मी. (६५० क्युसेक क्षमता)
मुल शाखा नहर (MSC)	: १७ वटाको १३७ कि.मि.
शाखा नहर (BSC)	: ५० वटाको २३३ कि.मि.
उपशाखा नहर (SSC)	: ४०६.५ कि.मि.
प्रशाखा नहर (टर्सरी)	: १,४६६ कि.मि.
निकास नहर	: ३०६ कि.मि.
संरचनाहरू	: ३,५७४ गोटा
आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६६/६९
कुल लागत	: रु. १ अर्ब ५० करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ६,९७,२५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: सुदृढीकरण/पुनर्स्थापना
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

#### नारायणी अञ्चल सिंचाइ प्रणाली तर्फ :

- नारायणी अञ्चल सिंचाइ प्रणाली तथा कमला सिंचाइ प्रणाली तर्फ ६५.३ कि.मी. मूल नहरको पुनर्स्थापना भएको।

- शाखा प्रशाखा नहर ४१५.५ कि.मी. पुर्नस्थापना भएको ।
- साइफन पुननिर्माण १ वटा
- लोजरा पुननिर्माण १ वटा

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

नारायणी अञ्चल सिंचाइ प्रणाली तथा कमला सिंचाइ प्रणाली तर्फ :

- मूल नहर, शाखा प्रशाखा नहर, नहर संरचनाहरूको पुर्नस्थापना कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- कमाण्ड क्षेत्र बचाउ कार्य गर्ने ।
- हेडवर्कसको प्रोटेक्सन कार्य गर्ने ।
- कोशी पम्प वितरण, चन्द्र नहर, नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणालीको अध्ययन पुरा गरी निर्माणको कार्यलाई अगाडि बढाउने ।

### ४.१२ बागमती सिंचाइ आयोजना

बागमती सिंचाइ आयोजना नेपालका वृहत सतह सिंचाइ आयोजनहरू मध्ये एक हो । बागमती सिंचाइ आयोजनाको प्रारम्भ सुनकोशी तराई आयोजनाको रूपमा शुरु भएको हो । UNDP र FAO ले सन् १९६७ देखि १९७२ सम्ममा यसको गुरु योजनाको अध्ययन गरेको थियो । बागमती सिंचाइ आयोजनाको प्रथम चरणमा सर्लाही जिल्लाको १४,००० हेक्टर र रौतहट जिल्लाको २३,००० हेक्टर गरी जम्मा ३७,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको आफ्नै स्रोतमा आ.व. २०३५/३६ मा निर्माण कार्य शुरु गरिएको हो । यस आयोजना अन्तर्गत आवश्यक संरचना सहित पश्चिम मुल नहर तथा प्रशाखा नहर सहित भलोहिया शाखा नहर र केही निर्माण उपकरण खरिद गर्न २० जुन १९८७ मा साउदी विकास कोषसंग ३० मिलियन साउदी रियालको पहिलो ऋण सम्भौता भएको थियो । यस आयोजनाको गेट निर्माणको लागि जापानी ऋण विमोचन कोषबाट आर्थिक तथा UNDP बाट प्राविधिक सहयोग प्राप्त भएको थियो ।

वि.सं. २०५० सालको बाढीबाट क्षतिग्रस्त भएको आयोजनाको व्यारेज तथा नहर प्रणालीको पुनः निर्माण, पश्चिमी नहर प्रणाली अन्तर्गत वगही र बहुअरी शाखा नहरको निर्माण र भलोहिया शाखा अन्तर्गत १२,५०० हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र विकास गर्नको लागि साउदी विकास कोष संग १२ जुन १९९५ मा ७४ मिलियन साउदी रियालको दोश्रो ऋण सम्भौता भएको थियो । यसका अतिरिक्त पूर्वी नहर प्रणाली अन्तर्गत प्रशाखा नहर निर्माण, ८,३७६ हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र विकास, नहर निरीक्षण सडकमा ग्राभेलिड गर्न र आयोजनाको कमाण्ड क्षेत्र भित्र परेका नदीहरूमा नदी नियन्त्रण कार्य गर्नका लागि २३ डिसेम्बर १९९७ मा साउदी विकास कोषबाट थप ४०.६ मिलियन साउदी रियाल ऋण सहयोग प्राप्त भएको थियो ।

हालसम्म भरपर्दो किसिमले सिंचाइ सुविधा नपुगेको करिव १६,६०० हेक्टर मध्ये सर्लाही तर्फ १३,६०० हेक्टर र रौतहट तर्फ ३,००० हेक्टर क्षेत्रमा सिंचित क्षेत्र विकास कार्यक्रम लागु गर्ने, मुलनहरहरुमा silt ejector निर्माण गर्ने, सिंचित क्षेत्र भित्र रहेका लिंक तथा कृषि सडकहरुमा ग्रेभेलिङ गर्ने, सिंचित क्षेत्रको बचाउ तथा संरक्षण गर्ने कार्य तथा परामर्श सेवाको लागि फेरि साउदी विकास कोषसंग ३ सेप्टेम्बर २००७ मा ५६.२५ मिलियन साउदी रियालको ऋण सम्भौता भएको छ ।

### पहिलो चरण : प्रथम फेज

- सर्लाही जिल्लाको भीम नदी देखि पश्चिम र रौतहट जिल्लाको लमाहा नदी देखि पूर्व (मनुष्मारा र लखनदेही नदी बीचको ३,५०० हेक्टर बाहेक) बीचको ३७,६०० हेक्टर खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- रौतहट जिल्लाको लमाहा नदी देखि पश्चिम र लालबकैया नदीदेखि पूर्व बीचको ८,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- यसरी पहिलो चरण प्रथम खण्ड अन्तरगत कुल ४५,६०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

### पहिलो चरण : दोश्रो फेज

- बारा जिल्लाको लालबकैया नदी देखि पश्चिम र पसाहा नदी देखि पूर्व बीचको खेती योग्य २२,४०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- अतः पहिलो चरण अन्तर्गत कुल ६८,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

### दोश्रो चरण :

- व्यारेज भन्दा माथि तर्फ (U/S) बागमती नदीमा उच्च बाँध (high dam) निर्माण गरी १४० मेगावाट विद्युत उत्पादन गर्ने ।
- सर्लाही जिल्लाको भीम नदी देखि पूर्वको सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा जिल्लाको ५४,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- तसर्थ पहिलो र दोश्रो चरण गरी कुल क्षेत्रफल १,२२,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

### प्रथम चरण: प्रथम र दोश्रो फेज

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०३५/३६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	: रु. ६ अर्ब २ करोड २६ हजार
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ४४,३७,१९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार र साउदी विकास कोष

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- बागमती नदीमा व्यारेज निर्माण भएको ।
- ४५,६०० हे का लागि करिव २९५ कि.मी. मूल नहर, शाखा नहर तथा प्रशाखा नहर निर्माण गरिएको ।
- १,०१२ कि.मी. सेकन्डरी तथा टर्सरी नहर निर्माण गरी करिव ३७,००० हे. मा कमाण्ड क्षेत्र विकास गरिएको ।
- करिव ३३० कि.मी. नहर निरीक्षण तथा लिंक सडक निर्माण गरिएको ।
- ४५,६०० हे. कमाण्ड क्षेत्र संरक्षणको कार्यमध्ये ३८,१५० हे. कमाण्ड क्षेत्र संरक्षणको कार्य सम्पन्न भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- जग्गा अधिग्रहण कार्य ।
- १० कि.मी. सेकेण्डरी नहरको निर्माण ।
- १,००० हे.कमाण्ड क्षेत्र विकास गर्ने ।
- १,००० हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र बचाउ कार्य गर्ने ।
- ४५,६०० हेक्टरमा निर्मित नहर संरचनाहरूको मर्मत गरी नहर सञ्चालन गर्ने ।
- पश्चिमी मूल नहरमा सिल्ट इजेक्टर निर्माण गर्ने ।
- पूर्वी मूल नहर रिमोडलिङ्ग कार्य ।
- क्षतिग्रस्त नहर प्रणाली मर्मत सम्भार पुनः निर्माण तथा बचाउ कार्य ।
- १,२२,५०० हे. को डिजिटल टोपोग्राफिकल म्याप तयारी कार्य ।

### ४.१३ बबई सिंचाइ आयोजना

बबई नदीमा बाँध बनाइ बर्दिया जिल्लाको करिव १३,२४० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यो आयोजना सन १९८३ मा तर्जुमा गरिएको थियो । बजेटको व्यवस्था हुन नसकी आ.व. २०४४/४५ सम्म संचालन हुन सकेन । पूर्व पश्चिम राजमार्गको बबई नदीमा पर्ने पुल पनि यसै बाँध साथ सम्मिलित भएकोले करिव रु. ६३ करोडको लागतमा नेपाल सरकारको साधन र स्रोतबाट आ.व. २०५३/५४ मा वियरकम त्रिज निर्माण कार्य पुरा गरि २८ कि.मि. मुल नहर निर्माण गरि नहरमा पानी संचालन भैरहेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०४५/४६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	: रु. २ अर्ब ८७ करोड १२ लाख १६ हजार
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ४५,१०,००,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- हेडवर्क्स निर्माण भएको ।
- मूल नहर २८ कि.मी. सम्पन्न ।
- शाखा प्रशाखा नहर ११५ कि.मी. सम्पन्न ।
- १८,६८० हे. (पूर्व १३,६८० हे. र पश्चिम ५,००० हे.)मा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा उपलब्ध भएको ।
- साईफन निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको ।
- जग्गा अधिग्रहण कार्य भैरहेको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- हेडवर्क्स तथा मूल नहर सञ्चालन ।
- मूल नहर बिस्तारको निर्माण कार्य गर्ने ।
- शाखा/प्रशाखा नहरहरूको निर्माण गर्ने ।
- पश्चिम मूल नहर बिस्तार गर्ने ।
- जग्गा अधिग्रहण कार्य गर्ने ।

### ४.१४ महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)

सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको महाकाली अञ्चल, कञ्चनपुर जिल्लामा संचालित यस महाकाली सिंचाइ परियोजनाको स्रोत महाकाली नदी हो । भारतको शारदा ब्यारेजबाट नेपाललाई हिंडुदमा १५०क्यूसेक तथा वर्षायाममा (१५ मई देखि १५ अक्टोबर सम्म) ४६० क्यूसेक र पानी बढी भएका खण्डमा अधिकतम १,००० क्यूसेकसम्म उपलब्ध गरिने गरी भारत सरकारसंग सन् १९२० मा सम्झौता भएको थियो । नेपाल सरकारले करिब रु. २ करोडको लागतमा आर्थिक वर्ष २०२७/२८ देखि मुल नहर र शाखा नहरहरूको निर्माण कार्य शुरु गरी वि.सं. २०३३ सालमा पुरा भएपछि २,६५० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएको थियो । आ.व. २०३७/३८ देखि प्रथम चरण र आ.व. २०४६/४७ देखि दोस्रो चरणको कार्य शुरु भएको थियो । नेपाल सरकार तथा भारत सरकार बीच सम्पन्न शारदा बाँध टनकपुर बाँध तथा पञ्चेश्वर परियोजना समेत महाकाली नदीको एकीकृत विकास सम्बन्धी सन्धि अनुसार नेपाललाई शारदा बाँधबाट वर्षा याममा १,००० क्यूसेक पानी प्राप्त हुने भएकोले परियोजनाको प्रथम चरण अन्तर्गतको मुल नहरको क्षमता पनि पहिलेको ४६० क्यूसेकबाट १,००० क्यूसेक क्षमताको लागि नहरको रिमोडेलिङ्गको कार्य पुरा गरिएको थियो ।

#### प्रथम चरण

आयोजनाको अवधि : आ.व. २०३७/३८ देखि २०४२/४३ सम्म  
सिंचित क्षेत्र : ४,८०० हेक्टर

#### मुख्य मुख्य कार्यहरू:

१. मूल नहर निर्माण/नवीकरण - १३.७० कि.मी.  
२. मूल नहरमा स्ट्रक्चर - ६४ वटा

३. शाखा नहरको (क) नवीकरण	- ३७.१ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	- १५७.७ कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	- ३०२ वटा
४. टर्सरी नहर (क) नवीकरण	- ३४.८ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	- १७,१२० कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	- १,२७६ वटा
५. ड्रेनेज (क) नवीकरण	- १०२.३ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	- १२१.८० कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	- ८२६ वटा
६. ग्रेभलिङ्ग (क) सर्भिस रोड	- ५५.६० कि.मी.
(ख) ग्रामिण सडक	- १५.०० कि.मी.
७. नदी नियन्त्रण कार्य (क) महाकाली नदी	- ०.५ कि.मी.
(ख) रोटेला नदी	- २.२ कि.मी.

### दोश्रो चरण

आयोजनाको अवधि	: आ.व. २०४६/४७ देखि २०५४/५५ सम्म
सिंचित क्षेत्र	: ६,८०० हेक्टर

### मुख्य मुख्य कार्यहरू:

१. मुख्य तथा शाखा नहर	- १३५ कि.मी.
२. ड्रेनेज च्यानल	- ४० कि.मी.
३. ग्राभेल सडक (गाउँ सडक समेत)	- १२९ कि.मी.
४. नदी डाइभर्सन	- ४ कि.मी.
५. टर्सरी नहर (क) नहर निर्माण	- २५७ कि.मी.
(ख) स्ट्रक्चर निर्माण	- ३,९६२ गोटा

### तेस्रो चरण

आयोजना शुरु मिति	: आ.व. २०६३/६४
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु. ८ अर्ब
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. २०,२४,९७,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ब्रम्हदेब क्षेत्र स्थित टनकपुर मूल नहरको प्रथम ३ कि.मी. निर्माणको लागि १८ हे. जग्गा अधिग्रहण कार्य भएको

- प्रथम ३ कि.मी. मूल नहर निर्माणको माटोको काम सम्पन्न भएको ।
- आयोजनाको पुरै ३३,५२० हे.को EIA स्वीकृत भै सकेको ।
- टनकपुर मूल नहरको ३+००० भित्र पर्ने २ नहर साईफन, ५ ड्रेन साईफन र १ VRB निर्माणाधिन छन् ।
- ३+००० देखि १२+६९० कि.मी. भित्र माटोको काम चालु रहेको ।
- चांदनी दोधारा क्षेत्र(३,५१० हे.)को DPR तयार गर्ने कार्य चालु रहेको ।
- मूल नहरको प्रथम ३ कि.मी. पछिको ९.७ कि.मी. सम्मको मूल नहर निर्माणको लागि ५५ हे. जग्गा अधिग्रहणको कार्य भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- मूल नहरको प्रथम ३ कि.मी. पछिको ९.७ कि.मी. सम्मको निर्माणको लागि बांकी १५ हे. जग्गा अधिग्रहण गर्ने ।
- मूल नहरको ३+००० देखि १२+६९० कि.मि भित्रको माटोको कार्य क्रमागत रहने ।
- मूल नहरको प्रथम ३ कि.मी. भित्रका केही स्ट्रक्चरहरूको (२ नहर साईफन, ५ ड्रेन साईफन र १ VRB) निर्माण सम्पन्न गर्ने ।
- मूल नहरको ३+००० देखि १२+६९० कि.मि भित्र पर्ने केही स्ट्रक्चरहरूको (५ नहर साईफन, १० लोकल ड्रेन साईफन र १५ VRB) निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- चांदनी दोधारा क्षेत्रको DPR स्वीकृत गराइ निर्माण प्रकृया शुरु गर्ने ।

### ४.१५ सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना

यो आयोजना सुनसरी र मोरङ्ग जिल्लाको करीव ६६,००० हेक्टर कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन शुरु भएको वृहत आयोजना हो । सन् १९७५ मा भारत सरकारबाट चतरा नहर योजना नेपाल सरकार लाई हस्तान्तरण भएपछि नहरको सुधार र सिंचाइ क्षेत्रको विकास गर्ने कार्यका लागि विश्व बैंकबाट सन् १९७६ मा ऋण सहयोग प्राप्त गरि यो योजना शुरु गरिएको थियो । यस योजना विभिन्न चरणमा शुरु गरिएको छ ।

#### प्रथम चरण

योजनाको अवधि	: आ.व. २०३५/३६ देखि २०४२/४३ सम्म
सिंचित क्षेत्र	: ९,७५० हेक्टर
कुल लागत	: ३७.५ मिलियन यु.एस. डलर

#### दोश्रो चरण

योजनाको अवधि	: आ.व. २०४५/४६ देखि २०५३/५४ सम्म
सिंचित क्षेत्र	: १६,७०० हेक्टर
कुल लागत	: ४९.९ मिलियन यु.एस. डलर

**हेडवर्क सुधार कार्य**

योजनाको अवधि	: आ.व. २०५०/५१ देखि २०५३/५४ सम्म
कुल लागत	: २९.६८ मिलियन यु.एस. डलर

**मुख्य मुख्य कार्यहरू**

- पुरानो इन्टेक भन्दा करीव १,३०० मीटर माथि अर्को नयाँ इन्टेकको (डिजाइन क्षमता ४५ घन मी/से बाट बढाई ६० घन मि/से) को कार्य ।
- नयाँ इन्टेक र पुरानो इन्टेक बीच १,००० मीटर आर सि.सि. कल्भर्टको निर्माण काम ।
- डिसिल्टिङ्ग वेथिनमा जम्मा हुने सिल्ट नियमित रूपमा निकाल्न ड्रेजिङ्ग सिष्टमको जडान तथा संचालन गर्ने काम ।
- हालको इन्टेक भन्दा १,३०० मिटर माथि इन्टेक सार्दा उपलब्ध हुने हेडबाट ३.२ मेगावाट सम्म विद्युत शक्ति प्राप्त गर्न सकिने हुनाले चतरा मुल नहरको आर.डि. ८.५ मा माइक्रो हाइड्रोपावर प्लान्ट स्थापना गरि यसबाट प्राप्त विद्युत प्रणालीलाई राष्ट्रिय ग्रीडमा जोड्ने जसबाट ड्रेजिङ्ग मसिन चलाउनका साथै राष्ट्रिय ग्रीडमा पनि बढि भएको विद्युत सप्लाई गर्ने काम ।

**तेश्रो चरण : प्रथम फेज**

योजनाको अवधि	: आ.व. २०५४/५५ देखि २०५८/५९
सिंचित क्षेत्र	: ११,५०० हेक्टर
कुल लागत	: ३९.१२ मिलियन यु.एस. डलर

**मुख्य मुख्य कार्यहरू**

- विराटनगर शाखा नहर अन्तर्गत ३,३०० हेक्टर जमिनमा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य,
- हरिनगरा, महादेवकौल शाखा नहरको ८,२०० हेक्टर जमिनमा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य,
- बुढी खोला एक्वेडक्ट कम ब्रिजको पुनः निर्माण कार्य ।
- चतरा मुल नहर सुदृढीकरण कार्य ।
- ५.५ कि.मी. कोशी तटबन्ध निर्माण ।

**तेश्रो चरण : दोश्रो फेज**

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०५४/५५
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालबसाली
कुल लागत	: -
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ४४,६४,४४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: मर्मत र सुधार
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ५३ किलोमिटर लामो मूल नहर विकसित र अविकसित क्षेत्र (६८,००० हे.) अन्तरगत नहर नहरी तथा ड्रेजर मेसिन समेतको मर्मत सम्भार रेखदेख तथा नहर सञ्चालन गरिएको ।
- जिर्ण भएका केही ठूला संरचनाहरूको बचावट कार्यलाई निरन्तरता दिइएको ।
- चतरा मूल नहरको ४८, ८० आर. डि. तथा सीतगंज शाखा नहरको ३०.९ आर. डि.मा थलाहा पुलको बचावटको कार्य क्रमागत रहेको ।
- बुढी खोलामा Bridge cum Aqueduct Protection को कार्य सम्पन्न भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ प्रणाली-मूल नहर, विकसित र अविकसित क्षेत्र, ६८,००० हे. अन्तर्गत नहर नहरीहरूको वार्षिक मर्मत तथा सञ्चालन ।
- जिर्ण भएका ठूला संरचनाहरूको पुनर्स्थापना र पुननिर्माण, बचावट तथा मर्मत कार्य ।
- क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुननिर्माण तथा बचावट कार्य ।
- नहरमा बालुवा सफा गर्न ड्रेजर मेसिन खरिद गर्ने कार्य ।
- सुखसेना शाखा नहर तथा सुनसरी खोलामा Spillway निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- ज्वालाखोला हेडवर्क्स निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- चतरा मूलनहरको ८ आर. डि.मा निर्मित साइफन बचावटको कार्य चालु रहने ।

### ४.१६ प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना

दाङ्ग जिल्लाको देउखुरी उपत्यकाका लालमटिया, सिसनीया, सोनपुर चौलाही गा.वि.स. अन्तरगत ५,८०० हेक्टर (सुधार ५,२०० हेक्टरमा) तथा विस्तार ६०० हेक्टर कृषियोग्य जमिनमा पश्चिम राप्ती तथा दोलाई नदीको पानी प्रयोग गरी वर्षे भरि सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले दातृ संस्था कुवेत फण्ड फर अरव इकोनोमिक डेभलोपमेन्टको (KFAED) ऋण सहयोग, नेपाल सरकार र उपभोक्ता कृषकहरूको जनसहभागितामा जनवरी १, १९९९ बाट प्रगन्ना कुलो सिंचाइ आयोजनाको कार्य शुरु भएपनि अध्ययन तथा मुख्य नहरको रेखाङ्कनमा विवाद आदि कारणले गर्दा वास्तविक निर्माण कार्य जुन, २००२ बाट मात्र शुरु भएको हो ।

पूर्व-पश्चिम राजमार्गको भालुवाङ्ग स्थित राप्ती नदीको पुल भन्दा केही तलबाट सो नदीमा ३ वटा साइड इन्टेक, मुख्य नहर र सो अन्तर्गतका अन्य संरचनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिने लक्ष लिइएको यस आयोजनाको मुख्य कार्यहरूमा सिभिल वर्क्स, कृषि प्रसार सेवा, संस्थागत विकास र परामर्श सेवा आदि रहेका छन् । सिभिल वर्क्स तर्फ प्रमुख संरचनाहरूमा, राप्ती नदीमा बनाइने तीन साइड इन्टेकहरूको अलावा अन्य नदीमा तीनवटा वीयरहरू, मुख्य नहर (लाइनिङ्ग समेत, क्रस रेगुलेटर, हेड रेगुलेटर, पुल तथा पुलेसाहरू, क्रस ड्रेनेज स्ट्रक्चरहरू एवं राप्ती नदीको दायाँ किनारमा १० कि.मी. लामो तटबन्ध, भवनहरू (ग्रेन स्टोरेज भवन तीन वटा र अपरेशन भवन दुईवटा) आदि

रहेका छन् । यसको अलावा आयोजनाको कमाण्ड क्षेत्र भित्र २ सय वटा पीट ल्याट्रिन निर्धारण समेत रहेका छन्

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०५६/५७
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु. २ अर्ब ६० करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ५,१०,६९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार र KFAED

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- राप्ती नदीको किनारमा तीन स्थानमा Side Intake निर्माण तथा अन्य तीन ठाउँमा डाइभर्सन weir निर्माण ।
- नहर प्रणाली (८०७ कि.मी.) मा ठूला/साना गरी ४५० वटा विभिन्न संरचना निर्माण ।
- नदी नियन्त्रण कार्यका लागि ९.९ कि.मी. तटबन्ध निर्माण ।
- ५,६०० हे. जमीनमा वर्षेभरी भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजनाको EIA प्रतिवेदन स्वीकृत भएको ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजनाको Side Intake को निर्माणकार्यको ठेक्का सम्भौता भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ संरचनाहरूको नियमित मर्मत सम्भार तथा नहर सञ्चालन ।
- केही संरचनाहरू निर्माण गर्ने ।
- कृषक उपभोक्ताहरूको संस्थागत विकासको कार्य गर्ने ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजनाको Side Intake को निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- चेनेज ०+३७५ देखि १+४५० सम्मको नहर निर्माणको लागी ठेक्का बन्दोबस्त गरी निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।

### ४.१७ सिक्टा सिंचाइ आयोजना

सन् १९७५ मा यु.एन.डि.पि. र एशियाली विकास बैंकको सहयोगमा यस आयोजनाको Pre-feasibility अध्ययन जर्मन परामर्श दातृ फर्म Lahmeyer International GmbH ले शुरु गरि यसको प्रतिवेदन वि.सं. २०३६ (सन् १९८०) मा तयार गरेको थियो । यो सिंचाइ आयोजना मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको बाँके जिल्लामा अवस्थित छ । बाँकेको अगैयामा राप्ती नदीमा बाँध निर्माण गरी सो जिल्लाका ३४ वटा गा.वि.स. र नेपालगंज नगरपालिका अन्तरगतको समेत ३३,७६६ हेक्टर भूमिमा सिंचाइको लागि पानी उपलब्ध गराउने यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसका साथै निर्माण गरिने बाँधबाट बाँयातर्फ रहेको राजकुलो सिंचाइ योजनाको १,८०० हेक्टरमा भरपर्दो सिंचाइ सुविधा प्राप्त

हुनेछ । यसरी यस आयोजनाबाट ३५,५६६ हेक्टर कृषि योग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने लक्ष्य रहेको छ । यस आयोजना क्षेत्रको सीमाना उत्तरमा पूर्व पश्चिम राजमार्ग, पूर्वमा राप्ती नदी, दक्षिणमा नेपाल भारत सीमाना र पश्चिममा मान खोला रहेको छ ।

### आयोजना अन्तरगत निर्माण गर्नुपर्ने कार्यहरू

यस आयोजना अन्तरगतको करिब ३६,००० हेक्टर जमीनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि निम्न बमोजिमका संरचनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने छ ।

- बाँके जिल्लाको अगैयामा barrage निर्माण,
- हेडवर्क्सको दाँया किनारामा ६२.५ क्यूमेक्स बहाव क्षमता भएको हेडरेगुलेटर र डिसिल्टिङ वेसिनको निर्माण,
- हेडवर्क्सको बाँया तर्फ हाल संचालनमा रहेको राजकुलो सिंचाइ आयोजनाको लागि एउटा हेडरेगुलेटरको निर्माण,
- करीव ६४० मी. लामो १२.५ क्यूमेक्स क्षमताको under sluice सहित ६२.५ क्यूमेक्स क्षमताको डिसिल्टिङ वेसिनको निर्माण,
- हेडवर्क्स देखि कमाण्ड क्षेत्रसम्म जोड्ने ५० क्यूमेक्स क्षमता भएको ५० कि.मी. लामो मुल नहर निर्माण,
- जम्मा २३३ कि.मी. शाखा र उप शाखा नहरहरूको निर्माण
- कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य
- सिंचित क्षेत्रबाट पानीको निकासका लागि ड्रेनेज सिष्टम निर्माण
- वाढीबाट कमाण्ड क्षेत्रको बचावका लागि आवश्यक प्रोटेक्शन कार्यहरू ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०५९/६०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु. १२ अर्ब ८० करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. १,१४,२०,६९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- Head Works को निर्माण कार्य सम्पन्न (गेट बाहेक) ।
- मूल नहरको १५ कि.मी सम्मको निर्माण कार्य सम्पन्न ।
- मूल नहरको चेनेज १५ कि.मी. देखि ३५ कि.मी. सम्मको निर्माण कार्य ७०% सम्पन्न ।
- Head Works को गेट सम्बन्धी कार्यको ठेक्का व्यवस्थापन सम्पन्न ।
- संघनिय शाखानहरको डिजाइन तथा लागत अनुमान तयारी गर्ने कार्य सम्पन्न ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- मूलनहरको १५ देखि ३५ कि.मी. सम्मको क्रमागत निर्माण कार्यको बाँकी ३० % सम्पन्न गर्ने ।
- मूलनहरको ३५ देखि ५० कि.मी. खण्डको लागत अनुमान तयार गरि ठेक्का व्यवस्थापन गर्ने ।
- Head Works को गेट फिटिङ सम्बन्धी कार्य ५०% सम्पन्न गर्ने ।
- सिंघनिया शाखा नहरको ठेक्का व्यवस्थापन गरी निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- डूण्डुवा शाखा नहरको ठेक्का व्यवस्थापन गरी निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- नदी नियन्त्रण गरी कमाण्ड क्षेत्र एवं विद्यमान नहर संरचनाहरूको संरक्षण गर्ने ।
- नहर तथा संरचना निर्माणको लागि जग्गा अधिग्रहण गर्ने ।
- परामर्श सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।

**४.१८ नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना**

विभिन्न कारणवश (जस्तै: आर्थिक, प्राविधिक, श्रोत को उपलब्धता, भौगोलिक अवस्थिति) सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन नसकिएको कृषि योग्य (कतिपय अवस्थामा कृषि योग्य भनेर वर्गीकृत गर्न नसकिने क्षेत्र समेत) जमिनमा हाल उपलब्ध परम्परागत प्रविधि भन्दा पृथक प्रविधिको उपयोग गरि सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले दशौं योजना तथा सिंचाइ नीति अनुसार नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको (Non Conventional Irrigation Technology Project) को शुरुवात भएको हो । त्यस्ता क्षेत्रमा बसोवास गर्ने अधिकांश कृषकहरूलाई ज्यादै न्यून आय भएका अन्य अवसर तथा विकासको प्रतिफलबाट समेत वञ्चित र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा उपेक्षित एवं पिछडिएका समुदाय अन्तरगत वर्गीकृत गर्न सकिन्छ । त्यस्ता उपेक्षित, पिछडिएका सीमान्तकृत कृषकहरूको भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याई दीर्घकालीन कृषि कार्यक्रमले परिलक्षित गरे बमोजिम गरिबी न्यूनीकरणका लागि कृषि उत्पादन वृद्धि गरि तिनलाई गरिबीको दुष्चक्रबाट निकाल्ने, गरिबी निवारणको राष्ट्रिय अभियानमा केहि मात्रामा भएपनि योगदान दिने उद्देश्यले यस आयोजनाको शुरुवात गरिएको हो । यस आयोजना अन्तर्गत सम्पन्न योजनाहरूको हालसम्मको अनुभवको आधारमा पनि यसले आफ्नो उद्देश्य अनुरूप गरिबी निवारणको लक्ष्य हासिल गर्ने काममा कुनै द्विविधा रहनु पर्ने स्थिति नभएको तथ्य निर्विवाद छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६०/६१
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालबसाली
कुल लागत	: रु. ८० करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. १४,१०,५९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- नयाँ प्रविधिसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रकृतिका अध्ययन अनुसन्धान सहितका प्रतिवेदन तयार पारिएको ।
- विभिन्न जिल्लामा गरि करीब ३,८०० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सेवा पुगेको ।

- पाँचै विकास क्षेत्रमा केही नमूना योजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- प्रविधि र सो संग सम्बन्धित तालीमहरू सञ्चालन भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- Non-Conventional सिंचाइ प्रविधिको विकासको लागि विभिन्न गैह्र सरकारी संघ संस्था, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय उद्योगसँग सहकार्यको प्रयास जारी राख्ने ।
- विभिन्न जिल्लामा कृषक उपभोक्ताबाट माग भै आएका नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ योजनाहरू (जस्तै स्प्रिंकलर, थोपा, पोखरी आदि ) संभाव्यताका आधारमा सञ्चालनमा ल्याउने ।
- क्रमागत ५० वटा आयोजना सम्पन्न गरी थप करिब ५०० हेक्टरमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउने ।

### ४.१५ मझौला सिंचाइ आयोजना

देशमा विद्यमान गरिवी न्यूनीकरण गर्ने प्रमुख उद्देश्य लिई नेपाल सरकारको आफ्नै स्रोत र साधनमा आ.व. २०६१/०६२ देखि मझौला सिंचाइ आयोजना कार्यक्रमको रूपमा शुरु भएको हो । यस आयोजनाको अन्य उद्देश्यहरूमा सिंचित क्षेत्र विस्तार, जनसहभागिता, कृषि उत्पादकत्व वृद्धि र पिछडिएका क्षेत्र र वर्गमा कार्यक्रम संचालनमा जोड रहेको छ । सिंचाइ नीति अनुसार पहाडमा २५ देखि ५०० हेक्टरसम्म र तराईमा २०० देखि २,००० हेक्टरसम्मका मझौला सिंचाइ योजनाहरू यस आयोजना अन्तरगत कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । यस आयोजनामा दातृ संस्थाहरूसँग आर्थिक श्रोत माग गर्न आकर्षक नहुने साना स्तरका सिंचाइ प्रणालीहरू पर्दछन् र आयोजनाको कार्य क्षेत्र नेपालका पचहत्तरै जिल्ला रहेका छन् ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालबसाली
कुल लागत	: रु. ५ अर्ब
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ८८,०१,४४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- हालसम्ममा कूल १८४ वटा योजनाहरू सम्पन्न भै ५,४६० हे. मा थप सिंचाइ सेवा उपलब्ध भएको तथा २१,८४० हे. पुनर्स्थापना भएको ।
- आयोजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन भएको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागत ३५ वटा आयोजनाहरू सम्पन्न गर्ने र बाँकी क्रमागत योजनाहरूलाई निरन्तरता दिने ।
- अध्ययनबाट सम्भाव्य भएका केही सिंचाइ आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।
- नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन गर्ने ।

### ४.२० दरौदी-पालुङ्गटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना

दरौदी पालुङ्गटारका सम्भाव्य सिंचाइ योजनाहरूको अध्ययन गरी प्राथमिकता अनुसार कार्यान्वयन तथा दरौदी नदी नियन्त्रण गर्ने ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु १० करोड ५० लाख
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. २,६०,००,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

#### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- दरौदी पालुङ्गटार सिंचाइ योजनाको विस्तृत अध्ययन सम्पन्न गरेको ।
- जरेवर चोरकाटे, भुसुण्डी बोहोराबेसी, भोलुङ्गेफाँट र सिर्दि खोला क्षेत्रमा करिब कुल लागत: रु. १० करोड ५० लाख ।
- २७०० मि. तटबन्ध निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- दरौदी बेसिनमा पर्ने १० वटा किसान ब्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको Rehabilitation कार्य भएको ।
- दरौदी बेसिनका २० वटा किसान ब्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको अध्ययन कार्य सम्पन्न ।

#### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- नदी नियन्त्रण कायलाई निरन्तरता दिने ।
- किसान ब्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत सम्भार कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- अध्ययन कार्यलाई निरन्तरता दिने ।

### ४.२१ कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम

कर्णाली अंचल अन्तर्गतका छ जिल्लाहरूमा सिंचाइ योजनाहरूको पुर्नस्थापन तथा नयाँ निर्माण गर्ने ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु २५ करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ५,५९,००,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: सुदृढीकरण तथा निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

#### हालसम्मको प्रगति स्थिति

- केही आयोजनाहरूको निर्माण सम्पन्न भएको ।
- केही आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन भएको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- क्रमागतमा रहेका आयोजनाहरूको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- केही नयाँ आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सुरु गर्ने ।
- केही नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन कार्य गरिने ।

**४.२२ सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम**

सेती तथा महाकाली अंचल अन्तर्गतका जिल्लाहरूमा सिंचाइ योजनाहरूको पुनर्स्थापन तथा नयाँ निर्माण गर्ने ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	: रु २५ करोड ५० लाख
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. ५,५०,००,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: सुदृढीकरण तथा निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

**हालसम्मको प्रगति स्थिति**

- ६ वटा आयोजनाहरूको निर्माण सम्पन्न भएको ।
- केही आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन भएको ।

**आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)**

- क्रमागतमा रहेका १० वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- Pipeline मा रहेका केही नयाँ आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सुरु गर्ने ।
- केही नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन कार्य गरिने ।

**४.२३ रानी, जमरा, कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)**

रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ प्रणाली नेपालको सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको, कैलाली जिल्लामा अवस्थित कृषकबाट निर्माण गरी व्यवस्थापन समेत गरिएको सवै भन्दा ठूलो सिंचाइ प्रणाली हो । यस प्रणालीको स्रोत कर्णाली नदी (पश्चिमी भंगालो भरही नाला) हो । यस प्रणालीको निर्माण करीव १ सय वर्ष जति अगाडि थारु समुदायको अथक प्रयासबाट भएको बुझिन्छ । रानी कूलो वि.सं. १९५३ सालमा पदम कुमारी शाह, कुलरिया कूलो वि.सं. १९६० मा ढुण्डीराज शाही (कर्णेल) तथा जमरा कूलो वि.सं. १९७२ मा मधु महतौ तथा कनैया महतौ बाट शुरुआत गरिएको थियो । यस प्रणालीले कैलाली जिल्लाको ८ गा.वि.स. (पत्थरैया, दुगौली, जानकीनगर, प्रतापपुर, धनसिंडपुर, नारायणपुर, वलिया र मुनुवा) र टीकापुर नगरपालिकाको गरी जम्मा करिव ११,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउदै आएको छ । यी तीनै प्रणालीको संयुक्त व्यवस्थापन तथा समन्वयको लागि

रानी जमरा कुलरीया जल उपभोक्ता संस्था गठन गरिएको छ भने प्रत्येक शाखामा आ-आफ्नो प्रणालीको जल उपभोक्ता संस्था (कुलो समिति) गठन गरिएको छ ।

नेपाल सरकारले यस प्रणालीको विकासको लागि पहिलो प्राथमिकता प्राप्त योजनाको सूचीमा (P1) समावेश गरी आफ्नै स्रोत तथा विश्व बैंकको ऋण तथा अनुदानमा सुदृढीकरण कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

रानी जमरा कुलरीया सिंचाई प्रणाली आधुनिकीकरण/सुदृढीकरण (Modernization of Rani Jamara Kulariya Irrigation Scheme - Phase I, MRJKIS) का लागि विश्व बैंकको ४३ मिलियन डलर, नेपाल सरकारको ५ मिलियन डलर तथा उपभोक्तबाट १ मिलियन डलर गरी जम्मा ४९ मिलियन डलर खर्च हुने कार्यक्रम रहेको छ । यस अन्तर्गत निम्न ४ वटा भाग (Component) रहने छन्-

१. स्किम मोर्डनाइजेसन (Scheme Modernization 38.6 million) -
२. ज.उ.स. सुदृढीकरण (Strengthening Water Users Associations 2.2 million)
३. कृषि उत्पादन सहयोग (Agricultural Production Support 2.9 million)
४. आयोजना व्यवस्थापन (Project Management 4.3 million)

यस अन्तर्गत नेपाल सरकार तथा विश्व बैंक बीच मिति २०६८ कार्तिक १ गते फाइनान्सिङ्ग एग्रीमेन्ट (Financing Agreement) भएको थियो । सहयोग मध्ये ५५ प्रतिशत अनुदान र ४५ प्रतिशत ऋणका रूपमा रहने छ । यो आयोजनाको अवधि Phase - I/Phase -II गरी जम्मा ५ वर्षको रहनेछ । Phase-II अन्तर्गत उपशाखा भन्दा तल्लो तहमा वा कमाण्ड एरिया डेभलोपमेन्टको काम हुने उद्देश्य राखेको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	आ.व. २०६४/०६५
आयोजना पुरा हुने मिति	आ.व. २०७४/०७५
कार्यालय स्थापना	आ.व. २०६६/०६७, टिकापुर, कैलाली
कूल लागत	रु. १२,३७,७५,००,०००
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	रु. १,२५,१९,१९,०००/-
नेपाल सरकार	रु. ७,०१,४७,००,०००
विश्व बैंक (ऋण तथा अनुदान)	रु. ५,३४,२८,००,०००
जल उपभोक्ता संस्था	रु. २,००,००,०००
स्रोत	: नेपाल सरकार तथा विश्व बैंक

#### मुख्य मुख्य कार्यहरु -

- १ ईन्टेक निर्माण : कर्णाली पूल भन्दा १२० मी तल १०० क्यूमेकको स्थायी गेटेड ईन्टेक निर्माण

२	मूल नहर निर्माण	:	८.८७५ कि.मी.
३	मूल नहरमा स्ट्रक्चर निर्माण	:	क) सेटलिङ्ग बेसिन - १ गोटा ख) वाटर लेभल तथा डिस्चार्ज रेगुलेटर - १ गोटा ग) रोड कल्भर्ट - ३ गोटा घ) ड्रेन एण्ड क्यानल साइफन - ६ गोटा ङ) लोकल ड्रेन (खोल्सी) ट्रेनिङ्ग - १६ वटा च) प्रोटेक्सन - ५.२ कि.मी. छ) लिंक क्यानल व्यारल - १.६ कि.मी. ११.०८४ कि.मी.
४	फिडर नहर निर्माण	:	११.०८४ कि.मी.
५	फिडर नहरमा स्ट्रक्चर निर्माण	:	क) वाटर लेभल तथा डिस्चार्ज रेगुलेटर - ३ गोटा ख) ड्रप स्ट्रक्चर - ८ गोटा ग) रोड कल्भर्ट - ४ गोटा घ) ह्युम पाइप कल्भर्ट - १ गोटा
६	शाखा नहर सुदृढीकरण तथा पुनर्निर्माण/आधुनिकीकरण	:	क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १४ गोटा ख) रोड कल्भर्ट - ७ गोटा जमरा शाखा - क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १३ गोटा ख) रोड कल्भर्ट - ११ गोटा कुलरीया शाखा - क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १४ गोटा ख) रोड कल्भर्ट - ८ गोटा
७	ग्रामीण सडकको स्तर वृद्धि	:	८० कि.मी.
८	सिंचित क्षेत्र बचाव तथा संरक्षण कार्य	:	२०,३०० हेक्टर

### हाल सम्मको प्रगति

- इन्टेक निर्माण कार्य ८०% सम्पन्न भएको ।
- मूल नहरको ०+२०० देखी ५+८०० सम्मको निर्माण कार्य १०% सम्पन्न भएको ।
- कार्यालय भवन निर्माणको र नदी नियन्त्रणको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको ।
- नहर प्रणालीहरूको आधुनिकीकरण कार्यका लागि अन्तराष्ट्रियस्तरको ठेक्का भइ हाल १५% कार्य सम्पन्न भएको
- सिंचित क्षेत्र बचाव कार्य अन्तर्गत कर्णाली नदीको विभिन्न स्थानमा बचावटोको कार्य भैरहेको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- इन्टेक निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- मुल नहर र नदी नियन्त्रण निर्माणको कार्य निरन्तरता दिने ।
- विभिन्न अध्ययन कार्य गर्ने ।
- जग्गा अधिग्रहणको कार्य गर्ने ।
- परामर्श सेवा सम्बन्धि कार्यहरू गर्ने ।
- रानी जमरा कुलरीया शाखा नहरहरूको आधुनिकीकरण, फिडर नहर र त्यसमा स्ट्रक्चर निर्माण, सिंचित क्षेत्र बचाव कार्य, ग्रामिण सडकको स्तरोन्नति, परामर्श सेवा आदि कार्यहरू लाई निरन्तरता दिने ।

### ४.२४ भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

नेपालमा हालसम्म विकास गरिएका धेरै जसो सिंचाइ योजनाहरूमा मझौला तथा साना नदीहरूको पानी उपयोग गरिएका छन् । यी नदीहरूमा सुख्खा समयमा पानी धेरै नै कम हुने हुनाले आवश्यक मात्रामा पानी उपलब्ध नभएबाट विकसित सिंचाइ प्रणालीहरूमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुन सकिरहेको छैन । जसले गर्दा कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि नभएको अवस्था छ । नेपालका हिमनदीको पानीलाई मझौला नदीहरूमा Transfer गर्न सकिएमा विकसित सिंचाइ प्रणालीहरूको पूर्ण रूपमा उपयोग गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि भै मुलुकमा खाद्यान्न संकटको समस्या समाधान गर्न सकिने देखिन्छ । यस्तो प्रयास स्वरूप नै नेपालमा सिंचाइ विभागबाट पहिलो बहुउद्देश्यीय आयोजना “भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना” को कार्यान्वयन प्रक्रिया तीव्र गतिमा अघि बढाइएको छ । यस आयोजना अन्तर्गत सुर्खेत जिल्लाको लेखफर्सा/ रामघाट गा.वि.स.को चिप्ले स्थित भेरी नदीमा ११४ मीटर लामो व्यारेज सहित १५८ मीटर डिसेन्डीङ्ग बेसिन र टनेल पोर्टलको निर्माण गरिने छ । साथै ४.२ मीटर व्यास र १२ कि.मी. लामो सुरङ्ग मार्फत ४० घ.मी./से. पानी बबई नदीमा खसालिने छ । करीव १५३ मीटर Gross Head को उपयोग गर्दै २४ मे.वा. क्षमताका दुइवटा Turbine बाट ४८ मेगावाट क्षमताको विद्युत गृह निर्माण गरी करीव ४०० गिगावाट आवर विद्युत उत्पादन गरिनेछ । आयोजना सम्पन्न भएपछि बबई नदीमा उपलब्ध हुने थप पानीबाट बबई हेडवर्क्स उपयोग गर्दै बर्दिया र बाँके जिल्लाका करीव ६०,००० हेक्टर भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुनेछ । आयोजना कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले आ.व. २०६८/६९ देखि बजेटको व्यवस्था गरेको छ । आयोजना कार्यालय वीरेन्द्रनगर, सुर्खेतमा मिति २०६८/५/७ मा स्थापना गरी आयोजनाको सवैभन्दा चुनौतिपूर्ण कार्य १२ कि.मी. सुरङ्गको डिजाइन तथा लगत इष्टिमेट गर्ने कार्य प्रार्थमिकताका साथ अगाडि बढाइएको छ ।

यस आयोजनाको विस्तृत अध्ययन अनुसार कुल लागत रु. १६ अर्ब ४३ करोड हुन आएको छ । जस अनुसार यस आयोजनाको EIRR १२.८९ प्रतिशत र Benefit Cost Ratio १.३६ रहेको छ । यो आयोजना आ.व. २०७५/७६ सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	: आ.व. २०६८/६९
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०७५/७६
कुल लागत	: रु १६ अर्ब ४३ करोड
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. १,०१,००,८०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
स्रोत	: नेपाल सरकार

### हालसम्मको प्रगति स्थिति:

- Tunnel Boring Machine (TBM) को प्रयोग गरी करीव १२ कि.मी. लामो सुरुङ्ग निर्माण कार्यको लागि निर्माण Contract Procurement को छनौट गर्ने कार्य भै रहेको ।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA Report) प्रतिवेदन स्वीकृत भएको र Preconstruction Phase मा भएका Environmental Mitigation Management Plan (EMMP) अन्तर्गतका गतिविधिहरु शुरु गरिएको ।
- इरिगेसन कम्पोनेन्टको विस्तृत अध्ययन कार्य सम्पन्न भई अन्तिम प्रतिवेदन (Final Report) प्राप्त भएको ।

सुरुङ्ग निर्माणको सुपरभिजन Socio-environmental Measures को Mitigation कार्यान्वयन तथा हेडवर्क्स र पावर हाउसको डिजाइन पुनरावलोकन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाता नियुक्तिको लागि प्राप्त प्रस्तावहरु (RFP) मूल्यांकन भईरहेको

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरु (लक्ष्य)

- सुरुङ्ग निर्माण कार्यको ठेक्का बन्दोबस्त गरी निर्माण कार्य शुरु हुने ।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन (EIA Report) अनुसार EMMP अन्तर्गतका गतिविधिहरुका कार्य हुने ।
- सुरुङ्ग निर्माणको सुपरभिजन Socio-environmental Measures को Mitigation कार्यान्वयन तथा हेडवर्क्स र पावर हाउसको डिजाइन पुनरावलोकन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाता नियुक्त गरी कार्य प्रारम्भ गरिने ।
- वीरेन्द्रनगर, सुर्खेतमा आयोजनाको कार्यालय भवन निर्माण कार्य शुरु गरिने ।

### ४.२५ जल साधन योजना तयारी सुविधा आयोजना (WRPPF)

उच्च प्राथमिकतामा रहेका जलस्रोत व्यवस्थापन तथा जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण सम्बन्धी आयोजनाहरुमा प्राथमिकता निर्धारण गर्ने कार्यमा सरकारी निकायलाई सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले एशियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा यस आयोजना आ.व. २०६९/७० देखि लागु भएको छ । यसले अति महत्वपूर्ण सिंचाइ, निकास तथा बाढी प्रकोप नियन्त्रण सम्बन्धी तथा जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्ने आयोजनाहरुमा गरिने सम्भाव्यता अध्ययन कार्यलाई सुधार गर्ने तथा आयोजनाहरुको तयारीलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि वढाउन सहयोगी भूमिका निभाउने उद्देश्य लिएको छ ।

आयोजना शुरु मिति:	: आ.व. २०६९/७०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति:	: आ.व. २०७२/७३
कुल लागत:	: १३.८ मिलियन यू.एस.डलर
आ.व. २०७०/७१ को बजेट	: रु. २९,७२,६९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: परामर्श
स्रोत	: नेपाल सरकार, ए.डी.वी.

### यस आयोजना अन्तर्गत निम्न लिखित कार्यहरू गरिने छन् ।

- मध्यपहाडी तथा तराईका सिंचाइ आयोजनाहरूको Efficiency Improvement कार्यको लागि विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गरी योजना कार्यान्वयनको तयारीको लागी प्रतिवेदनहरू तयार हुने
- सिंचाइ गुरुयोजना अध्यावधिक हुने ।
- बाढीजन्य जोखिम क्षेत्रहरूको नक्सांकन तयार हुने ।
- नारायणी जलाधार क्षेत्र भित्र जल उत्पन्न प्रकोप न्युनीकरण योजनाहरूको विस्तृत अध्ययन भै कार्यान्वयन तयारीको लागी प्रतिवेदनहरू तयार हुने ।

### हालसम्मको प्रगति स्थिति:

- नेपाल सरकार र एशियाली विकास बैंक बीच आयोजना कार्यान्वयनका लागि Negotiation सम्पन्न भएको ।
- Facility Management and Capacity Building को परामर्शदातृको खरीद प्रक्रिया सम्पन्न भई Inception Report तयार भएको ।
- आयोजनाको कार्यालय स्थापना गर्नको लागि सिंचाइ विभागमा तला थप्ने कार्यको सम्झौता सम्पन्न भई निर्माण कार्य चालु रहेको ।
- CMIASP-AF तयारीको लागि परामर्शदातृ संस्थाको खरीद कार्य भै रहेको ।
- आयोजनाको लागि सवारी साधन खरीदको कार्य सम्पन्न गरेको ।

### आ.व. २०७०/७१ मा संचालन गरिने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

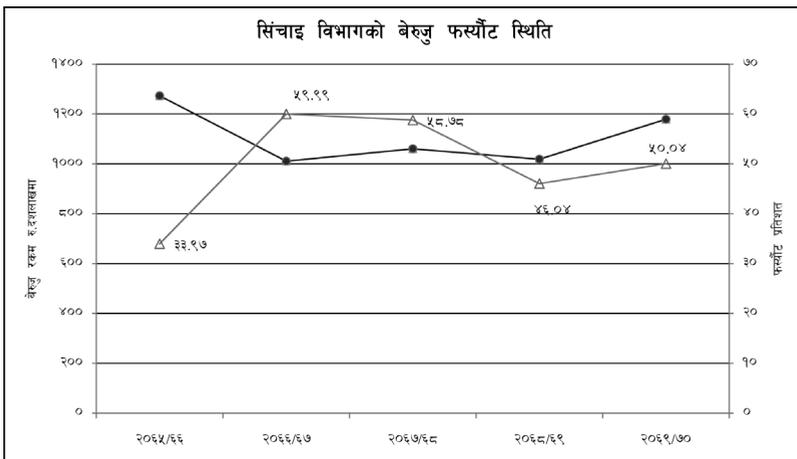
- तराई तथा मध्यपहाडी क्षेत्रका सिंचाइ प्रणालीहरूको Efficiency सुधारको लागि Detail Feasibility Report तयार गरिने ।
- जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण योजनाको तयारीको लागि परामर्शदाता खरीदको कार्य सम्पन्न गर्ने
- सिंचाइ विभागमा तला थप्ने कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- कर्मचारीहरूको क्षमता वृद्धि गर्न आवश्यक तालिम, सेमिनार, गोष्ठी तथा अध्ययन भ्रमण गर्ने ।
- CMIASP-AF को लागि आयोजना प्रतिवेदन एवं कार्यान्वयनका लागि तयारी गर्ने ।

## सिंचाइ विभागको बेरुजु फछ्यौट सम्वन्धी प्रगति

नेपाल सरकारबाट बेरुजु फछ्यौट कार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिई विभिन्न संवैधानिक निकाय/मन्त्रालय/विभाग/कार्यालय/आयोजनाहरूको शुरु देखि आ.व. २०५९/६० सम्मको पुरानो बेरुजु फछ्यौट गर्नको लागि एक जना सभासद्को अध्यक्षतामा महालेखा परीक्षकको कार्यालय, अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय र इन्ष्टिच्यूट अफ चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट अफ, नेपाल (ICAN) को १/१ जना प्रतिनिधि र संसदको सार्वजनिक लेखा समितिका सचिवलाई सदस्य सचिव तोकी एक बेरुजु फछ्यौट समिति गठन गरि पुरानो बेरुजुहरू फछ्यौट गर्दै आईरहेको छ । आ.व.२०६०/६१ पछिका बेरुजु फछ्यौट गर्नको लागि साविक वमोजिम म.ले.प.को कार्यालयबाट सम्परीक्षण गरी बेरुजु फछ्यौट हुँदै आएको छ ।

बेरुजु फछ्यौट गर्दै जाने क्रममा सिंचाइ विभाग अन्तर्गत साविक १६ करोड १० लाख २२ हजार रकम बेरुजु रहेकोमा आ.व. २०५९/६० को म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६१ बाट थप ४ करोड ७९ लाख १६ हजार गरी जम्मा २० करोड ८९ लाख ३८ हजार कायम रहेको मध्ये बेरुजु फछ्यौट समितिबाट जम्मा २० करोड ८९ लाख ३८ हजार कै रकम २०६८ साल आषाढ मसान्तसम्ममा फछ्यौट गरी शत प्रतिशत फछ्यौट भएको छ ।

आ.व. २०६०/६१ देखि २०६४/६५ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६६) सम्मको कायम हुन आएको बेरुजु ४२ करोड ८६ लाख ६४ हजार रुपैयामा आ.व. २०६५/६६ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६७) को नयाँ थप हुन आएको ४२ करोड २९ लाख ३६ हजार गरी जम्मा ८५ करोड १६ लाख रु. मध्ये २०६८ आषाढ मसान्तसम्म म.ले.प. को कार्यालयबाट ४१ करोड ४४ लाख २९ हजार रकमको बेरुजु फछ्यौट भैसकेको छ । जुन हालै थपिएको बेरुजु समेतको जम्मा बेरुजुमा ४८.६६ प्रतिशतले प्रगति भएको हो । तर शुरु देखिको रु. १ अर्ब १ करोड ९० लाख ६ हजार मध्ये आ.व. २०६८/६९ को अन्तसम्ममा जम्मा रु. ४६ करोड ९२ लाख १४ हजारको बेरुजु फछ्यौट भएको छ । आ.व. २०६५/६६ मा कूल बेरुजु रकमको ३४ प्रतिशत मात्र फछ्यौट भएको तुलनामा आ.व. २०६६/६७, २०६७/६८, २०६८/६९ र २०६९/७० मा क्रमशः ६०, ५९, ४६.०४ तथा ५० प्रतिशत बेरुजु फछ्यौट भएको छ (तल दिइएको रेखा चित्र) । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची १० मा दिइएको छ ।



## दरवन्दी तालिका

सिंचाइ विभागको स्वीकृत दरवन्दी तालिका तथा दरवन्दी विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

## सिंचाइ विभाग र अन्तर्गतका दरवन्दी विवरण

सेवा, समुह, उपसमुह	रा.प. प्रथम	रा.प. द्वितीय	रा.प. तृतीय	रा.प. अनं (प्र.)	रा.प. अनं (द्वि)	श्रेणी विहिन	जम्मा
महानिर्देशक (समुहीकृत नहुने)	१						१
इन्जिनियरिङ्ग (समुहीकृत नहुने)	१						१
इन्जिनियरिङ्ग, सिभिल, इरिगेशन	११	९६	४१७	१४२			६६६
इन्जिनियरिङ्ग, एगृ इरिगेशन	२	१८	२६	६१	१२		११९
इन्जिनियरिङ्ग, जियोलजी/हाइड्रोजियोलजी	२	१७	१८	१९			५६
इन्जिनियरिङ्ग, मेकानिकल, नि.उ.स.		४	१२	३७	५१		१०४
इन्जिनियरिङ्ग, केमिष्ट		१	३	३			७
कृषि, एगृ इकोनोमिक एण्ड मार्केटिङ्ग		२	६				८
कृषि, एगृ एक्स्टेन्सन			३	२			५
रा.प. द्वि. उपसचिव वन		१					१
इन्जिनियरिङ्ग, जियोलजी, इन्जिनियरिङ्ग जियो लजी			३				३
इन्जिनियरिङ्ग, इलेक्ट्रिकल, जनरल इलेक्ट्रिकल			२	१			३
इन्जिनियरिङ्ग, सिभिल, विल्डिङ एण्ड आर्किटेक			८	१४			२२
इन्जिनियरिङ्ग, इलेक्ट्रिकल एण्ड टेलिकम				१			१
इन्जिनियरिङ्ग, सर्भे				७			७
आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क		१	१				२
प्रशासन, सामान्य प्रशासन		१	११	७५	११९	४१०	६१६
प्रशासन, लेखा		१	४८	४९	१		९९
विविध		७	८	९	२		२६
शिक्षा, पुस्तकालय विज्ञान, मुद्रण			३	५			८
न्याय, कानून		१	१				२
जम्मा	१७	१५०	५७०	४२५	१८५	४१०	१७५७

	राजपत्रांकित	राजपत्र अनंकित	श्रेणी विहिन	जम्मा
जम्मा	७३७	६१०	४१०	१७५७

स्रोत: प्रशासन शाखा, सिंचाइ विभाग जावलाखेल, ललितपुर ।



## आर्थिक बर्ष २०७०/७१ मा सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू

क्र.सं	आयोजनाको नाम	स्थान/जिल्ला
प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P1)		
१	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
२	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
३	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	तराई र भित्री मधेशका सबै जिल्लाहरू र पहाडका केही जिल्लाहरू
४	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	सप्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा, पर्सा, चितवन, नवलपरासी, रुपन्देही, कपिलवस्तु
५	मर्मत संभार आयोजनाहरू	विभिन्न जिल्लाहरू
६	वृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुर्नस्थापना	पर्सा र बारा, धनुषा, सिराह र चितवन
७	बागमती सिंचाइ आयोजना	सर्लाही र रौतहट
८	बबई सिंचाइ आयोजना	बर्दिया
९	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	बाँके
१०	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
११	मझौला सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
१२	दरौदी पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	गोर्खा
१३	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१४	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	सेती र महाकाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१५	रानी जमरा सिंचाइ आयोजना	कैलाली
१६	भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	सुर्खेत तथा बर्दिया जिल्ला
१७	महाकाली सिंचाइ आयोजना	कञ्चनपुर
१८	जल साधन योजना तयारी सुविधा आयोजना (WRPPF)	सिंचाइ विभाग, ललितपुर

दास्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P2)		
१९	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२०	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२१	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	सुर्खेत
२२	प्रगन्ना तथा वड्कापथ सिंचाइ आयोजना	दाङ्ग
२३	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२४	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२५	सूनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना	सूनसरी र मोरङ्ग

तेश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P3)		
२६	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	विभिन्न जिल्लाहरू

स्रोत : योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर।

आर्थिक वर्ष २०६५/७० को सिंचित क्षेत्रफलको लक्ष्य तथा प्रगति र आ.व. २०७०/७१ को लक्ष्य  
(क्षेत्रफल हेक्टरमा)

अनुसूची नं. ४

सि. न.	आयोजनाको नाम	आ.व. २०६५/७०				आ.व. २०७०/७१			
		लक्ष्य		प्रगति		लक्ष्य		लक्ष्य	
		नयाँ	जम्मा	नयाँ	जम्मा	नयाँ	जम्मा	नयाँ	जम्मा
		कृषक कुलो सुधार	जम्मा	नयाँ	कृषक कुलो सुधार	जम्मा	नयाँ	कृषक कुलो सुधार	जम्मा
१	बागमती सिंचाइ आयोजना	१,०००	१,०००	२५०	०	२५०	०	-	०
२	बबई सिंचाइ आयोजना	१,०००	१,०००	७००	०	७००	३,५००	-	३,५००
३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	५००	५००	३६५	०	३६५	५००	-	५००
४	भूमिगत स्यालो टय्रवेल सिंचाइ आयोजना	२५,०००	२५,०००	१६,६१०	०	१६,६१०	१३,०००	-	१३,०००
५	भूमिगत डीप टय्रवेल सिंचाइ आयोजना	१,३२०	१,३२०	३७०	०	३७०	९००	-	९००
६	भूमिगत डीप तथा स्यालो टय्रवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	१,२५०	१,२५०	०	०	०	२,०००	-	२,०००
७	मझौला सिंचाइ आयोजना	१,२००	५,७००	९६६	४,१९९	५,१६५	१,५००	४,०००	५,५००
८	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	०	४,६००	०	४,१४०	४,१४०	१०,०००	१०,०००	१०,०००
९	समूदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	०	४,५००	०	४,२६०	४,२६०	४,०००	४,०००	४,०००
१०	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१००	१००	७०	०	७०	१५०	-	१५०
११	कर्णाली अन्चल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१००	१००	०	०	०	१५०	-	१५०
	<b>जम्मा</b>	<b>३१,४७०</b>	<b>१३,६००</b>	<b>१९,५६१</b>	<b>१२,६१९</b>	<b>३२,१६०</b>	<b>२१,७००</b>	<b>१६,०००</b>	<b>३९,७००</b>

स्रोत : योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर।

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत आ.व. २०६५/७० मा संचालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको  
बजेट तथा खर्चको विवरण

क्र.सं.	सिंचाइ आयोजना / कार्यक्रमको नाम	आ.व. २०६५/७०	
		वार्षिक बिनियो जित/संसोधित बजेट	वार्षिक खर्च
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	६६४९	६५१४
२	सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना	१९३२१	१९१९७
३	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	११८५६९७	८२४६७६
४	सिंचाई संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	४८४०४	४७९९२
५	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	९५५३	७२८२
६	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	६९८८३६	५०८८६७
७	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	-	-
८	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	४२५३६२	४०८२८६
९	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	६४०	१९७
१०	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	३४०	३४०
११	मर्मत संभार आयोजना	३९९२३०	३७९६९७
१२	वृहत सरकारी सिंचाइ आयोजना पर्नस्थापना	६०८४८	५७२६३
१३	बागमती सिंचाइ आयोजना	२१६४५५	२००३६०
१४	बवई सिंचाइ आयोजना	४३५७४८	४३५५५
१५	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	२९०२३६	२८८७३२
१६	सुन्सरी मोरंग सिंचाई आयोजना	२९९१४४	२९०२६४
१७	प्रगन्ना तथा बडकापथ सिंचाई आयोजना	२६६७४	२२४७२
१८	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	२१३१८९६	१५५२९७५
१९	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	१०११६१	८४९६४
२०	मझौला सिंचाइ आयोजना	८५१९६४	८१५२८४
२१	दरौदी सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) योजना	१९५९१	१६९९७
२२	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	२७०७४	२१०७६
२३	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	३३९३९	३०८६४
२४	रानी, जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिककरण समेत)	१५८८३३८	१४९३६८४
२५	भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देशिय आयोजना	२५२४४	२२५४३
२६	जलसाधन योजना तयारी सुविधा आयोजना (WRPPF)	१२७५००	४१७३४

स्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

आर्थिक वर्ष २०६५/७० मा संचालित सिंचाइ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति विवरण

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	प्राथमिकता क्रम	भौतिक प्रगति प्रतिशत	वित्तीय प्रगति प्रतिशत
<b>प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P1)</b>				
१	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	P1	८२.८४	७२.५९
२	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	P1	८२.९८	७४.३३
३	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	P1	९९.०९	९५.९८
४	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	P1	-	-
५	मर्मत संभार आयोजना	P1	९२.००	८९.४६
६	वृहत सरकारी सिंचाइ आयोजना पर्नस्थापना	P1	९९.४४	९०.७७
७	वागमती सिंचाइ आयोजना	P1	९२.८९	८६.३७
८	बबई सिंचाइ आयोजना	P1	९६.७६	९७.५७
९	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	P1	९६.७३	९६.७३
१०	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	P1	९६.९२	७३.४८
११	मभौला सिंचाइ आयोजना	P1	९२.८६	८८.३३
१२	दरौदी सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) योजना	P1	९०.३१	८६.९१
१३	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	P1	८८.५३	७७.८५
१४	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	P1	९१.०२	९०.०६
१५	रानी, जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	P1	९७.००	९९.३६
१६	भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देशिय आयोजना	P1	१००.००	९९.११
१७	जल साधन योजना तयारी सुविधा आयोजना (WRPPF)	P1	३३.३३	३२.६०
<b>दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P2)</b>				
१८	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	P2	९४.६८	९७.९६
१९	सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना	P2	१००.००	९९.३७
२०	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	P2	९६.३४	१०.१८
२१	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	P2	८३.९८	७४.१०
२२	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	P2	१००.००	१००.००
२३	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	P2	१००.००	१००.००
२४	सुन्सरी मोरङ सिंचाइ आयोजना	P2	९७.६४	९७.०३
२५	प्रगन्ना तथा बडकापथ सिंचाइ आयोजना	P2	८२.९५	७०.३१
<b>तेश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P3)</b>				
२६	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	P3		

वार्षिक भौतिक प्रगति: ८७.५३२%

वार्षिक वित्तीय प्रगति: ८०.०१८%

स्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर।

## आ. व. २०६५/७० को क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरूको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति विवरण

रु. हजारमा

सि.नं.	क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालय	आयोजनाको नाम	वार्षिक प्रगति					
			वित्तीय विवरण			भौतिक विवरण		
			बजेट (रु)	खर्च (रु)	वित्तीय प्रगति प्रतिशत	भारित लक्ष्य	भारित प्रगति	प्रगति (प्रतिशत)
क.		<b>पूर्वाञ्चल</b>						
१		सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना						
		अ. सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण	९७९३६.००	५७७०७.००	५८.९२	६९.६५	६०.६५	८७.०८
२		सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर	१२२४.००	११६६.००	९५.२६	१००.००	९२.५५	९२.५५
३		यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	२४६६.००	२४२७.००	९८.४२	१००.००	१००.००	१००.००
४		समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	५९६६५२.७०	२६८४७०.७०	४५.००	३८४.९३	३१४.३३	८१.६६
५		भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	९४५८२.००	९३४०५.००	९८.७६	१४.३७	१४.०७	९७.८६
६		डिप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	-	-	-	-	-	-
७		मर्मत संभार आयोजनाहरू						
		अ. सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	१६१३८०.००	१३५९८३.००	८४.२६	४५८.७०	३६३.९९	७९.३५
		आ. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	७५०.००	६८४०.००	९५.६६	१०००.००	९९४.७०	९९.४७
८		वृहत सरकारी सिंचाइ आयोजनाको पूनर्स्थापना	१९२१६.००	१५६५७.००	८१.४८	१०६.९४	१०६.४६	९९.५५
९		एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	१७८६.००	१७८३.००	९९.८३	७००.००	७००.००	१००.००
१०		नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	११५४४.००	१०८९०.९०	९४.३४	२२९.२८	२२०.६२	९६.२२
११		मभौला सिंचाइ आयोजना	१५५९१०.००	१४८५०७.००	९५.२५	२०५.३३	२००.८९	९७.८४
ख.		<b>मध्यमाञ्चल</b>						
१		सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना						
		अ. सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण	४३२६८.००	३०२३८.७०	६९.८९	७४.१४	४५.९७	६२.००
२		सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर	-	-	-	-	-	-
३		यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	२१५८.००	२१५२.००	९९.५८	१००.००	९९.७४	९९.७४
४		समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	२८११०८.००	२१७६०१.७०	७७.४१	२०५.६६	१८२.४१	८८.६९
५		भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	१४६७९०.००	१४२७५२.५०	९७.२५	३०.९०	३०.५५	९८.८५
६		डिप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	-	-	-	-	-	-
७		मर्मत संभार आयोजनाहरू						
		अ. सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	७३२४५.००	७४५१०.००	१०१.७३	६७१.९६	६४८.६५	९६.५३
		आ. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	१९६३४.००	१८२५६.४०	९२.९८	७३५.२६	७०४.१८	९५.७७
८		वृहत सरकारी सिंचाइ आयोजनाको पूनर्स्थापना	४०८०६.७०	४०५५९.००	९९.३९	३.७८	३.६४	९६.४०
९		एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	१५६०.००	१४३९.००	९२.२४	४४२.७४	४१३.४४	९३.३८
१०		नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	४९६९५.००	३५०७२.५०	८४.१२	१४०.१०	१२४.३४	८८.७५
११		मभौला सिंचाइ आयोजना	३४९८८९.५०	३३८१६७.००	९६.६५	१३७.४२	१२४.५६	९०.६४
ग.		<b>पश्चिमाञ्चल</b>						
१		सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	३७२२९.२००	२८५७०५.६०	७६.९५	४४७.१४	३६९.८८	८२.७२

सि.नं.	क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालय	आयोजनाको नाम	वार्षिक प्रगति					
			वित्तीय विवरण			भौतिक विवरण		
			बजेट (रु)	खर्च (रु)	वित्तीय प्रगति प्रतिशत	भारित लक्ष्य	भारित प्रगति	प्रगति (प्रतिशत)
२		सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर	१५२३.००	१५१९.८०	९९.७९	११.०६	१०.०८	९१.१४
३		भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	५३००४.००	४९४८९.००	९३.३७	९.६४	९.२५	९५.९६
४		मर्मत संभार आयोजनाहरू						
		अ. सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	४३१६१.००	४२४०३.९७	९८.२५	५९५.६२	५८९.९७	९९.०५
		आ. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	१२२००.००	११५४२.१०	९४.६१	१७३७.००	१५६३.४७	९०.०१
५		एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	१३५५.००	११६०.००	८५.६१	६००.००	५५१.४७	९१.९१
६		नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	१५६२६.००	१२०९०.९६	७७.३८	१५.८१	१३६.४८	८५.९९
७		मकौला सिंचाइ आयोजना	१५८८३८.००	१४५६८५.६०	९१.७२	१४७.४४	१४०.६१	९५.३७
घ.		<b>मध्यपश्चिमाञ्चल</b>						
१		सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	२४४३१५.००	१७६४२५.८०	७२.२१	२४८.६४	२१९.६४	८८.३४
२		सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर	२०९५.४०	२०२१.६५	९६.४८	१८७.९८	१८५.२६	९८.५५
३		यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	३१४६.००	२५००.००	७९.४७	१००.००	३७.७०	३७.७०
४		भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	६७५७१.००	६२१७२.००	९३.४९	१७.४५	१७.१८	९८.५०
५		मर्मत संभार आयोजनाहरू						
		अ. सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	३९८५०.००	३८५८३.००	९६.८२	१७०.८८	१७०.८०	९९.९५
		आ. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	४५५०.००	३३६७.००	७४.००	४५५.५५	४४४.८३	९७.६५
६		सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	३४०.००	३४०.००	१००.००	०.०२	०.०२	१००.००
७		एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	११२०.००	१०४०.८०	९२.९३	५००.००	४७६.९१	९५.३८
८		नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	१४७२९.००	१२६७६.३६	८६.०६	१४१.२७	१३१.६६	९३.२०
९		मकौला सिंचाइ आयोजना	१४५०८९.५०	१०५८९५.५०	७२.९९	७२.६३	५०.९१	७०.०९
१०		कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	२७०७३.६०	२१०७५.५०	७७.८५	३५.७५	३१.६५	८८.५३
ङ.		<b>सुदूरपश्चिमाञ्चल</b>						
१		सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	१९१९९८.८०	११५६७२.७०	६०.२५	२८५.४१	२३८.०१	८३.३९
२		सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर	१०००.९०	९९४.००	९९.३१	१००.००	१००.००	१००.००
३		भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	३७००२.००	३४७८८.००	९४.०२	७.५८	७.४३	९८.०२
४		मर्मत संभार आयोजनाहरू						
		अ. सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	४००.००	४००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
		आ. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू	५६८३.००	४२८५.५०	७५.४१	६००.००	५३३.०४	८८.८४
५		एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	२२२१.००	२०५९.२०	९२.७१	३१४.७९	३१४.७९	१००.००
६		नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	८८३७.००	८२८८.००	९३.७९	१७२.०५	१७०.८१	९९.२८
७		मकौला सिंचाइ आयोजना	८१३२८.००	७४७६८.००	९१.९३	१३४.२७	१३०.४०	९७.१२
८		सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	३३९३७.००	३०५६३.००	९०.०६	२८४.५४	२५८.९९	९१.०२

स्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

बिभिन्न योजना अबधिहरूमा विकास गरिएको सिंचित क्षेत्रफल

(क्षेत्रफल हेक्टरमा)

योजना अबधि	सरकारी निकायहरूको प्रयासबाट				कृषकहरूबाट परस्परगत रुपमा संचालित	थप सिंचित क्षेत्रफल	योजनाको अन्त्य सम्मको कूल सिंचित क्षेत्रफल
	सतह सिंचाइ		भूमिगत जल सिंचाइ	कूल जम्मा			
	नयाँ सिंचाइ	कृषक कूलो सुधार					
	नयाँ सिंचाइ	कृषक कूलो सुधार	जम्मा	भूमिगत जल सिंचाइ			
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) शुरु हुनु भन्दा अगाडि		६,२२८	-		६,२२८	६,२२८	६,२२८
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) देखि सातौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०४२/४३-२०४६/४७) सम्म र अन्तिम अबधि (२०४७/४८-२०४८/४९) को अन्त्य सम्म		३,५२,०७६	१,०९,०९८	४,६१,१७४	३,८१,८१४	८,४२,९८८	८,४९,२१६
आठौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०४९/५०-२०५३/५४)		१,४६,१७८	६०२२३	२,०६,४०१		२,०६,४०१	१०,५५,६१७
नवौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०५४/५५-२०५८/५९)	२९,५८६	८०,८७९	१,१०,४६५	३६२३८	१,४६,७०३	६५,८२४	११,२१,४४१
दशौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०५९/६०-२०६३/६४)	२५,५०४	१४,२९५	३९,८०२	४७६३८३	८७,४८५	७३,१८७	११,९४,६२८
प्रथम वर्ष आ.ब. २०६४/६५	२,२९४	३,०९६	५,३९०	८,६२५	१४,०१५	१०,९१९	१२,०५,५४७
तीन वर्षीय अन्तिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७)	३,२३४	३,५००	६,७३४	१८,८१५	२५,५४९	२२,०४९	१२,२७,५९६
तेस्रो वर्ष आ.ब. २०६६/६७	५,८६६	५,८३८	११,७०४	१९,०१४	३०,७१८	२४,८८०	१२,५२,४७६
प्रथम वर्ष आ.ब. २०६७/६८	६,७९९	८,८२९	१५,६२८	२०,१२०	३५,७४८	२६,९१९	१२,७९,३९५
त्रि-वर्षीय योजना (२०६७/६८-२०६९/७०)	१०,००५	१५,२३०	२५,२३५	२२,५६०	४७,७९५	३२,५६५	१३,११,९६०
तस्रो वर्ष आ.ब. २०६९/७०	२,३८१	१२,६१९	१५,०००	१७,१८०	३२,१८०	१९,५६१	१३,३१,५२१

स्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर ।

## संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत सिंचाइ प्रणालीहरूको विवरण

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीको नाम	जिल्ला	कमाण्ड क्षेत्रफल (हेक्टर)	असार - कार्तिक (बाँसो बाली)		मसीर - फागुन (हिउँदे बाली)		चैत्र - जेष्ठ (बसन्ते बाली)		सम्भाव्य सिंचित क्षेत्रफल (हे.)
				सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	
१	कन्काई सिंचाइ प्रणाली	भाया	८,०००	८,०००	७,०००	६,०००	४,०००	३,०००	२,५००	०
२	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली	मोरङ्ग र सुनसरी	६८,०००	५०,०००	६६,०००	२२,०००	५८,०००	१५,०००	१७,०००	०
३	चन्द्रा मोहना सिंचाइ प्रणाली	सुनसरी	१,८००	१,६५०	१,५००	१,५००	१,०००	१,१००	९००	०
४	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	१०,५००	८,०००	१०,०००	६,०००	७,०००	१,५००	३००	१००
५	कोशी पश्चिमी नहर (वितरण प्रणाली) सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	११,०००	९,९००	११,०००	९,९००	९,०००	९,९००	५,०००	७,०००
६	काशी पम्प नहर सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	१३,०००	७,०००	१०,०००	५,०००	७,०००	५,०००	०	२,०००
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	सिराहा र धनुषा	२५,०००	२८,०००	२५,०००	८,०००	१०,०००	४,०००	०	२,०००
८	हर्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	धनुषा	२,०००	१,६००	१,७००	४००	८००	२१०	२००	०
९	मनुस्मारा सिंचाइ प्रणाली	सर्लाही	५,२००	५,८००	५,०००	४,३००	३,०००	३,२००	१,५००	०
१०	बागमती सिंचाइ प्रणाली	सर्लाही र रौतहट	४५,६००	३४,०००	३९,७००	१०,२००	२५,५००	७,७००	१३,०००	०
११	भाँक सिंचाइ प्रणाली	रौतहट	२,०००	३,५००	२,०००	१,२००	१,५००	१,२००	५००	५००
१२	नारायणी सिंचाइ प्रणाली	बारा र पर्सा	२८,७००	१९,२००	२८,०००	१२,०००	१८,०००	१०,०००	५००	१२,०००
१३	नारायणी ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली	बारा र पर्सा	२,८००	२८०	६००	२८०	६००	१००	३००	०
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	चितवन	४,७००	५,५००	३,७००	२,०००	३,०००	२,०००	०	३,२००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	चितवन	३,९००	६,२००	३,६००	२,१००	५,०००	१,५००	५००	०
१६	पोखरा जल उपयोग सिंचाइ प्रणाली	कास्की	१,०३०	९,०००	१,०००	६,०००	५,०००	४,०००	२००	०

स्रोत: सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा, जावलाखेल, ललितपुर ।

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीको नाम	जिल्ला	कमाण्ड क्षेत्रफल (हेक्टर)	असार - कालिक (बर्षे बाली)		मसीर - फागुन (हिउँदे बाली)		चैत्र - जेष्ठ (बसन्ते बाली)		सम्भाव्य सिंचित क्षेत्रफल (हे.)
				सरदर डिस्थाज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्थाज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्थाज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	
१७	विजयपुर सिंचाइ प्रणाली	कास्की	१,२८०	६,०००	१,१००	३,०००	५००	२,०००	५००	०
१८	वेगनास सिंचाइ प्रणाली	कास्की	५८०	४,५००	५००	१,५००	२००	१,०००	१००	०
१९	फेवा सिंचाइ प्रणाली	कास्की	३३०	७,०००	३२०	३,०००	१००	१,०००	२०	०
२०	फलेवास सिंचाइ प्रणाली	पर्वत	४४०	७००	३४०	३५०	१३०	१००	७५	०
२१	नेपाल गण्डक पश्चिमी नहर सिंचाइ प्रणाली	नवलपरासी	१०,३००	८,५००	१०,०००	४,५००	८,०००	४,०००	१,३००	२,७००
२२	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत जलस्रोत सिंचाइ प्रणाली	रुपन्देही	२०,३०९	१०,५००	१३,५००	१०,०००	८,०००	१०,०००	५,०००	०
२३	मचवार लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	रुपन्देही	३,५००	५,२००	३,२००	४,०००	२,५००	३,२००	०	६००
२४	वाणगांगा सिंचाइ प्रणाली	कपिलवस्तु	६,२००	३,०००	६,०००	२,५००	३,६००	१,५००	१००	०
२५	प्रगन्ता कुलो सिंचाइ प्रणाली	दाङ	५,८००	२५,०००	५,६००	१५,०००	५,६००	६,०००	६००	३,५००
२६	डुण्डुवा सिंचाइ प्रणाली	बाँके	१,२५०	२०४६	५००	१,५२७	२००	३००	५०	०
२७	चौरजहारी सिंचाइ प्रणाली	रुकुम	६००	१,२००	६००	५००	३००	३००	०	२००
२८	बबई सिंचाइ प्रणाली	बर्दिया	१३,५००	१८,०००	११,०००	६,५००	६,५००	३,०००	१,५००	१,५००
२९	राजापुर सिंचाइ प्रणाली	बर्दिया	१३,०००	३५,०००	१३,०००	१५,०००	७,०००	८,०००	२,०००	६,०००
३०	पथरैया सिंचाइ प्रणाली	कैलाली	२,०००	२,०००	२,०००	७००	१,०००	४००	५०	०
३१	मोहना सिंचाइ प्रणाली	कैलाली	२,०००	१,०००	१,२००	४००	६००	२००	५०	०
३२	महाकाली सिंचाइ प्रणाली	कञ्चनपुर	११,६००	२८,०००	११,०००	४,५००	९,०००	४,५००	२००	४,०००
		जम्मा	३२५,९१९		२९५,६६०		१९९,९३०		५३,९४५	४०,३००

स्रोत : सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर ।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको  
सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीहरू	हेक्टर	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.	आ.ब.
			२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८	२०६८/०६९	२०६९/०७०
			सिं.से.शु. (रु.)				
१	कन्काई सिंचाइ प्रणाली	८,०००	६०५१६०	१६००००	४०२८१२	३७४५०२	७०००००
२	सुन्सरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली	६८,०००	११३००००	५५००००	४९०७९३	४०९४२९	११९५७०४
३	चन्द्रा मोहना सिंचाइ प्रणाली	१,८००	६३०००				
४	कोशी वितरण सिंचाइ प्रणाली	११,०००				२६२०००	
५	कोशी पम्प सिंचाइ प्रणाली	१३,०००				२००००	५००००
६	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	१०,५००	२६४९२३			३०००००	
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	२५,०००	८००००	१३३०००	१३३०००		५०००००
८	हर्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	२,०००				१५०००	२९६६३०
९	मनुष्मारा सिंचाइ प्रणाली	५,२००	१६४०१	८५५९३	५१८५३	३६००००	५३२७४
१०	बागमती सिंचाइ आयोजना						
११	भाँभा सिंचाइ प्रणाली	४,०००	६४२२	१५०००	३००००	२५१३५	१८००
१२	नारायणी अंचल सिंचाइ प्रणाली	२८,७००			१५६०६२		
१३	नारायणी ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली	२,८००	१०८००	९२०००	२००००		
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	४,७००	२३५१९३	५६४०००	७८४५००	४५००००	५५००००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	३,९००	८५०००	२१५०००	३८४०००	१६८१९४	३१५०००
१६	ने.ग.प.न. सिंचाइ प्रणाली	१०,३००		३००००			
१७	वाणगंगा सिंचाइ प्रणाली	६,२००	६२८०३	७५२००	८९५६५	७०६००	९००००
१८	मर्चवार लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	३,५००	४७५६७८	५६७२८३	५२९९६४	५८४५६२	४६१५१०१
१९	भै.लु.भु.ज. सिंचाइ प्रणाली	२०,३०९	७०७५८२	९६०८२१९	९२६११९०	८०४०७५१	६००४९५४
२०	फेवा सिंचाइ प्रणाली	३३०	३२५००		१६०००	१६०००	२७०००
२१	पोखरा ज.उ. सिंचाइ प्रणाली	१,०३०	१४०००	१८०००	१३९०००		
२२	विजयपुर सिंचाइ प्रणाली	१,२८०	१२६०००	८४६६७	७००००		४१६४०
२३	वेगनास सिंचाइ प्रणाली	५८०	५००००	५६०७३	५५०००	५८०००	९९०००
२४	फलेवास सिंचाइ प्रणाली	४४०	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
२५	डुण्डुवा सिंचाइ प्रणाली	१,२५०					
२६	बबई सिंचाइ प्रणाली	१३,५००					
२७	राजापुर सिंचाइ प्रणाली	१३,०००					
२८	चौरजहारी सिंचाइ प्रणाली	६००					
२९	मोहना सिंचाइ प्रणाली	२,०००	५००००	७९६००	८००००	१०००००	१०००००
३०	पथरैया सिंचाइ प्रणाली	२,०००	१६००००	१७५०००	१५००००	१२४०००	
३१	महाकाली सिंचाइ प्रणाली	११,६००	४५००००	५०४३३६	८८२१८५	२७५००००	११११९३७
३२	प्रगान्ना कुलो सिंचाइ प्रणाली	५,८००	८६६५४०	८६६५४०	८६६५४०	८६६५४०	१३९३००
	जम्मा	२८२३१९	११९६२००२	१३९७५११	१४६९२४६४	१५०९४७५३	१५९९१३४०

स्रोत : सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत सिंचाइ प्रणालीहरूको विगत पाँच वर्षाको  
वार्षिक बजेट तथा सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण

बजेट रु. हजारमा

सि.नं.	सम्बन्धित सिंचाइ प्रणाली	हेक्टर	आ.ब. २०६५/०६६		आ.ब. २०६६/०६७		आ.ब. २०६७/०६८		आ.ब. २०६८/०६९		आ.ब. २०६९/०७०	
			बजेट	सि.से.शु.								
१	कन्काई सिंचाइ प्रणाली	८,०००	१६००	६०५१६०	५०००	१६००००	१७५००	४०२८१२	३६२०५	३७४५०२	४३०००	७०००००
२	सुन्सरी मोरङ सिंचाइ प्रणाली	६८,०००		११३००००	३२००	५५००००	१५००	४९०७६३	१६००	४०९४२९	१४७५	११९५७०४
३	चन्दा मोहना सिंचाइ प्रणाली	१,८००	७००	६३०००	४०००		३२,५००		५५,२१५		१००००	
४	कोशी वितरण सिंचाइ प्रणाली	११,०००	३५००		३५००		१५००		२०००	२६२०००	४५००	
५	कोशी पम्प सिंचाइ प्रणाली	१३,०००	११३००		११९३५		१५५००		२२९९५	२००००	३१५९५	५००००
६	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	१०,५००	४०००	२६४९२३	५०००		४५००		८,५७०	३०००००	१३०००	
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	२५,०००	३०,०००	८००००	३२,०००	१३३०००	१८,०००	१३३०००	५१,७४५		५२,७९०	५,०००००
८	हार्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	२,०००	६००		८००		५००		१०८५	१५०००	२०००	२९६६३०
९	मनुष्मारा सिंचाइ प्रणाली	५,२००	२०००	१६४०१	२४००	८५५९३	१,५००	५१८५३	२,८५०	३६००००	५५००	५३२,७४
१०	बागमती सिंचाइ आयोजना											
११	भाँफ सिंचाइ प्रणाली	४,०००	२३००	६४२२	१५००	१५०००	५००	३००००	१,०९२	२५१३५	२३००	१८००
१२	नारायणी अचल सिंचाइ प्रणाली	२८,७००	४८१८३		४००००		४५७८६		५०००		९५००	
१३	नारायणी ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली	२,८००	७००	१०८००	८००	९२०००	८५०	२००००	१५२०		१५००	
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	४,७००	१७८५०	२३५१९३	१६०००	५६४०००	१,२०००	७८४५०	३९,२२५	४५००००	३८५९०	५५००००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	३,९००	२०००	८५०००	३०००	२१५०००	१,५००	३८४०००	२,७८०	१६८१९४	९५००	३१५०००
१६	ने.ग.प.न. सिंचाइ प्रणाली	१०,३००	२६००	३५००	३००००		४०००		१७७३५		९२९०	
१७	वाणगांगा सिंचाइ प्रणाली	६,२००	२२००	६२८०३	४०००	७५२००	५,०००	८९५५५	७,०४५	७०६००	७५००	९,००००

सि. नं.	सम्बन्धित सिंचाई प्रणाली	हेक्टर	आ.व. २०६५/०६६		आ.व. २०६६/०६७		आ.व. २०६७/०६८		आ.व. २०६८/०६९		आ.व. २०६९/०७०	
			वजेट	सि.से.शु.								
१८	मर्चवार लिफ्ट सिंचाई प्रणाली	३,५००	२५००	४७५६७८	२७५०	५६७२८३	३०००	५२९९६४	३५२५	५८४५६२	३५००	४६५५१०१
१९	भै.लु.भू.ज. सिंचाई प्रणाली *	२०,३०९	८०००	७०७७५८२	९०००	९६०८२१९	१००००	९२६११९०	११००५	८०४०७५१	१०६९०	६००४९५४
२०	फेवा सिंचाई प्रणाली	३३०		३२५००				१६०००	१५१०	१६०००	२०००	२७०००
२१	पोखरा ज.उ. सिंचाई प्रणाली	१,०३०	६३००	१४०००	५६००	१८०००	४६००	१३९०००	२६२९		२६००	
२२	विजयपुर सिंचाई प्रणाली	१,२८०		१२६०००	५६००	८४६६७		७००००	१५६७		२०००	४९६४०
२३	बेगनास सिंचाई प्रणाली	५८०		५००००		५६०७३		५५०००	१९१०	५८०००	२०००	९९०००
२४	फलेवास सिंचाई प्रणाली	४४०	४००	१०००००	५००	१०००००	१०००	१०००००	१५१०	१०००००	१५००	१०००००
२५	डुण्डुवा सिंचाई प्रणाली	१,२५०	७००		१०००		५००		४६७			
२६	बर्बई सिंचाई प्रणाली	१३,५००										
२७	राजापुर सिंचाई प्रणाली	१३,०००	३५००		४०००		८०००		८६७८		१५३००	
२८	चौरजहारी सिंचाई प्रणाली	६००	७५०		१०००		१६००		२५८०		२३००	
२९	मोहना सिंचाई प्रणाली	२,०००	१५००	५००००	१०००	७१६००	२३००	८००००	८६०	१०००००	१३००	१०००००
३०	पथरैया सिंचाई प्रणाली	२,०००		१६००००		१७५०००		१५००००	१३४५	१२४०००	१०००	
३१	महाकाली सिंचाई प्रणाली	११,६००	१३५००	४५००००	६५००	५०४३३६	६८००	८८२१८५	१११४०	२७५००००	२१९५०	११११९३७
३२	प्रगान्ना कुलो सिंचाई प्रणाली	५,८००		८६६५४०		८६६५४०		८६६५४०		८६६५४०		८६६५४०
	जम्मा	२८२३१९	१६६६८३	११९६२००२	१६७९८५	१३९७५५११	२००४३६	१४६९२४६४	३०५३८८	१५१९४७३	३०५३८८	१५९९१३४०

स्रोत: सिंचाई व्यवस्थापन महाशाखा सिंचाई विभाग, जावलाखेल, ललितपुर

## आ.व. २०६५/७० सम्मको बेरुजु फछ्यौटको प्रगति विवरण

विवरण	जम्मा बेरुजु	फछ्यौट						कुल जम्मा	प्रतिशत	फछ्यौट हुन बाँकी रकम
		२०६५ जेष्ठ सम्मको		२०६५ आषाढ महिनाको		जम्मा				
		म.ले.प.को कार्यालयबाट	कुमारीचोक तथा केन्द्रिय तहसिल कार्यालयबाट	म.ले.प.को कार्यालयबाट	कुमारीचोक तथा केन्द्रिय तहसिल कार्यालयबाट	म.ले.प.को कार्यालयबाट	कुमारीचोक तथा केन्द्रिय तहसिल कार्यालयबाट			
१. बेरुजु: क) साविक देखि आ.व. २०५९/६० सम्मको (म.ले.प.को वार्षिक प्रतिवेदन २०६१) सम्मको सिंचाइ विभाग अन्तर्गतको थप जम्मा	१०५६६ १८३६६ २८९३२	०	७९५	०	२८१३७	०	२८९३२	१००.००	०	
ख. आ.व. २०६०/६१ देखि २०६६/६७ सम्मको (म.ले.प.को वार्षिक प्रतिवेदन २०६७) सम्मको	५३८५५७	१७२४६३	०	५०१८१	०	२२२६४४	०	४१.३४	३१५९१३	
ग. आ.व. २०६७/६८ (म.ले.प.को वार्षिक प्रतिवेदन २०६८) सम्मको थप नयाँ बेरुजु	६१२१४७	२१५२८८	०	१२३४२७	०	३३८७१५	०	५५.३३	२७३४३२	
ख + ग जम्मा	११५०७०४	३८७७५१	०	१७३६०८	२८१३७	५६१३५९	०	४८.७८	५८९३४५	
कुल जम्मा क + ख	११७९६३६	३८७७५१	७९५	१७३६०८	२८१३७	५६१३५९	२८९३२	५०.०४	५८९३४५	

स्रोत: आर्थिक प्रशासन शाखा, सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर

समस्त संभार तथा दिगो व्यवस्थापन अन्तर्गत सिंचाइ प्रणालीहरू मध्ये केहि सिंचाइ प्रणालीहरूको आ.व. २०६५/७० को पानीमापन सम्बन्धी विवरण

सापन गरिएको स्थान सरदारो

कन्काई सिंचाइ प्रणाली

औसत डिश्चार्ज दर

इकाइ: घन मी. प्र. से

२०६९											
श्रावण	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैसाख	ज्येष्ठ	असार
४.९४०	५.७३०	३.६५०	०.५५०	०.३५०	०.३००	०.३५०	०.५५०	१.६४०	१.०५०	३.०५०	३.५५०

बागमती सिंचाइ प्रणाली

औसत डिश्चार्ज दर

इकाइ: घन मी. प्र. से

२०६९											
श्रावण	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैसाख	ज्येष्ठ	असार
२७.४३०	३६.५६०	३६.७५०	१२.५४०	०.५५०	५.२५०	७.९००	४.५९०	१०.९२०	३.३९०	३.५२०	१४.५४
१५.२७०	२१.३३०	२१.९५०	६.५४०	०.४७०	५.०२०	४.४४०	१.५१०	३.७९०	०.४९०	०.००	९.४९

नारायण सिंचाइ प्रणाली, बहुअरी

औसत डिश्चार्ज दर

इकाइ: घन मी. प्र. से

२०७०											
श्रावण	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैसाख	ज्येष्ठ	असार
६०५.५५	६५६.२४	७३६.६५									४१६.१९

ORD डोन ब्रान्च

पम्पहाउस ए

पम्पहाउस बी

नारायणी सिफ्ट सिंचाइ प्रणाली

जम्मा डिश्चार्ज

इकाइ: घन मी.

२०७०											
श्रावण	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैसाख	ज्येष्ठ	असार
१२१३६.४००	५९०६.४००	९५४०६									१,०००००
१०५५००	१३३९२००	९५१५४०									

सर्चबार सिफ्ट सिंचाइ प्रणाली

जम्मा पम्प संचालित समय

इकाइ: घण्टा

२०७०												
आषाढ/श्रावण	श्रावण/भाद्र	भाद्र/असोज	असोज/कात्तिक	कात्तिक/मंसिर	मंसिर/पौष	पौष/माघ	माघ/फाल्गुण	फाल्गुण/चैत्र	चैत्र/वैसाख	वैसाख/ज्येष्ठ	ज्येष्ठ/आषाढ	आषाढ/श्रावण
४०७.५	२८९.५	१३२.५	१४३.२५	२२४.३	५९३.५	७७९.५	१२२	१२२				
१३	१३	२०	२१	१०	२५	२६	५					३१

भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सिंचाइ प्रणाली

औसत पम्प संचालित समय

इकाइ: घण्टा

२०७०											
श्रावण	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैसाख	ज्येष्ठ	असार
४३.३३	३०.९२	२०.९६	३५.०१	६०.९६	८४.७९	३१.५१	२९.१२	३५.८४	४७.५६	८३.५८	१६.१३
५७.०५	९१.१५	९६.६५	११६.९२	१०२.०९	१६५.०९	६५.४३	५१.३६	६०.४८	९३.७७	११०.१०	१५५.२१

स्रोत : सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर ।

मर्मत संभार अन्तर्गत रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा वाली उत्पादकत्व स्थिति  
मे.टन/हे.

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीका नामहरू	आ.व. २०६५/६६		आ.व. २०६५/७०	
		सम्मको औसत		सम्मको औसत	
		धान	गहुँ	धान	गहुँ
१	कन्काई सि. प्र.	३.७७	२.३४	३.६६	२.४०
२	सुन्सरीमोरङ्ग सि. प्र.	३.७८	२.०४	३.६३	२.०३
३	चन्दा मोहना सि. प्र.	३.६६	३.७०	३.६६	३.७०
४	चन्द्रनहर सि. प्र.	३.४६	२.४२	३.२६	२.४३
५	कोशी वितरण सि. प्र.	२.५८	१.८७	२.७६	१.८७
६	कोशी पम्पनहर सि. प्र.	१.९६	-	१.९६	१.६३
७	कमला पूर्वी सि. प्र.	३.१०	२.२३	३.१०	२.२३
८	कमला पश्चिमी सि. प्र.	३.१३	२.२४	३.१३	२.२४
९	हर्दिनाथ पूर्वी सि. प्र.	५.३३	३.३१	५.३३	३.३१
१०	हर्दिनाथ पश्चिमी सि. प्र.	५.३३	३.४६	५.३३	३.४६
११	मनुस्मारा पहिलो चरण	४.९२	२.५६	५.०३	२.६१
१२	मनुस्मारा दोश्रो चरण	४.७३	२.६६	४.७६	२.७४
१३	वागमती सिंचाइ आयोजना	५.४०	३.०६	५.४०	३.०६
१४	भाँज सिंचाइ प्रणाली	४.०८	२.७२	४.०८	२.७२
१५	नारायणी सि. प्र.	५.५७	२.०२	५.५७	२.१३
१६	नारायणी ट्युबवेल	५.६७	-	५.६४	२.४७
१७	नारायणी लिफ्ट सि. प्र.	४.६८	३.२०	४.६८	३.२०
१८	खगेरी सि. प्र.	४.००	२.२०	४.००	२.२०
१९	नेपाल गण्डक पश्चिमी नहर	४.४३	२.५७	४.४३	२.५७
२०	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सि. प्र.	४.९१	३.१७	४.९५	३.२०
२१	मर्चवार लिफ्ट सि. प्र.	४.७२	२.७५	४.७५	२.७५
२२	वाणगगा सि. प्र.	३.०७	१.७५	३.०७	१.७५
२३	विजयपुर सि. प्र.	३.०९	-	३.०९	-
२४	वेगनास सि. प्र.	३.७८	-	३.७८	-
२५	पोखरा जलउपयोग सि. प्र.	२.८०	२.०४	२.८०	२.०४
२६	फेवा सि. प्र.	३.०७	२.०४	३.०७	२.०४
२७	फलेवास सि. प्र.	४.१५	२.४४	३.९४	२.४४
२८	डुँडुवा सि. प्र.	१.८८	-	१.८८	-
२९	राजापुर सि. प्र.	३.२०	२.४६	३.२०	२.४६
३०	मोहना सि. प्र.	-	-	-	३.५०
३१	पथरैया सि. प्र.	-	-	-	-
३२	महाकाली सि. प्र.	२.९०	३.३५	२.९०	३.३५

स्रोत : सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा

सिंचित क्षेत्रमा राष्ट्रिय औसत उत्पादन

	धान	गहुँ
उन्नत जात	३.८९	२.७४
स्थानीय जात	२.५६	१.५६

स्रोत : कृषि विकास मन्त्रालय

## सिंचाइ विभागको नागरिक वडापत्र

विभागमा महाशाखाहरु ४ र अन्तर्गत प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा एवम् ऐन कानून परामर्श शाखा रहेका छन् ।

अन्तर्गत कार्यालयहरु: क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरु ५, सिंचाइ विकास डिभिजन, व्यवस्थापन डिभिजन, सिंचाइ विकास सब डिभिजनहरु, यान्त्रिक डिभिजनहरु, केन्द्रीय स्तरका सिंचाइ योजनाहरु, भूमिगत जल सिंचाइ फिल्ड कार्यालयहरु आदि छन् ।

१	यस विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरुबाट प्रदान गरिने सेवाहरुको उद्देश्य	नेपाल अधिराज्यको कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइको लागि पानी पुऱ्याई कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
२	सेवा प्रकार	क) नयाँ सिंचाइ योजनाहरुको निर्माण गर्ने एवं निर्माण सम्पन्न भएका सिंचाइ प्रणालीहरुको मर्मत संभार एवं व्यवस्थापन गरी सिंचाइको लागि पानी उपलब्ध गराउने । ख) कृषकहरुलाई सिंचाइ सम्बन्धी प्राविधिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने ।
३	सेवा प्रदान गर्ने कार्यालयहरु र स्थान	माथि उल्लेखित केन्द्रित कार्यालय र अन्तर्गत कार्यालयहरुबाट नेपाल अधिराज्यका विभिन्न स्थानहरु
४	उच्च कार्यगत स्तरको प्रचार	योजना संचालन गर्नु अघि स्थानीय स्तरमा गरिने भेला, केन्द्रीय र क्षेत्रीय स्तरमा गरिने गोष्ठी तथा सेमिनार, विभागका प्रकाशनहरु वार्षिक कार्यक्रम एवं प्रगति विवरणहरु
५	सेवाको गुणस्तर	स्वीकृत नर्मस एवं स्पेसिफिकेशनमा तोकिए अनुसार
६	सूचनासम्म पहुँच	व्यक्तिगत सम्पर्क, कार्यालयका सूचनापाटी, पत्रपत्रिका एवं वेबसाईट ।
७	उजुरी गर्ने सरल पक्रियाहरु	मौखिक वा निवेदन दिएर
८	समय सीमा तोकिएको गुनासो सुनुवाई र समाधान व्यवस्था	गुनासोको आधारमा तुरुन्त सुनुवाई गरी समाधानको यथाशिघ्र पहल गरिने ।
९	सेवाग्राही समुहहरु	सिंचाइ उपभोक्ता कृषकहरु
१०	सेवा उपलब्ध हुने प्रक्रिया	सिंचाइ सेवा उपलब्ध गर्न चाहने उपभोक्ताहरुको माग भएपछि वा पहिचान भैसकेका योजनाहरु मध्येबाट प्राथमिकताका आधारमा विस्तृत इन्जिनियरिङ अध्ययन गर्दा संभाव्य देखिएका योजनाहरुलाई श्रोतको व्यवस्था गरी निर्माण गरिने ।
११	सम्बन्धित ऐन नियमहरु	जलस्रोत ऐन एवं नियमावली, सिंचाइ नीति, सिंचाइ नियमावली र आर्थिक प्रशासन नियम
१२	सेवा वापत लाग्ने दस्तुर	जनसहभागिता परिचालन गरी निर्माण, मर्मत गरिने योजनाहरुमा सिंचाइ नीतिमा उल्लेख भए अनुसारको कुल इष्टिमेट रकम घटीमा ३ प्रतिशत र वढीमा १५ प्रतिशत वरावरको सहभागिता
१३	लाग्ने समय	नियमानुसार लाग्ने समय
१४	सम्पर्क राख्नुपर्ने व्यक्ति	सिंचाइ विभागको हकमा उपमहानिर्देशक, योजना डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा / अन्तर्गत कार्यालयको हकमा उक्त कार्यालयका प्रमुख
१५	उजुरी गुनासो सुन्ने व्यक्ति	विभागका महाशाखा प्रमुखहरु, शाखा प्रमुखहरु, क्षेत्रीय निर्देशकहरु एवं केन्द्रीय स्तरका योजनाका प्रमुखहरुका सम्बन्धमा सिंचाइ विभागका महानिर्देशक/ अन्तर्गत कार्यालयको हकमा उक्त कार्यालयका प्रमुख ।

स्रोत : प्रशासन शाखा, सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

## सिंचाई विभागका चिफ इन्जिनियर तथा महानिर्देशकहरु

क्र.सं.	नाम	कार्यावधि		कैफियत
		देखि	सम्म	
१	श्री मेदिनीनाथ भट्टराई	२०१३ साल	२०१७/११/२०	चिफ इन्जिनियर
२	श्री कर्णध्वज अधिकारी	२०१७/११/२०	२०३०/११/१०	"
३	श्री भुवनेश कुमार प्रधान	२०३०/११/१८	२०३७/११/१९	महानिर्देशक
४	श्री चित्रदेव भट्ट	२०३७/११/२५	२०४४/१/६	"
५	श्री मोहनध्वज कार्की	२०४४/१/२७	२०४७/३/१०	"
६	श्री शिवराज पन्त	२०४८/८/२	२०४९/७/२१	"
७	श्री यादवलाल वैद्य	२०४९/७/२२	२०५४/१/२७	"
८	श्री महेन्द्रनाथ अर्याल	२०५४/३/११	२०५६/३/५	"
९	श्री रत्नेश्वर लाल कायस्थ	२०५६/३/६	२०५८/१/७	"
१०	श्री शारदाप्रसाद शर्मा	२०५८/२/३१	२०६०/४/२८	"
११	श्री जितेन्द्र घिमिरे	२०६०/४/२९	२०६२/६/१	"
१२	श्री उमाकान्त भ्वा	२०६२/६/२	२०६४/६/२४	"
१३	श्री मधुसुदन पौडेल	२०६४/८/१२	२०६६/११/२३	"
१४	श्री अनिल कुमार पोखरेल	२०६६/११/२६	२०६९/१/३	"
१५	श्री खोमराज दाहाल	२०६९/१/४	२०६९/१२/४	"
१६	श्री शिवकुमार शर्मा	२०६९/१२/५	हालसम्म	"

स्रोत: प्रशासन शाखा, सिंचाई विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

## सिंचाई गतिविधि सम्बन्धी तस्वीरहरू